THEODOR RÂȘCANU

BANUL... OCHIUL DRACULUI

ROMAN

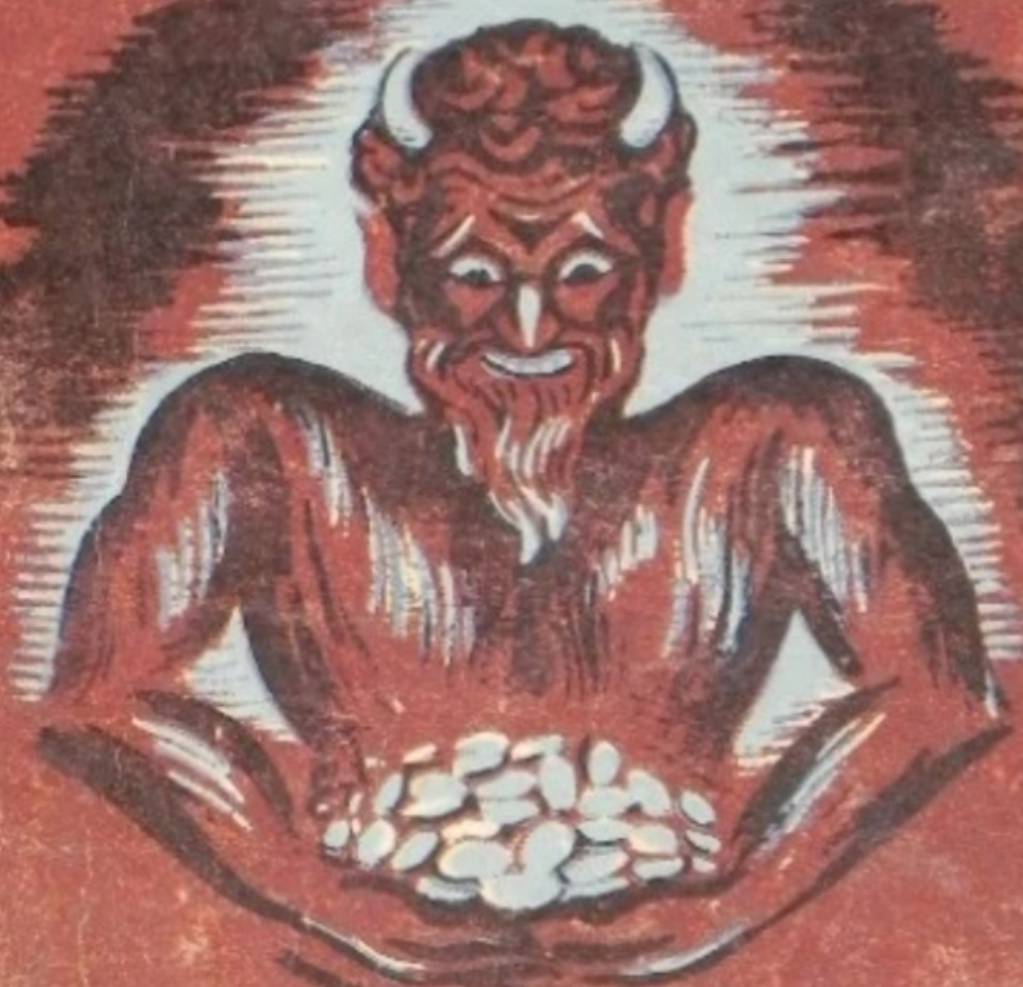

CUGETAREA - GEORGESCU DELAFRAS

THEODOR RÂȘCANU

BANUL...
OCHIUL DRACULUI

ROMAN

BANUL... OCHIUL DRACULUI

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

DE ACELAŞI AUTOR :

Pagini Intime (poezii) Iaşi, 1905, *(epuizat)*.

Spre Sofia cu Regimentul 8 de Artilerie — notele unui voluntar — Iaşi, 1914, Tip. N. V. Ştefăniu, *(epuizat)*.

Răfuiala cea mare (extras din revista „Politica") Iaşi, 1915. Tip. N. V. Ştefăniu, *(epuizat)*.

Problema Pământului în România, Bucureşti, 1922, *(epuizat)*.

Aceea care trebuia iubită (roman) Iaşi, 1926 „Viaţa Românească".

Ileana Lupului (roman) Bucureşti 1935.

Ruginoasa — Bucureşti, 1939, editura „Vremea".

GATA DE TIPAR :

Puiul de Cuc (roman).

Răzvrătitul Toderiţă (roman istoric din anii 1813-1867).

Promoţia 1907 (apărut la 1935, în foileton, în ziarul „Epoca").

Blana de lup (nuvele).

Numai sonete (versuri).

Din trecutele vremi (Studii istorico-genealogice publicate în ziare şi reviste).

ÎN PREPARAŢIE :

Fermecătorul Hrisoverghi (roman din Iaşul anilor 1834—1837).

Răşcanovca (din trecutul Basarabiei).

THEODOR RÂȘCANU

BANUL...
OCHIUL DRACULUI

ROMAN

250707
B.C.U. - IASI

CUGETAREA — GEORGESCU DELAFRAS
BUCUREȘTI IV, STR. POPA NAN No. 21
1292-941

Când s'a liberat din armată, Petrache Dragan s'a întors în satul lui. Un sat oarecare, dintr'un judeţ oarecare din Moldova. Un sat, ca mai toate satele din Moldova : ghemuit între nişte dealuri care îi ţineau dos din toate părţile, astfel încât, vara, era ferit de vânturile cele uscate şi fierbinţi din jos, iar iarna adăpostit de crivăţ. Dealurile care împrejmuesc satul, ca un ocol, erau împădurite cu păduri bătrâne pe care încă nu le doborîse jidovii cotropitori sau cooperativele politice. Poate că Petrache Dragan nu s'ar mai fi întors în sat, după ce s'a eliberat din armată, căci n'avea nicio stare. Părinţii lui muriseră pe când era încă mic şi nu-i lăsaseră decât căsuţa lor din marginea satului cu locul ei de silişte, în care o mătuşe bătrână îl crescuse anevoie. Carte nu prea învăţase căci n'avusese tragere de inimă pentru şcoală, iar mătuşă-sa nici nu-l îndemnase să umble la şcoală, căci avea nevoie de el să-i fie ajutor pe lângă casă. Numai când Petrache se făcuse bă-

ietan mai mare îl trimitea să muncească cu ziua la boier, la cute, ori pe la oameni, în sat (după ce isprăvea de prășit păpușoiul lor de mămăligă) când îi trebuia babei un ban să cumpere sare ori gaz ori alt lucru de trebuință. La curte băietanul găsea oricând de lucru cu ziua — câte treburi nu sunt la o curte boierească? — și se ducea bucuros căci acolo o cunoscuse pe Măriuca, o fetișcană oacheșe și durdulie, cu care se împrietenise și care i se făcuse dragă. Pentrucă Perache Dragan era flăcău voinic și frumos, Măriuca începu să-l iubească și ea. Dragan îi făgăduise că o ia de nevastă când s'o întoarce din armată, iar ea îi făgăduise că îl va aștepta până s'o „libira". Deci, mai ales de dragul Măriucăi s'a întors Petrache Dragan în satul lui, după ce a mântuit cu armata, decât pentru bruma de stare ce o avea acolo. Mătușa care îl crescuse și care ședea în căsuța lui dela părinți, murise cu puțin înainte de eliberarea lui din armată. S'ar fi dus la oraș, să se bage la stăpân ori să găsească undeva de lucru. Câte rosturi nu sunt la oraș pentru cine vrea și poate să muncească? Putea chiar să rămâie în orașul unde făcuse armata, iar casa și locul, din sat, să le vândă cuiva sau să le închirieze. Chiar, căpitanul lui, văzându-l isteț, voinic și chipeș și că-i erau dragi caii, îi propuse să rămâie în serviciul său particular, ca grăjdar. Dar Dragan nu se învoi. S'a întors acasă, în

sat, la casa lui și la Măriuca... Tot mai bine în sat, decât la târg, își zise Dragan care nu prea avea fire de slugă. In armată fusese ascultăreț, dar în viața cealaltă nu-i prea plăcea să asculte de alții și să aibă stăpân.

Dar, când a venit în sat, a și aflat că Măriuca se măritase de mai bine de-un an cu un alt flăcău. Avea și un copil. Multe zile Petrache a umblat ca un năuc prin pădure, neștiind ce trebue să facă, ori se îmbăta la crâșmă. Uneori se întreba dacă nu s'ar cuveni s'o pândească pe Măriuca și s'o ucidă... Alteori îi venea în gând să-l omoare pe bărbatul ei. Il mai bătea gândul să plece din sat pentru totdeauna, să se ducă în lume. Dar toate aceste gânduri, cum îi veneau așa se duceau. Vremea trecea și Petrache Dragan se mângâia. Pe semne c'așa i-a fost „scris", să nu fie Măriuca a lui. Iar dacă a avut ea așa inimă de s'a dus după altul și nu l-a mai așteptat să se elibereze din armată, de ce și-ar mai face el inimă rea ? De ce și-ar mai încărca sufletul cu un păcat ? Și nici n'a mai plecat din sat din cauza ei. Petrache nu se îndura să-și lase casa și locul dimprejur. La oraș, ce să facă ?... Să se vâre la stăpân, să fie slugă ? Dar decât slugă, mai bine să crape de foame la casa lui. Orașul îi dăduse totdeauna un fel de teamă. La oraș nu se simțea în largul lui, ca în sat. Rămânând la sat, se bizuia mai bine pe munca lui decât dacă s'ar duce la oraș.

De bine de rău, în sat își avea casa cu locul ei. Iar, ca palmaș, din munca unei veri, își putea agonisi cele de trebuință pentru lunile de iarnă. Putea face, la boier, muncă în dijmă sau de argat, sau ca văcar ?... Oricum se gândea și se tot gândea, Petrache Dragan nu se învrednicea să plece din sat să-și caute un rost la oraș.

In vara aceea, care a urmat după eliberarea lui din armată, Petrache Dragan s'a împăcat văcar la vitele satului. S'ar fi împăcat la boier — la orice — dar așa s'a întâmplat ; oamenii din sat căutau un văcar pentru vacile satului. Dragan s'a gândit că-i o treabă mai ușoară să fii văcarul satului, o vară, decât grăjdar sau argat la curtea boierească. La boier se putea vîrî și mai târziu, după Sf. Dumitru, când se isprăvea pășunatul ; și chiar îi convenea mai bine să aibă leafă și tain și căldură, pe iarnă, la curte, și treabă mai puțină căci iarna zilele sunt mici.

Deci, când l-au rugat oamenii să le fie văcar, Petrache Dragan a încheiat tocmeala. La sfântul Gheorghe vitele au intrat pe islaz și tot atunci Petrache Dragan și-a început slujba. Satul neavând islaz nici pentru vaci nici pentru boi, sătenii arendau pășunele de pe moșia boierească. Pentrucă venea mai aproape de sat, boierul le dădea, pentru vaci, imașurile de sub poala pădurii ce îmbrăca dealul Holmului. In anii sece-

toşi, când vacile satului nu mai aveau ce roade pe imaş, boierul încuviinţa păşunatul în poienile din pădure.

Tocmai s'a nimerit că vara aceea când Petrache Dragan intrase vacar la sat să fie din cale afară de secetoasă. Boierul a fost nevoit să dea drumul vacilor în pădure.

Petrache Dragan era foarte bucuros de această împrejurare, căci lui îi era drag de pădure. Şi mai ales îi plăcea să nu steie degeaba pe când vacile păşteau. Privirile lui agere scotoceau pretutindeni, fără astâmpăr, descoperind totdeauna câte ceva ; ba un cuib de mierlă cu ouă de cuc, sau bureţi buni de mâncare, ba o vizunie de vulpe, ba urme de bursuc, ba un şarpe, ba un iepure... Niciodată Petrache Dragan nu se întorcea acasă cu mâna goală. Totdeauna găsea câte ceva. Ochii lui dădeau totdeauna peste vreun amănunt pe care ochiul altcuiva îl trecea cu vederea. Deşi nu căuta nimic, par'că totdeauna căuta ceva, aşa îi fugeau ochii în toate părţile. Odată, umblând pe uliţa satului a găsit o rublă de cinci lei. Petrache Dragan a păstrat de-atunci moneda cu sfinţenie, ca pe-un talisman purtător de noroc, şi pentru nimic în lume n'ar fi schimbat-o. Carboava de cinci lei era semn de noroc. Când n'avea o para chioară, când îi crăpa măseaua de nevoie, mai bine alerga tot satul să se împrumute cu

vreun leu doi, decât să schimbe roata aceea de cinci.

Și niciodată, nici la un păhărel de vin în crâșmă, Petrache Dragan n'a spus nimănui c'a găsit pe ulița satului o carboavă de cinci lei.

BCU IAȘI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

II

Intr'o zi din vara aceea când era vacarul satului și păștea vacile în pădurea boierească, Petrache Dragan întâlni doi oameni necunoscuți. Nu erau din sat și nici nu păreau să fie din partea locului. Ochii lui pătrunzători au și deslușit în înfățișarea și purtarea lor ceva ciudat. I s'a părut lui Dragan că cei doi oameni nu erau tocmai bucuroși că l-au întâlnit.

— Incotro, oameni buni ? i-a întrebat.

— Ne-am rătăcit în pădurea asta, îi răspunse unul din ei. Am vrut să scurtăm drumul și...

— Ii departe până la Trifești ? întrebă celălalt. Ne ducem acolo la un boier...

— Da de unde sunteți ? îi întrebă Dragan, împins de instinctiva lui curiozitate. El nici nu știa unde sunt Trifeștii.

— Dela Zăpodeni suntem, răspunse cel care vorbise întâi.

— Dela Zăpodeni ? întrebă Dragan. Unde-s Zăpodenii ?...

— Departe... Hăt departe, în gios... dincolo de Bârlad.

Cei doi se grăbeau, par'că, să se depărteze. Ori, poate, numai i s'a părut așa lui Dragan ?... Apoi, a mai băgat de seamă Dragan, ei n'au mai întrebat nimic de Trifești... Dragan nu auzise să fie vreun sat Trifești prin partea locului.

Când cei doi oameni au plecat, Dragan i-a petrecut cu ochii până au dispărut cu totul în desimea pădurii. De câteva ori, Dragan a chiuit — așa de-o glumă — după ei... A răspuns prelung, numai pădurea. Oamenii se făcuseră nevăzuți.

Cine erau acei drumeți ? Unde se duceau ? Lui Dragan îi păru rău că nu-i întrebase cum îi cheamă. Dar chiar dacă i-ar fi spus, de unde putea ști că nu i-au spus o minciună ? Minciună putea fi și că se duceau la un boier la Trifești. Dragan rămăsese tot cu gândul la ei. Cu cât se tot gândea la ei își mai aducea aminte de câte ceva : unul era bărbierit proaspăt, cellalt avea barbă, o barbă roșcovană... Unul avea în mână o toporâște, cellalt un ciomag gros și o traistă vărgată. Cel fără barbă nu avea traistă. Amănuntul acesta îl nedumirea pe Dragan... Cum de umbla atâta cale — dacă venea tocmai de dincolo de Bârlad — numai cu o toporâște în mână ? Dragan își mai amintea că și ei l-au întrebat dacă vacile pe care le paște sunt boierești...

— Să fie niște hoți de vite? se întrebase Dragan.

Aflând că-s vacile satului, cei doi drumeți nu s'au mai întins la vorbă. Ba chiar, Dragan băgase de seamă că erau grăbiți să plece.

Dar după ce se mai gândi o vreme la cei doi oameni întâlniți în pădure, Dragan își zise că poate într'adevăr erau niște oameni care au rătăcit drumul, că într'adevăr se duceau la un boier la Trifești și că bănuielile lui n'aveau niciun temeiu.

Seara, când s'a întors în sat cu vacile dela păscut, Dragan uitase de cei doi drumeți.

Uitase chiar de-a-binelea, dar după două zile, sau trei, Dragan și-a adus aminte de ei. In ziua aceea nu vârîse vacile în pădure, căci după o ploiță, iarba pe suhat se mai dresese. Pe la amiază, după ce dăduse vacile la apă, i s'a părut că cei doi oameni au ieșit de sub poala pădurii, tocmai departe, în colțul suhatului, și iarăși s'au tras înapoi în pădure. Oricât de buni ochi avea Dragan, el n'a putut să recunoască cine erau. Dar, par'că erau tot acei doi oameni pe cari îi întâlnise în pădure cu trei zile în urmă... Să fie tot ei? gândi Dragan. N'ar fi putut jura că tot ei erau, căci la atâta depărtare nu-i văzuse destul de bine. Dar, par'că... parcă ei erau. Altfel, de ce s'a gândit el îndată la dânșii? Și de ce au ieșit de sub poala pădurii, la lumină, și

s'au tras repede înapoi? Presupunerea că tot ei erau, stăruia în mintea lui Dragan.

— Dacă tot ei îs, se gândi el, apoi numa' că's hoți de vite.

Poate că nici n'au ieșit din pădure din ziua când s'a întâlnit cu ei. Vor fi stat ascunși. Desigur că nu au gânduri curate. Pândesc ei ceva. Pun la cale vreo hoție. L-au mințit când i-au spus că au rătăcit drumul și că se duc la un boier la Trifești. Nu-i niciun Trifești prin partea locului.

Dragan se gândi să se ducă după ei în pădure. Dar nu era tocmai aproape până la locul unde îi zărise. Trebuia să lase vacile singure. Și, poate că nici nu erau ei.

— Dă-i la naiba, își zise, în cele din urmă Dragan, și se culcă în iarbă să tragă un pui de somn.

Peste alte câteva zile Dragan auzi vorbindu-se în sat că la curtea unui boier din apropiere s'a făcut o hoție. Din gură în gură, vestea se răspândise în toate satele vecine.

— L-o prădat pe conu Matei Canta dela Heleșteni... spunea lumea.

Petrache Dragan nu fusese niciodată la Heleșteni, dar știa că nu era departe. Auzise și de boierul Canta care avea la Heleșteni curte mare și bogată. Se spunea că hoții nu fuseseră prinși. Se furase bănet mult, zicea lumea.

Auzind acestea, Petrache Dragan se gândi

că poate cei doi oameni cu care se întâlnise în pădure erau tocmai hoţii cari l-au prădat pe boierul dela Heleşteni. Dar se gândi numai. Nu spuse nimănui nimic. Dar când se ducea cu vacile la păscut, dădea câte-o raită prin pădure nădăjduind că îi va întâlni odată, apoi fără îndoială că tot ei erau acei doi pe care i-a văzut de departe, în urmă cu câteva zile, la marginea pădurii. Dar Dragan nu-i mai întâlni.

— Cât îi de mare pădurea asta, îşi zicea Dragan, hoţii pot şădea ascunşi chiar şi-o lună de zile ori mai mult.

Ochii lui Dragan scotoceau în zadar pretutindeni ; nu era ţipenie de om în umbra răcoroasă a pădurii. O săptămână întreagă a tot căutat aşa, fără să mai întâlnească pe cei doi drumeţi.

Apoi, auzi vorbindu-se în sat că hoţii dela curtea boierului Canta au fost descoperiţi.

— Ci-că tuma'n judeţul Ieşului i-au prins jandării... se spunea.

Dar ce-au furat nu se putea şti. Banii nu s'au găsit... Cel puţin, aşa vorbea lumea.

A mai trecut o săptămână ori două şi întâmplarea cu hoţia dela curtea din Heleşteni s'a uitat. Uitase şi Petrache Dragan despre cele auzite, cum uitase şi despre cei doi drumeţi pe cari de-atunci, niciodată nu i-a mai întâlnit.

III

Intr'o zi, Petrache Dragan fiind iarăşi cu vacile în pădure dădu peste un copac gros şi scorburos care avea un semn proaspăt, făcut cu securea, în coaja lui, cum se înseamnă, de obiceiu, copacii. Un singur copac, în toată pădurea purtând un astfel de semn, desigur că nu avea niciun rost. Julitura de secure în coaja copacului era proaspătă. Dragan nu dădu nicio importanţă semnului de pe copac. O fi trecut cineva pe-aici, c'o secure 'n mână — gândi el — şi „n'o avut de lucru...“ Semn că acel copac urma să fie tăiat, nu putea fi. Copacul era mare, frumos şi sănătos. Niciun alt copac nu mai era fel însemnat. Apoi, nu era pădurea dată spre tăiere, ca să fie copacii însemnaţi în acest scop, şi era doar vara, când nu se taie pădure. Semnul de pe scoarţa copacului nu avea deci niciun rost.

Pe când Petrache Dragan se tot uita la semnul acela, auzi sfârâind par'că, ceva, înăuntrul trunchiului. Ascultând mai bine şi învâr-

tindu-se în jurul copacului, se dumiri că sfârâitura aceea pe care o auzise venea dintr'o scorbură mare. Dragan vru să bage mâna în ea dar se răsgândi de teamă să nu fie vre-o lighioaie care să-l muşte. Luă un băţ şi scotoci înăuntru. Cu cât învârtea băţul şi împingea mai adânc, sfârâitura se înteţea.

— Oare ce să fie ? îşi zise Dragan.

In aceeaşi clipă un păsăroi izbucni din scorbură şi sbură afară...

— Un vindireu... ori o bufniţă...

Acum Dragan băgă fără teamă mâna în scorbură.

— Poate are ouă...

Scorbura era destul de adâncă. Ii încăpuse mâna până la cot.

Dar nu erau ouă. Dragan dădu de ceva nebănuit : o traistă... O apucă şi o trase afară. O traistă era. Nouă-nouţă. Cine să fi băgat traista în scorbura copacului ? O năvală de gânduri îi trecu lui Dragan prin cap. Băgă repede mâna în traistă. Hârtie... Scoase afară. Era ceva învelit în hârtie de gazetă. Până să se mai gândească ce să fie, despături gazeta şi rămase uimit... Avea în mână un teanc gros de bumăşti albastre. Dragan nu mai văzuse niciodată bumăşti aşa de mari, albastre şi curate, dar înţelese că erau bani Câte erau ?... Erau atât de multe ! Pe una din ele, adunându-şi cunoştinţele din cele două clase primare,

silabisi : u-na mi-e lei... Și toate, toate câte erau în pachet — și multe mai erau — toate erau la fel de mari și de albastre. Să le mai numere ? Dragan nici nu se gândi. Le înveli într'o petică și le vârî în sin. Traista și gazeta le vârî din nou la loc, în fundul scorburei.

— Am găsit o comoară... gândi Dragan înfiorat de o bucurie nespusă.

Apoi, umblă câteva clipe încoace și încolo ca un bezmetic. Deodată, începuse să se uite bine de jur împrejur. Nu era țipenie de om în pădure. Nu-l putuse vedea nimeni.

— Iaca ouăle de bufniță... aiestea erau, — își zise Dragan.

Și își făcu semnul crucii de trei ori.

— Doamne ajută.

Acum înțelese Dragan de ce copacul era însemnat... Cineva pusese în scorbura lui traista cu bani.

Deodată, îl plesni un gând. O broboadă i se rupse, par'că, de pe ochi. Acum se dumirea... Se gândi, fulgerător, la cei doi drumeți întâlniți în pădure. Unul avea în mână o toporâște.... El însemnase copacul... Tot ei erau, de bună seamă, cei doi pe care îi văzuse peste două zile ieșind de sub poala pădurii în marginea islazului și băgându-se iarăși în pădure. Au stat ascunși câteva zile în pădure... Au ascuns banii în scorbura unui copac, pe care l-au însemnat

ca să-l poată cunoaşte când vor veni ca să-i ridice.

Acum Petrache Dragan se dumiri de tot. Aceştia erau hoţii care l-au prădat pe boierul Matei Canta dela Heleşteni. Au ascuns banii în scorbura copacului, şi stau şi ei ascunşi pe undeva, până li se va pierde urma.

Petrache Dragan mereu se pipăia în sân. Niciodată nu văzuse atâţia bani. Ce va face cu ei? Mai întâi îi va ascunde bine undeva. Va găsi el unde, acasă. Ii va ţine ascunşi aşa, multă vreme. Nu va spune nimic nimănui. Cine va putea bănui că banii furaţi de hoţi dela boierul Canta şi ascunşi în pădure au fost găsiţi de el?...

— Mama voastră de hoţi, gândea Petrache, iaca nu v'a ajutat Dumnezeu dac' aţi prădat un boier.

Petrache se mai gândea că dacă hoţii au fost prinşi, ei aveau să spuie unde au ascuns banii şi aveau să vie jandarmii să-i caute la copacul din pădure. Dacă au să găsească traista goală, au să se gândească ei că cineva i-a găsit şi i-a ridicat de-acolo. Au să cerceteze, şi poate că au să-l bănuiască, pe el care umbla în pădure cu vacile satului, că el i-a găsit. De aceea, Dragan luă din scorbura copacului traista şi hârtia în care erau împachetaţi banii. Şi, pentru ca la o eventuală cercetare să nu se mai regăsească copacul cu scorbura, a luat nişte

balegă de vacă şi a acoperit julitura de secure pe scoarţa lui. Iar scorbura a umplut-o toată cu pământ.

— De-acu nici chiar hoţii n'au să mai găsească copacul...

Apoi, a adunat vacile şi le-a mânat afară din pădure. Până seară le-a păscut numai pe suhat.

— Asta-i norocu' nieu, se tot gândea Dragan Ce-am eu cu boierul Canta ? Nu l-am prădat eu. Eu, să chiamă că am găsît o comoară... Asta-i norocu' nieu.

Când s'a întors pe înserate acasă, după ce a adus vacile dela păscut, Dragan a aprins un foc bun în vatră şi a dat pe foc traista şi gazeta în care erau înveliţi banii. Casa lui Dragan era tocmai în marginea satului, la un loc dosnic, sub nişte dâmburi râpoase acoperite cu ţihlă şi tufari. Era lăturalnică şi ferită de ochii satului. Totuşi, Dragan a pus o bucată de ţuhal în ferestruica ce dădea spre sat şi a aprins o luminiţă ca să numere bumăştile. Era nerăbdător să numere bănetul. Târziu în noapte, când satul dormea, Dragan a numărat vreo cincizeci de bumăşti albastre de câte o mie lei. Ce mai bănărit, ce mai bănărit... De când era el, nu mai văzuse atâta bănet. Cincizeci de mii de lei !... Dar poate că era şi mai mult. Dragan îi mai numără odată şi încă odată... Degetele lui groase nu erau deprinse cu hârtia bancnote-

lor, şi nici ochii lui. Intr'adevăr, era mai mult. Ce va face cu atâţia bani ? Nu va putea schimba nicio hârtie, de teamă să nu trezească bănuieli. Va trebui să ţie banii ascunşi multă vreme. Dar unde să-i ascundă ? Dragan nu dormi toată noaptea, căutând un bun ascunziş pentru pachetul cu bancnote, o adevărată comoară. In sfârşit, se hotărî să-l ascundă în vatră. Chiar în fund de tot. Până la iarnă putea să stea acolo comoara de hârtie, căci nu făcea foc în vatră vara. Pentru mămăligă îşi făcea focul afară. Totuşi Dragan nu era liniştit. Ii veni în gând că poate, cine ştie cum, cineva ar face foc în vatră... Baba Maranda, care vine uneori în burlăcia lui, i-ar putea face, fără să vrea, pocinogul. De unde să ştie ea ce e în vatră ? Când s'a gândit la asta, Dragan era cu vacile pe suhat şi nu mai avea astâmpăr. In ziua aceea i se părea că soarele a încremenit sus pe cer şi nu mai coboară spre asfinţit. Dragan se tot uita spre sat să vadă dacă nu iese din capătul unde era casa lui, fum... Se temea de-un foc. Arde casa, arde şi comoara. In seara acelei zile, Dragan a adus mai devreme vitele în sat. Unii i-au şi reproşat :

— Ce nu le-ai mai lăsat să pască ? Nici n'a asfinţit bine soarele.

In fiecare zi, Dragan era cu grijă în privinţa comorii lui. In fiecare zi o muta în altă ascunzătoare şi în fiecare zi venea cu vacile prea

balegă de vacă și a acoperit julitura de secure pe scoarța lui. Iar scorbura a umplut-o toată cu pământ.

— De-acu nici chiar hoții n'au să mai găsească copacul...

Apoi, a adunat vacile și le-a mânat afară din pădure. Până seară le-a păscut numai pe suhat.

— Asta-i norocu' nieu, se tot gândea Dragan Ce-am eu cu boierul Canta ? Nu l-am prădat eu. Eu, să chiamă că am găsît o comoară... Asta-i norocu' nieu.

Când s'a întors pe înserate acasă, după ce a adus vacile dela păscut, Dragan a aprins un foc bun în vatră și a dat pe foc traista și gazeta în care erau înveliți banii. Casa lui Dragan era tocmai în marginea satului, la un loc dosnic, sub niște dâmburi râpoase acoperite cu țihlă și tufari. Era lăturalnică și ferită de ochii satului. Totuși, Dragan a pus o bucată de țuhal în ferestruica ce dădea spre sat și a aprins o luminiță ca să numere bumăștile. Era nerăbdător să numere bănetul. Târziu în noapte, când satul dormea, Dragan a numărat vreo cincizeci de bumăști albastre de câte o mie lei. Ce mai bănărit, ce mai bănărit... De când era el, nu mai văzuse atâta bănet. Cincizeci de mii de lei !... Dar poate că era și mai mult. Dragan îi mai numără odată și încă odată... Degetele lui groase nu erau deprinse cu hârtia bancnote-

lor, și nici ochii lui. Intr'adevăr, era mai mult. Ce va face cu atâția bani ? Nu va putea schimba nicio hârtie, de teamă să nu trezească bănuieli. Va trebui să ție banii ascunși multă vreme. Dar unde să-i ascundă ? Dragan nu dormi toată noaptea, căutând un bun ascunziș pentru pachetul cu bancnote, o adevărată comoară. In sfârșit, se hotărî să-l ascundă în vatră. Chiar în fund de tot. Până la iarnă putea să stea acolo comoara de hârtie, căci nu făcea foc în vatră vara. Pentru mămăligă își făcea focul afară. Totuși Dragan nu era liniștit. Ii veni în gând că poate, cine știe cum, cineva ar face foc în vatră... Baba Maranda, care vine uneori în burlăcia lui, i-ar putea face, fără să vrea, pocinogul. De unde să știe ea ce e în vatră ? Când s'a gândit la asta, Dragan era cu vacile pe suhat și nu mai avea astâmpăr. In ziua aceea i se părea că soarele a încremenit sus pe cer și nu mai coboară spre asfințit. Dragan se tot uita spre sat să vadă dacă nu iese din capătul unde era casa lui, fum... Se temea de-un foc. Arde casa, arde și comoara. In seara acelei zile, Dragan a adus mai devreme vitele în sat. Unii i-au și reproșat :

— Ce nu le-ai mai lăsat să pască ? Nici n'a asfințit bine soarele.

In fiecare zi, Dragan era cu grijă în privința comorii lui. In fiecare zi o muta în altă ascunzătoare și în fiecare zi venea cu vacile prea

devreme acasă. Oamenii erau nemulțumiți de văcarul lor. Femeile se jeluiau că vacile nu dau destul lapte pentrucă Dragan văcarul nu le lasă să pască mai mult.

— Dacă vă place, dacă nu, căutați-vă alt văcar, le-a răspuns într'o zi Dragan.

In loc să se supere văcarul pe sat, se supărase satul pe văcar. Dar supărarea satului i-a dat bun prilej lui Dragan să se supere și el încaltea. N'avuse de gând să se lese de văcărit, dar dacă așa veni împrejurarea, nu-i păru rău. Poate că era mai bine așa. El și-ar fi împlinit tocmeala, până în toamnă, însă oamenii au adus alt văcar. Dragan a predat vacile cu număr noului văcar care le-a luat în primire. Era cu sufletul împăcat. Nu s'a supărat el pe sat, ca văcarul din poveste, nu el a căutat pricină ca să plece, ci satul a adus altul în locul lui.

— Așa, nu pot cădea la nicio bănuială, își zise Dragan care era mereu cu gândul la comoara lui și foarte băgător de seamă să nu trezească cea mai mică bănuială în sat.

Toată vara aceea a muncit cu palmele la boier, și la prășit, și la coasă și la seceră, și la treer, ca să-l vadă satul că-i harnic și strângător. Când vătavul boierului umbla prin sat ca să scoată oamenii la muncă, Petrache Dragan sărea cel dintâi și cu dragă inimă și voie bună se ducea să facă munca boierescului. In crâșmă

nu se ducea, ca să vadă satul că el nu-şi cheltueşte banul muncit şi totodată de frică să nu scape vreo vorbă mai mult, la un păhărel mai mult. La horă se ducea însă, şi făcea înadins curte fetelor celor mai cu stare din sat, dar ele, ştiindu-l sărac, nu făceau haz de dânsul, cu toate că era voinic şi frumos. Căuta să audă din gura lumii dacă hoţii care au prădat pe boierul Canta dela Heleşteni au fost descoperiţi sau ba. Când auzea pe cineva vorbind despre hoţia dela Heleşteni, el ciulea urechile numai, dar nu se amesteca în vorbă, prefăcându-se că n'aude şi nici nu pune întrebări. Dar, dela o vreme, nu se mai auzea nimic, nu se mai ştia nimic, nu se mai spunea nimic. Parcă nici nu s'ar fi întâmplat nimic. Dragan dăduse câteva târcoale, pe furiş, cu fereală, în pădure, copacului cu comoara. Dar nu văzuse nimic deosebit. Nicio urmă că ar mai fi umblat cineva pe-acolo. Niciun semn că, poate, hoţii ei însişi ar fi cotrobăit în scorbură după traista lor cu banii furaţi dela boierul dela Heleşteni. Scorbura rămăsese aşa, astupată cu pământ, cum o lăsase el. Semnul de pe scoarţa copacului se mai înnegrise, căci zeama copacului se uscase pe locul julit de bardă şi pe care Dragan îl unsese cu balegă de vacă. Aşa dar, nimeni nu fusese pe-acolo. Temerile lui Dragan că poate au fost prinşi hoţii, că au făcut poate mărturisiri unde au ascuns banii furaţi dela boier şi că, poate,

jandarmii au făcut cercetări la locul arătat, se risipiră. Copacul stătea în pădure, necunoscut și neștiut de nimeni, un copac la fel cu atâția alții și pe care chiar hoții cu greu l-ar mai putea găsi.

Spre toamnă, Dragan auzi vorbindu-se că hoții n'au fost găsiți. Dar, mai umbla un svon : că unul din ei s'ar fi spânzurat iar cellalt s'a făcut nevăzut. Jandarmii nici nu-și mai dădeau osteneala să-l caute.

Dar Dragan nu punea preț pe svonuri. Trebuia să mai ție multă vreme comoara ascunsă și să nu dea nimic de bănuit satului. Aceasta îl ținea într'o îngrijorare continuă. Adesea, noaptea, visa că hoții l-au prădat și i-au furat comoara. Alte ori visa că a pierdut-o și că o caută. După asemenea vise o muta dintr'o ascunzătoare în alta. I se tot părea că acolo unde o punea nu era destul de sigură. Ajunsese că nu mai avea astâmpăr din pricina comorii. Ajunsese robul ei. Nu mai avea odihnă zi și noapte. Grijile acestea îl chinuiau mai ales când lipsea de acasă. Pentru mai multă siguranță, o despărți în trei părți, în trei pachete mai mici și le ascunse în locuri deosebite. Se scula uneori noaptea ca să caute pachetele și mai număra câte hârtii de o mie erau în fiecare. Apoi, le punea iarăși la loc și adormea mai liniștit.

— Când n'ai nimic e mai bine, își zicea adesea, că încăltea n'ai nicio grijă.

De când avea comoara asta în casă, dormea iepurește. Își mai dădea seamă că bănetul acesta îi era acum o mare belea pe cap. Se gândea ce va face cu ei? Să cumpere pământ? Dar va da îndată de bănuit. Satul îl știe băiat sărac. De unde să aibă el atâția bani?... Și de unde niște bumăști de câte o mie, atât de curate și proaspete?...

Dragan se gândea în fel și chipuri, chibzuind cum să schimbe hârtiile și ce întrebuințare să dea banilor. Dar cu cât chibzuia mai mult, își dădea seama că nu avea alt chip decât să mai lese să treacă vreme, pentru ca hoția dela Heleșteni să se uite cu totul iar el să mai muncească pentru ca satul să vadă că din muncă își crește avutul. Pe de altă parte își mai dădea seamă că oricât ar munci, i-ar trebui trei vieți pentru a agonisi averea găsită în scorbura copacului din pădure.

Svonul că unul din cei doi hoți dela conacul din Heleșteni și despre care Dragan nu mai avea nicio îndoială că erau cei doi oameni necunoscuți, întâlniți în pădure, se spânzurase, stăruia. Dar poate că hoții au fost mai mulți, poate o bandă întreagă, și că numai doi s'au ascuns în pădurea de pe dealul Holmului, adăpostindu-și acolo partea lor de pradă. Dacă hoții n'au fost prinși, de unde se putea ști că

erau numai doi și că unul din ei se spânzurase ? La urma urmei, lui Petrache Dragan îi păsa prea puțin dacă bănetul găsit de el în scorbura copacului din pădure era furat dela boierul Canta sau de aiurea. Pe dânsul nu-l interesa decât un singur lucru : să nu se afle niciodată că el a găsit banii aceia și că i-a luat.

Pe iarnă, Petrache Dragan a intrat vizitiu la boierul „lui". Avea leafă bună, tainuri, și mai avea în tocmeală o falce de pământ și zece prăjini iarbă. Dragan s'ar fi dus la oraș, să mai stee pe-acolo un an-doi, ca să-l creadă satul, când s'o 'ntoarce, că acolo a făcut paralele. Dar, ca să meargă la oraș cu comoara după el, îi venea greu. Acolo n'o putea ține ascunsă cum o ținea la țară, în casa lui din sat. Acolo putea să i-o fure cineva, ori o putea pierde el însuși. De asemeni, la oraș putea da de bănuit dacă s'ar fi găsit atâta bănet la el. Din cauza comorii, trebui să stee pe loc. Nu se îndura să o lese acasă, în sat, oricât de bine ascunsă era, și el să se ducă la târg. Nici nu-și putea lăsa casa singură pe când el ar sta la oraș. Dragan era acum robul comorii lui. Nu o putea lua cu el unde s'ar fi dus cu traista 'n băț, și nici n'o putea lăsa acasă. Trebuia să stea și el, în sat, ca s'o păzească.

Fiind în slujbă la curtea boierească din satul lui, el se putea duce oricând pe acasă ca să-și vadă comoara. Apoi, lumea din sat știindu-l

vizitiu la curte, ştiindu-l tot în sat, nimeni n'ar fi cutezat să strice lacătul de pe uşă şi să cotrobăiască prin casă. Dacă satul l-ar şti dus la târg şi i-ar şti casa lăsată în voia Domnului, cu lacăt pe ea, negreşit că s'ar găsi cineva care să-i facă vreo poznă. Să nu fi avut comoara ascunsă în casă, Petrache Dragan şi-ar fi putut da casa cu chirie cuiva, ori o da în seama unui vecin, şi el s'ar fi putut duce fără grijă să caute de lucru la oraş. Dar, era robul comorii şi trebuia — de ochii lumii — să-şi caute în sat un rost de făcut parale.

Aflând satul că a intrat vizitiu la boier, au şi început să-l pismuiască unii, zicând:

— Să-l vedeţi cum are să se înţolească de acum... Cu leafa care-o are şi cu tot ce mai are pe deasupra şi cu tot ce-i mai pică lăturalnic, în câţiva ani, dacă stă la boier, face bune parale...

De când era vizitiu, Dragan lăsase portul ţărănesc, îmbrăcându-se cu surtuc şi pantaloni negri, de postav, cu boftori negri de iuft, cu o scurteică de oaie şi căciulă brumărie. Fetele din sat, chiar şi acele cu zestre, se uitau acum mai altfel la dânsul. Celelalte se uitau la el încă mai cu foc, când îl vedea trecând pe uliţa satului cu trăsura cea mare ca să-l aducă pe boier dela gară ori când se întorcea după ce l-a dus la gară. De pe capra trăsurii, mânând caii cei mari, ruseşti, cu cozile până 'n pământ şi

coamele grele, Petrache Dragan arunca de sus câte-un șăgalnic chiot ori o glumă, fetelor ce ieșeau în poartă să-l vadă trecând când auzeau duruind pe ulița satului trăsura boierească. Acelea care se nimereau chiar pe marginea drumului, când trecea trăsura, primeau pe șolduri sau pe spinare desmierdarea șfichiului de bici. Pentrucă îngrijea bine de cai și era bun vizitiu, boierul îi mărise leafa după câteva luni și era foarte mulțumit de dânsul. Dragan era și el mulțumit, căci o ducea bine la curte, iar boierul era om bun, drept și plătea cinstit.

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

IV

Dragan era de aproape doi ani vizitiu la boier când, într'o zi de Mai primi poruncă să înhame caii cei mici ungureşti la droşcă şi să meargă la gară să aducă pe noua fată în casă. In locul fetei care ieşise din serviciu, boierul angajase o alta care trebuia să vie dela oraş. Dragan repede înhămă şi se duse la gară. Era curios să vadă fata cea nouă. Sosi la gară puţin înaintea trenului. Din trenul care venea din spre Iaşi, Petrache Dragan văzu că se dă jos o tânără cu o buccea mare în mână şi care începu să se uite în toate părţile. Deoarece alta nu mai era, el înţelese că aceea trebuia să fie fata în casă. Dela vagonul de bagaje, Dragan văzu că hamalul staţiei dădea jos un cufăr.

— Imi pare că după d-ta am venit, zise Dragan fetei cu bucceaua.

Dela prima vedere, fata îi plăcu. Era cogeamite bucovineancă.

— Eşti dela boierul Cornea, dela moşia Dulceşti ? îl întrebă ea.

Și glasul ei, care nu se asemăna cu al niciuneia din fetele din sat, îi plăcu lui Dragan.

— Da, dela Dulcești... dela conu Grigoraș, sunt. Am venit... M'o trimăs dumnealui să te aduc pe mata dela gară... Imi pare că aveți și un sipet...

Dragan se cam zăpăcise de bucurie că va avea de acum la curte o fată atât de frumoasă. Bucovineanca era înaltă, ceva mai înaltă ca Dragan, bine legată, cărnoasă, voinică. Dragan se uita pe furiș la sânii ei plini și grei ce jucau în piepții cămeșii de pânză groasă și curată. Avea obrajii rumeni și rotunzi, ca două mere domnești și ochii albaștri sau verzi — Dragan nu știa bine — erau șăgalnici și jucăuși ca și sânii. In despicătura fotelor, dela șold în jos, sub aceeași cămașă albă ca neaua, Dragan bănuia o coapsă cu carnea pietroasă, cum o au țărancele dela munte. Iar când s'a urcat în trăsură, Dragan i-a văzut pulpa ; o pulpă vânjoasă, ca de bărbat.

— Voinică muiere, gândi Dragan, furnicat în tot trupul de un fior de patimă.

Pe cap avea un tulpan roșu, care se potrivea de minune cu fața ei bălae și cu șuvițele aurii ce îi încadrau fruntea.

— E departe până la Dulcești ? îl întrebă ea pe Dragan.

— Ca vreun ceas și ceva...

Bucovineanca începuse a-l descoase pe vizitiu :

— Are moşie mare boieru' d-tale ?

— Mare. Vreo opt sute de fălci...

— Are şi cucoană ?...

— Nu, îi burlac. Nici n'o fost însurat.

— Om tânăr ?

— Ca de vreo patruzăci de ani.

— Om bun ?

— Bun boier. Drept şi cinstit. Iaca, eu îs de doi ani vizitiu la dumnealui şî nu mi-a zîs odată o vorbă de ocară. Se poartă tare omenos cu lumea.

— Eşti de-acolo din sat ?

— Eu ? Da, îs din Dulceşti, am casă... da îi greu că n'am pământ, am rămas orfan de mititel şî m'o crescut o mătuşă care-o murit când eram în armată. Când m'am libirat şi m'am întors acasă, dacă n'am pământ, m'am bagat vizitiu la boier.

Tot drumul bucovineanca îl întreba ceva, ba despre boier, ba despre sat, iar Dragan răspundea la toate întrebările ei.

— Şî stă sîngur la ţară ? Nu-i e urît boierului ?

— Când trăia boieru' cel bătrân, conu Iorgu, o lămurea Dragan, conu Grigoraş numa prin străinătăţi şădea. Da de când o murit boeru' cel bătrân stă numa la ţară şi vede de moşie.

Se mai duce câteodată pe la Ieş... da nu stă mult.

— Are curte frumoasă ?

— Frumoasă, ai să vezi... Curte veche, bătrânească.

Dar nici Dragan nu se lăsă mai prejos ; la rândul lui o luă la descusut pe bucovineancă :

— Eşti dela Ieş ?...

— Nu, din Bucovina. Am stat şi în Ieş tot pe la boieri mari...

— Din Bucovina ? Din ce loc ?

— Is născută la Brody, în ţara leşască... dar părinţii mei s'au mutat la Rădăuţi. Acolo am copilărit. Când m'am făcut mare, rămăsesem orfană, şî m'am dus la Suceava, la un frate al meu. Pe urmă, la o soră care era măritată în Moldova, la Botuşăni. De acolo, un boier m'o adus la Ieş...

— Cum îţi zîce ? o mai întrebă Dragan.

— Iulia... Iulişca...

— Iulia ?

— Da, Iulia Cuncic mă cheamă.

Auzind numele, Dragan rămase oarecum nedumerit ; numele fetei nu suna tocmai românește.

— Nu eşti doar moldovancă ?...

— Is nemţoaică... îi răspunse Iulia, cu mândrie vădită.

Iulia îşi zicea „nemţoaică" şi într'adevăr se credea nemţoaică fiindcă vorbea nemţeşte,

limba oficială în Bucovina sub oblăduirea austriacă, dar ea era de felul ei ruteancă din sudul Galiţiei. Născută în meleagul acela cu lume amestecată, unde ruteanul se încorceşte cu leahul şi cu moldovanul, Iulişca învăţase din leagăn şi limba rutenească şi pe cea leşască, dar le cam uitase, mai târziu, în anii copilăriei şi ai tinereţii petrecuţi în Bucovina moldovenească şi în Moldova, la Botoşani, la Iaşi, ori pe la curţile boiereşti de ţară pe unde tot slujise. Iulişca vorbea nemţeşte şi româneşte mai bine decât rutenească ei din leagăn. Numai în făptura ei înaltă şi voinică, în faţa ei rotundă cu obrajii rumeni şi cărnoşi, cu nasul cam cârn, semăna a ruteancă.

Până la Dulceşti, Dragan şi Iulişca au avut destulă vreme să se descoase unul pe altul. Cum de nu-i în tot satul nostru, o fată frumoasă şi voinică aşa ca asta ? se gândea Petrache Dragan.

— Ai mai fost măritată ?... o întrebă Dragan, cu înţeles.

— Nu, răspunse bucovineanca.

— De ce ? Frumoasă cum eşti...

— Nu mi-am găsit încă bărbat pe măsură, zise ea râzând. Şi, apoi, eu nu sufăr stăpân...

— Numai să întâlneşti unu' care ţi-a cădea cu tronc la inimă şi să vezi cum ai să suferi stăpân, c'aşa-i femeia. De te-ar rupe 'n bătaie şi tot ţi-ar fi drag.

Bucovineanca începu să râdă. Apoi zise :

— Pe mine să mă bată ? Pe mine ? Ar fi vai de mama lui. Pe mine, când eram acasă, o copchilă, nici tata nici fraţii mei mai mari nu m'au bătut. Sunt în stare să bat eu doi bărbaţi decât să mă bată unul pe mine.

— Te mai lauzi, îi zise Dragan căruia tot mai mult îi plăcea această bucovineancă sănătoasă şi voinică.

— Mai bine să n'ai prilej să te convingi, cum s'a convins, la o curte, unu' care nu era vezeteu ca dumneata ci vatav. Era unu Stejar, aşa-l chema, la Zvorîştea, când eram la conu Nicu...

— Cine era conu Nicu ?

— Un boier... Avea vreo trei moşii, şî casă în Ieş... Mă luase, după ce ieşisem dela Nabuc Sturza, şî mă dusese să-i port gospodăria la una din cele trei moşii, la Cerviceşti. Aveam acolo toată casa pe mâna mea. Conu Nicu nu şădea multă vreme locului, umbla mereu la vânătoare, că era straşnic vânător, şî se tot muta dela o moşiie la alta... Acu era la Cerviceşti, acu pica la Zvorîştea, acu era la Bozieni, acu la Ieş, când nu era dus mai departe, la urşi sau la cerbi prin pădurile de munte. După ce am stat o vreme, nu tare mult, la Cerviceşti, m'a dus la Zvorîştea să-i fiu acolo cămărăşiţă în locul celei care o avuse...

— Avea cucoană boieru-acela ?

— Nu, era holtei.

— Ca boieru nostru...

Dragan era să mai zică ceva, dar Iulia îl opri :

— Stai să vezi ce-o păţit Stejar...

— Hai spune, că mai avem o bucată până intrăm în Dulceşti.

Şi Iulişca urmă :

— La Zvorâştea avea conu Nicu vichil pe unu' Stejar, care era de-acolo din sat. Stejar era amarnic de rău. Pe toţi îi bătea şî-i suduia. Parcă el era boierul. Umbla numa cu harapnicu în mână şî toţi aveau frică de el. Barbat sau femeie, nu rămăsese nimeni, în curte la Zvorâştea, nebătut de el. Când am venit eu la Zvorâştea, cămărăşiţă, îmi spuneau toţi : „ai să faci şî 'mneata cunoştinţă cu harapnicu' lu' domnu' Stejar..." Eu n'am zîs nimic. Eu îl ştiam pe conu Nicu că era iute la mânie şî cum îi bătea pe cei dela Cerviceşti când greşeau, dar pe mine, ce să zîc, macar o palmă nu mi-a dat niciodată. Totdeauna mi-a vorbit cu vorbă bună şî totdeauna spunea că numai în mine are toată încrederea. Când pleca dela Cerviceşti la alte moşii ori la vânătoare, îi lăsa pe toţi şî toată curtea în sama mea şî la toţi din curte le spunea că în lipsa dumisale au să asculte de mine. Chiar şî vechilului şî vătavilor şî feciorilor boiereşti le spusese să-mi dee ascultare. Când m'o dus la Zvorâştea, tot aşa o făcut ; le-o spus la toţi că eu îs mai mare în

lipsa dumisale și le-o poruncit la toți din ogradă să asculte de mine ca de dumnealui. Era și Stejar de față. N'o zîs nimica, da eu am văzut că s'o cam înnegrit când o spus conu Nicu așa. Pisăni-că nu i-o venit bine că-l pune conu Nicu și pe dânsul sub ascultarea unei femei. Pe urmă, conu Nicu s'o dus. La plecare, mi-o spus : „Iulișca, până mă 'ntorc eu, tu ești mai mare aici și cine mi-a ieși din cuvânt vai de pilea lui are să fie când m'oiu întoarce". După ce-o plecat boieru, Stejar se purta încă mai amarnic cu oameni din curte ; îi bătea, îi suduia de nu mai știau bieții oameni cum să-i intre în voie. Vroia să-mi arate că tot el îi mai mare când nu-i boieru acasă, că el îi slugă veche și că știe el ce știe. Spunea că fără dânsul boieru nu poate duce moșîea și câte și mai câte spunea. Oamenii îl ascultau și tăceau ; se gândeau că tot cu el aveau să rămâie fiindcă el era de-acolo din sat și era de mulți ani în slujbă la conu Nicu. Eu, ce eram ? Nou venită și străină. Stejar se purta cu ei așa fel încât să le arate că, în ciuda spuselor boierului, tot el e mai mare și eu nimica nu-s.

Intr'o sară, numa ce-l văd că vine spre mine. Eram sus pe prispa din dos a curților, care era cam naltă dela pământ. De câteva zile îmi tot căuta pricină. Eu nu mă sinchiseam și asta îl întărîtase încă mai mult pe-semne-că. Celelalte slugi erau care prin curte, care pe la

grajd, care mai știu pe unde, dar par'că știau cu ce gânduri vine la mine Stejar că se cam uitau către noi și așteptau să vadă ce are să fie. Stejar îl ocărîse pe vacar, și chiar îi croise câteva harapnice, pentrucă acuma nu mai amesteca laptele dela bivolițe cu cel de vacă, așa cum se făcea pe vremea celeilalte cămărășițe... Eu vroiam să știu cât lapte dau bivolițele și-i spusesem vacarului să-mi aducă tot laptele dela bivolițe deosebit, fiindcă aveam o bănuială. Stejar vine și mă ia la rost că de ce nu las rânduiala laptelui ca până acum? Vacarul îi spusese că i-a cerut cămărășița cea nouă să nu mai amestece laptele. Indată i-am răspuns lui Stejar că n'are ce s'amesteca unde nu-i fierbe oala. El s'a făcut foc și învârtind harapnicu' mi-o spus să bag de seamă că are să mă bată cu el. „Pe miine? Pe mine ai să mă bați? Pe mine?" am început a răcni la el și, cum eram pe prispă, sus, iar el se apropiase, drept în chiept i-am sărit, c'o mână în beregată și cu cealaltă îi sgâriam obrazul de l-am făcut numa sânge. Și ne-am prăvălit la pământ amândoi, eu deasupra el dedesubt. „Pe mine să mă bați? Pe mine?... Na, na, na... Să-ți arăt eu bătaie femeiască". Am rupt tot de pe dânsul, că eram ca o mâță turbată, l-am sgâriat cu unghiile pe față și pe chiept, l-am amețit în palme, l-am chisat cât ce-am putut cu pumnii și cu genunchii. Ișîse toate slugile și argații

auzindu-l țipând, dar se uitau de departe și râdeau. Lasă-l să-l bată bine încaltea, bucovineanca asta, ziceau, să știe și el ce-i bătaia. Toți erau bucuroși că-l băteam pe Stejar și m'au lăsat să-l bat până l-am făcut fleașcă. „Săriți oameni buni... Luați-o de pe mine că mă omoară", începuse el să țipe dar nimeni nu-i sărea în ajutor. Când m'am ridicat de pe dânsul nici nu mai icnea. Ii curgea sânge din nas și din sgârieturile de pe obraz, iar hainele i le făcusem ferfeniță pe dânsul. După ce i-am mai dat chiar cu harapnicu' lui câteva, i-am dat pace. Au venit argații de l-au ridicat, că nu se mai putea ține pe picioare. De-atunci, toată slugărimea din ogradă a ascultat numai de mine. Stejar, după ce a zăcut acasă la el în sat vreo două-trei zile, nici nu mai dădea pe la curte. Ii era rușine de slugi care îl râdeau și nu mai asculta de dânsul. Tot satu' știa că pe Stejar l-o bătut „nemțoaica". Acum nu se mai temea nimeni de el și de harapnicu' lui.

Tocmai, Iulișca isprăvise povestirea când Petrache Dragan zise :

— Iaca, am intrat în Dulcești ; aista-i satu' nostru... De-acu nu mai avem mult până la curte.

Fetei îi plăcu satul. Arăta mare și frumos, în văgăuna dintre dealurile împădurite care îl învăluiau. Casele, mai toate învelite cu stuf, se vedeau, albe și curate, printre frunziș de

livezi şi de grădini. Cele mai multe erau îngrămădite în vale, la poalele dealurilor, dar erau şi unele răzleţite mai sus pe dâmburi şi pe colnice, ca într'un sat de munte. Ici-colo, era şi câte-o casă cu acoperiş de tablă ori de şindrilă. Dintr'o desime de copaci, ieşea clopotniţa bisericii, iar ceva mai încolo, tot între copaci, se vedeau nişte acoperişuri ţuguiete, de tablă...

— Aceea-i curtea, zise Dragan.

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITAR

V

De când venise bucovineanca cea voinică și frumoasă la curte, Petrache Dragan se simțea alt om. Era mai sprinten, mai vesel, mai harnic. Nu ședea o clipă locului. Caii boierului erau și ei mai veseli, par'că ; mai bine țesălați, mai bine hrăniți. Dragan își dădea toată silința ca stăpânul să fie mulțumit de dânsul. Și într'adevăr, boierul era din ce în ce mai mulțumit de vizitiul său. Deși Petrache Dragan fusese împăcat numai la cai și nu avea altă treabă decât să înhame caii la trăsură, ori la chibitcă, ori la bihuncă, ori la căruța ungurească, sau să puie șeaua pe cutare ori cutare cal de călărie, după cum poruncea boierul, apoi să deshame sau să scoată șeaua, să plimbe caii înainte de a-i adăpa, să-i bușoneze, să le dea porția de ovăz, în sfârșit să vadă numai de cai și de trăsuri și de hamuri, el ajunsese totuși mâna dreaptă a boierului chiar pentru treburi ce nu intrau în atribuțiile lui de vizitiu. Petrache Dragan se interesa

de toate rosturile curţii şi chiar de ale moşiei. Semnala boierului tot ce se întâmpla în curte ori pe moşie, îi aducea la cunoştinţă cutare faptă de-a chelarului ori de-a feciorului boieresc, îl ţinea în curent cu ce făcea grădinarul sau văcarul, sau pădurarul sau ciobanii. Petrache Dragan ştia tot, vedea tot şi îi raporta boierului tot. Devenise un fel de ochiu al stăpânului peste tot. El ştia, de pildă, că pădurarul avea o ibovnică în sat la Crăciuneşti şi că îi dădea lemne de metru din parchetul tăiat iarna trecută, că ciobanii vindeau oile la nişte ovrei din târg şi le dădeau drept mâncate de lup, ori moarte de gălbează, că paznicul dela coşăre vindea porumbul în sat, că vechilul îşi făcuse o falce de iarbă de coasă peste cât avea tocmeală şi câte multe de felul acesta. Dela Dragan afla boierul câte nici nu bănuia. Dela Dragan aflase că baba Maranda, găinăriţa, dădea la crâşmă puii de găină pe care îi „lua hultanu'", şi de asemeni, că ştiubeiele lui moş Iftimie prisacariul aveau şi ele un cântec, căci vorba ceea : „cine umblă cu mierea în mână..." Petrache Dragan se interesa şi de lanurile de grâu şi de cele de orz şi ovăz şi de toată sămănătura, par'că ar fi fost ale lui sau par'că ar fi fost vechilul moşiei nu vizitiu.

— Băiatu' ista are multă tragere de inimă, îşi zicea boieru, văzând cu câtă priinţă se interesa Dragan de lucruri care puteau să-l lese

nepăsător. La urma urmei, ce-i pasă lui de averea stăpânului? De ce își dă mai mult interes decât eu însumi?

Boierul știa că toți îl fură, care mai de care, dela vechil și până la cel din urmă argat, dar își zicea că „*c'est la part du feu*" și nu se mai sinchisea. De unde nu-i, nu se poate fura. Și, apoi, la o curte mare nu se bagă de seamă.

— Ia, niște păcătoși, își zicea boierul gândindu-se la slugile lui; oricât ar fura ei, tot calici au să rămâie, iar eu nu mă simt. Am destul ca să aibă și ei ce fura și să-mi rămâie și mie destul.

Totuși, când Dragan îi spunea că pădurarul de pe Holmu dă lemne ibovnicei din Crăciunești sau că oile „moarte de gălbează" au fost în târg la iarmaroc, boierul, deși față de Dragan se făcea că nu-i pasă, pica pe neașteptate la stână, la coșare, la vie, la pădure, la moară, la prisacă, și făcea „inspecție". Pe deoparte îl controla pe Dragan... ca să vadă dacă a spus adevărat, iar pe de alta, îi controla pe cei pe care avea bănuială că fac matrapazlâcuri cu averea lui. Când se convingea că Dragan spusese adevărul, era vai de cei prinși cu mâța 'n sac. Odată l-a cotonogit boierul în bătaie pe pădurar. Dar boierul era așa: după ce bătea, se răcorea și ierta. Ba, uneori, îi mai dădea bătutului un bacșiș.

Petrache Dragan prin purtarea lui își câști-

gase încrederea stăpânului. Era sluga cea mai credincioasă din curte. Celelalte slugi începuseră a se feri de el şi îl porecliseră „ochiul boierului". Dar boierul nici nu bănuia care era tâlcul credinţei şi priinţei vizitiului său. Nu bănuia că noua fată în casă, bucovineanca pe care o adusese dela Iaşi, Iulişca cea voinică şi frumoasă, era cauza sârguinţii şi credinţii şi priinţii lui Petrache Dragan. Ca să fie cât mai aproape de dânsa, ca s'o vadă cât mai des şi să poată sta de vorbă în fiecare zi cu ea, Dragan se străduia să-l mulţumească pe boier şi să se facă indispensabil, astfel încât să nu-şi piardă locul. Ii era atât de dragă Iulişca, fata din casă, încât ar fi stat vizitiu la boier şi fără leafă.

Iulişca era la curte la Dulceşti par'că de când lumea. Slugile se învăţaseră repede cu dânsa şi începuseră s'o iubească fiindcă ea se arăta înţelegătoare şi bună faţă cu ele şi totodată înţeleseră că avea trecere pe lângă boier. Când vreo slugă avea ceva de cerut boierului, ori vreo nevoie, şi nu se învrednicea să se înfăţişeze singură boierului, se ruga de Iulia şi Iulia stăruia ea la boier şi cele dorite de slugă se îndeplineau. De aceea toate slugile ţineau la Iulia pentrucă ştiau că prin Iulia puteau ajunge la boier.

Dintre toate slugile dela curtea din Dulceşti, nimănui însă nu-i era mai dragă Iulia decât lui Petrache vizitiul. El o iubea pe Iulia altfel decât ceilalţi. El nu o iubea interesat. El o iubea.

Și tocmai pentrucă o iubea, începuse dela o vreme să aibă ciudă pe boier. Simțise că și boierului îi e dragă Iulia. Aflase că Iulia nu dormea „jos", acolo unde erau odăile slugilor, ci „sus"... și, în gândul lui, Petrache Dragan începuse a înfiripa fel de fel de presupuneri. Nu cumva Iulia se duce noaptea în iatacul boierului? Ori vine boierul la ea în odaie? Cine poate ști ce fac ei noaptea, în conac, când toate slugile dorm „jos" și numai ea doarme „sus"?... Gândurile acestea îl chinuiau pe Dragan. De asemeni, îl mai chinuia o nedumerire: de ce boierul nu a mai angajat o cămărășiță în locul celei care s'a dus? Vedea că acum Iulia, care venise ca „fată în casă", era și cămărășiță. Ea ținea toate cheile, ea dădea de bucate, ea ducea toată casa. Petrache Dragan începu să înțeleagă că ea devenea, încet-încet, „ochiul stăpânului". Vedea că acum ea ținea și cheile dela hambar, dela magazii și că tot ea îi dădea ovăzul pentru cai...

— Văd c'ai ajuns și chelăriță... îi zise într'o zi Dragan, cam în glumă.

Iulia s'a uitat la el cam pieziș și i-a răspuns:

— Nu mi-i rușine; dacă vrea boieru poate să lese și toată moșîea pe seama mea. Când eram la conu Nicu, eu eram și vichil și chelar și cămărășîță.

Cu cât se arăta Iulia mai dârză și mai se-

meaţă cu el, cu atât Petrache Dragan o iubea mai tare.

— Când i-oi spune cât bănet am acasă, nu se poate să nu vreie — îşi zicea el în gând, făcându-şi planul s'o ceară de nevastă.

Căuta mereu prilejul de a sta de vorbă cu dânsa, trăgând nădejde că şi ea se va îndrăgosti de el. Bucuria cea mare a lui Dragan era atunci când ceru boierul să-i puie şeaua pe calul de călărie. Atunci ştia Dragan că rămâne singur cu Iulişca. Boierul pleca şi uneori nu se mai întorcea decât a doua zi ori a treia zi.

— Se duce la duduca dela Ulmi... îi strecura în ureche Iuliei, Petrache Dragan. O moşiereasă nu departe de-aici... Ci-că trăeşte cu dânsa, spune lumea.

Dar Iulia nu părea să dea atenţie spuselor vizitiului. Asta îl înciuda pe Dragan.

— Anu' trecut era chiar vorba c'o ia...

Intr'o zi Iulia l-a repezit:

— Ei şî ce? Ce-mi pasă mie cu cine trieşte boieru'? N'are decât s'o ieie pe duduca dela Ulmi dacă zici că zice lumea. Treaba dumnealor.

De-atunci, Dragan nu i-a mai vorbit Iuliei de duduca dela Ulmi. Incercă altfel. Ii răsărea în cale când o vedea prin curte, spunându-i câte-o glumă, se ducea ba să ceară unsoare pentru hamuri, ba ovăs pentru cai, ba păcură pentru uns bucşele la trăsuri, ba doftorii pentru

vreun cal bolnav, numai ca să aibă prilej de a da ochii cu dânsa. Totdeauna îi strecura în ureche o vorbă drăgăstoasă ori şăgalnică şi era tare mulţumit când ea făcea haz de vorba lui şi îi dăduse impresia că-l place.

Odată, când Iulia venise la grajd să-i aducă din partea boierului o poruncă, Dragan nu şi-a putut stăpâni firea şi, părându-i-se momentul prielnic, a cuprins-o de mijloc, a sărutat-o bine pe gură şi a vrut s'o prăvale în fân... Dar, spre marea lui uimire, ea la pălmuit sdravăn şi l-a buşit de un stănog, cu atâta putere, încât a trebuit să se apuce cu amândouă mâinile de şale.

— Să ştii c'am să te spun boierului...

Şi Iulia a fugit din grajd pe când Dragan rămăsese foarte umilit şi zăpăcit.

De teamă să nu-l spuie boierului şi de teamă ca nu cumva boierul să-l dea afară, Petrache Dragan se gudura ca un căţeluş pe lângă Iulia şi se ruga de ea să-l ierte.

Iulia, care nici n'avea de gând să-l spuie boierului, îl iertă văzându-l atât de umilit şi de speriat.

— Ei, am făcut o prostie... zicea el, dar te iubesc, Iulişco... te iubesc de cum te-am văzut în gară când ai venit.

Iulia râdea cu hohote auzindu-l spunând aşa şi îşi bătea joc de dragostea lui.

— Ia-ţi gândurile dela mine, mă băiete, că

eu nu-s de cele care crezi 'mneata, îi răspunse dânsa.

Cu toate acestea Dragan stăruia:

— Să nu crezi că n'am cu ce te ţine... Am să fac casă... Am să cumpăr pământ... Am să te fac cucoană...

Dar Iulia rămânea rece la ademenirile lui.

Dragan nu putea înţelege de ce îi refuza dragostea.

Intr'o zi, ne mai putând răbda, îi spuse:

— Gândeşti c'are să te ieie boieru'?...

Iulia se făcuse că nu aude, ori că nu înţelege.

— Ştiu la ce te gândeşti, îi spuse el iarăşi, altădată. Dar aşa-s boierii... Ii ştiu eu. I-o fi plăcând şi lui trupul tău, i-o fi drag să te aibă noaptea la aşternut, dar n'are să te facă cucoana dumnealui. Umblă s'o iee pe duduca dela Ulmi, că-i tot boieroaică şî moşiereasă.

Petrache Dragan căuta astfel s'o sgândărească pe Iulia şi totodată să desluşească dacă într'adevăr este „ceva" între ea şi boier, aşa precum bănuia el. Dragan era aproape sigur că fata se culcă cu stăpânul ei. Nu-şi putea închipui că boierul, om tânăr, burlac şi fără niciun betesug, n'avea să se lege de-o fată atât de frumoasă, trupoasă şi curată ca bucovineanca asta pe care o adusese dela Iaşi. Doar nu degeaba o adusese. Şi nu degeaba îi dăduse odaie sus în conac, deosebit de celelalte slugi. Mai ştia

Dragan, din gura satului, că boieru trăise o bună bucată de vreme cu Ileana Lupului, nevasta lui Neculai Lupu, pădurarul, pe care, după moartea bărbatului ei, o ţinea în căsuţa din fundul parcului ca să crească, chipurile, gândaci de mătasă. Dincolo de gardul de nuiele din fundul parcului începea pădurea ; pesemne că în vremea de demult parcul fusese croit într'o bucată de pădure. In gardul parcului era o portiţă pe unde boierii altădată treceau în pădure, mai lesne, când aveau poftă de plimbare, aşa cum era portiţă în gardul parcului şi despre biserică, ctitorită de boierii strămoşi, alături de împrejmuirea curţii. Când trăia Neculai Lupu, pădurarul boierului, şi locuia cu Ileana lui în casa din pădure, pe portiţa aceea se ducea boierul la casa pădurarului... şi tot pe acolo se furişa uneori Ileana de se întâlnea cu boierul la căsuţa din fundul parcului. Ileana Lupului era femeie foarte frumoasă, cea mai frumoasă din partea locului, dar şi rea de muscă, cum zicea lumea. Dar Ileana avea o fată, făcută din flori, care era măritată în alt sat după un gospodar chiabur. Intr'o vară, s'a făcut nevăzută... S'a dus să şadă la fiică-sa... De atunci, de când a plecat Ileana Lupului, căsuţa din fundul parcului a rămas pustie şi dărăpănată.

Petrache Dragan, care auzise din gura satului ce se vorbea despre Ileana Lupului şi boierul,

era îndreptăţit să-şi închipuie că ceea ce a fost între ea şi boier altădată, ar putea fi acum între boier şi Iulişca, noua fată în casă.

— Parcă boierii nu-s tot oameni şi ei? îşi zicea Dragan.

Apoi, o vedea pe Iulişca foarte veselă şi harnică la treabă. Părea foarte mulţumită de rostul ei. O vedea că se poartă cu credinţă faţă de averea boierului, că ţine din scurt pe toţi din curte, că avea ochii la toate, că nu lăsa pe nimeni să facă risipă ori să fure, par'c' ar fi fost lucrul ei. Dragan mai vedea că boierul când îi poruncea ei ori îi vorbea avea alt glas, par'că, decât când vorbea altei slugi. Niciodată nu-l auzea ocărând-o, cum ocăra pe alţii. Şi, pe seama ei lăsa toată casa când pleca undeva.

Lui Dragan nu-i scăpau atâtea amănunte care îl întăreau în presupunerea că între boier şi fata din casă este.... „ceva". Presupunerea aceasta îl înciuda cu atât mai mult cu cât vedea că străduinţele lui drăgăstoase pe lângă Iulişca rămâneau zadarnice. De câte ori izbutise să stea mai îndelung de vorbă cu dânsa şi să-i facă propuneri de măritiş, ea râdea şi îl lua în glumă. Nici nu vroia să audă de propunerile lui.

— Nu vreau să mă mărit, îi răspundea ea.

— De ce nu vrei? Eşti tânără, voinică, frumoasă... O fată trebue să se mărite... stăruia

Dragan, încercând uneori s'o desmierde pe spate sau să-i treacă o mână pe după șale.

Ii venea o poftă nebună s'o sărute pe obrajii rumeni și cărnoși, pârguiți de sănătate și tinerețe, dar... se temea să nu-l plesnească iarăși.

— Nu vreau să mă mărit... Iaca nu...

— Dar cum poți trăi „așa“ ?... Ești tânără, numai bună...

Iulișca înțelegea iscoada lui Dragan dar nu putea să-l lămurească de ce ea putea trăi „așa“.

Dragan era numai cu gândul la dânsa, numai cu ochii pe dânsa, spionând-o în toată clipa ca să vadă de nu cumva și-a găsit vreun ibovnic printre argații din curte sau poate vreun flăcău din sat. Dar nu putuse observa nimic; Iulișca nici nu se sinchisea de argați, iar în sat nu călca deloc. El era singurul din curte cu care ea vorbea mai ades și mai îndelung. Câteodată chiar ea glumea cu dânsul și tocmai această purtare a ei îl zăpăcea și îl nedumirea.

— Ce să fie cu fata asta? se întreba el adesea.

Uneori i se părea că-i numai o joacă din partea ei, i se părea că până la urmă tot o va convinge și o va aduce la dorința lui. Atunci, devenea iarăși îndrăsneț și încerca s'o îmbrățișeze. Dar ea se sbătea în brațele lui, îl amenința că-l spune boierului și iarăși el trebuia să renunțe. Starea de încordare continuă în care îl ținea de atâta vreme, îl întărâta într'atât în-

cât uneori îl ura pe boier iar alteori pe Iulișca.

— De dorul tău, Iulișco, sunt în stare să fac o posnă, îi spusese el într'o zi când, în lipsa de-acasă a boierului, putuse vorbi mai îndelung cu ea în grădină.

Ea a râs strengărește — cea ce l-a îndârjit încă mai mult — și s'a tolănit pe iarbă, arătându-i rotunjimea voinică a pulpelor goale.

— Eu am parale... Am parale multe... mai multe decât îți închipui, îi zise Dragan. Iți fac casă în sat... Cea mai frumoasă casă din sat. Am să cumpăr pământ... Ai să fii stăpână în casa ta, nu slugă la boier.

— Dacă ai atâția bani, cum spui, de ce nu ai pământ și de ce stai la boier vizitiu? îl întrebă Iulia cu nedumerire. Vrei numai să mă ademenești... Is minciuni. Nu dau eu vraghia din mână pentru cea din gard.

Râsul șăgalnic al fetei îl îndrăci pe Dragan într'atâta încât era cât pe ce să-i spună de unde are atâția bani. Dar își dădu seama că degeaba i s'ar destăinui ei căci ar putea să nu-l creadă. Și apoi dacă l-ar spune boierului?...

— Toată pasărea pe limba ei piere, gândi Dragan și tăcu.

Dar din vorbele ei că nu dă vrabia din mână pentru cea din gard se încredință încă mai mult că bănuielile lui erau adevărate.

— Nu dai vraghia din mână?... Boieru ți-i vrăghioiu... Ce ți-am zis? Dar ai să te căiești.

Ştii că vraghia malai visează. Gândeşti că ai pus mâna pe boier pentru că te culci cu dumnealui ?

— Nu-i adevărat, sări în sus Iulişca mânioasă. Şi de m'aş culca, mai bine cu'n boier decât c'un vizitiu. Şi nici n'am să-ţi dau socoteală cu cine...

Dragan, scos din fire de vorbele fetei, nu se mai putu stăpâni. Sângele îi năvăli în obraz. Ciuda, umilinţa, dorinţa, îl făcură să se arunce pe Iulişca înşfăcând-o cu-amândouă braţele. Se rostogoliră pe iarbă, el peste dânsa.

— Ce n'ai vrut tot are să fie...

Pe când Iulişca se sbătea voinicește zădărnicind încercarea vizitiului, glasul boierului răsună răstit, la câţiva paşi :

— Petrache, ce-i asta ?

VI

Niciodată Petrache Dragan nu s'a putut dumiri de ce boierul l-a dat afară. Ii era în adevăr dragă Iulişca şi l-a dat afară pentrucă l-a prins cu ea în grădină, ori Iulişca a stăruit pe lângă boier să-l îndepărteze pe Dragan? Intre aceste două presupuneri Petrache Dragan îşi frământa zadarnic mintea. Poate că în adevăr boierul o iubea pe Iulişca şi ţinea ca ea să fie numai a lui, ori, poate, Iulişca ea însăşi, îi ceruse boierului îndepărtarea lui Dragan. De aceea Petrache Dragan păstrase în sufletul lui o ură neîmpăcată împotriva boierului şi împotriva fetei. Ii jurase boierului duşmănie de moarte iar Iulişcăi îi jurase să-i arate că el va ajunge om cu stare şi că va regreta mai târziu că nu s'a dus după dânsul.

— Poate, dacă nu era boierul. Iulişca tot s'ar fi dus după mine, îşi zicea Dragan uneori, şi rămânea, la urma urmii, cu credinţa că din cauza boierului el n'a avut parte de aceea care îi fusese dragă.

După ce a ieșit dela curte, Dragan a început să se laude prin sat că a făcut bune parale cât a fost vizitiu la boier. Nu era greu ca lumea să-l creadă. Făcuse parale, într'adevăr, dar nu atâtea cât spunea. Astfel încât când a cumpărat niște pământ dela un om și și-a mai meremetisit casa, nimeni n'a fost cu bănat. După ce își meremetisi casa și a cumpărat pământ, Petrache Dragan a vrut să se însoare ca să-i facă în ciudă Iulișcăi.

Ca să nu se dea de gol că are bani, vroia să ia fată cu zestre. Dar fetele cu zestre din sat nu se uitau la el fiindcă îl știau sărac. De aceea Dragan tot aștepta și nu se însura.

Dar, în viața omului vin uneori împrejurări neașteptate și nebănuite. Omul își pune ceva în minte, urmărește ceva, are un scop precis ori numai o năzuință și se străduește în vederea acelui scop și habar n'are că destinul său e scris de mai 'nainte. Ceasul rău sau ceasul bun îl paște la fel. Vine o împrejurare, născută din fapta altuia, și dă o întorsătură hotărîtoare vieții lui. Așa s'a întâmplat și cu Petrache Dragan care nici nu visa că se va însura cu fata lui Toader Căliman. Era Căliman gospodar fruntaș în sat la Dulcești și cel mai chiabur din toți fruntașii satului, dar o știa pe fata lui în dragoste cu tânărul învățător nou venit. Il știa pe Căliman că nu și-ar fi dat fata după un flăcău sărac. Căliman ar fi dat-o

numai după un viitor popă, un vechil de moşie boierească, ori vreun slujbaş dela târg. Nici fata nu avea alte gânduri deşi tare frumoasă nu era.

De aceea, când a văzut Căliman că învăţătorul cel tânăr şi holtei care venise de curând în sat începuse a da târcoale fetei lui, s'a bucurat şi chiar i-a înlesnit calea. Fata îl îndrăgi repede pe tânărul învăţător care şi el îndrăgise pe fată.

— Fă, Catinco, îi spunea adesea Căliman fetei, tu fii deşteaptă şi bate fierul cât îi cald... nu-l lăsa să se mai ţie şî de alta, că mai sunt în sat fete de chiabur.

Catinca lui Toader Căliman şi-a dat toată silinţa să aprindă călcâiele învăţătorului şi să bată fierul cât era cald, mai ales de teama Zamfiriţei Bujor care chiar era „un bujor de fată" de se ţineau toţi flăcăii satului de fusta ei.

Când Toader Căliman a prins a auzi chiar cu urechea lui câte-o şoaptă din gura satului, cu privinţă la fata lui şi la noul învăţător, nu se supără deloc. Dimpotrivă. Se prefăcea doar că n'aude, iar în gând îşi zicea :

— Taci că-i bine... Dac'a început lumea să vorbească, îi semn că treaba merge. Nu-i proastă Tincuţa mea, ştie ea ce face...

Ii creştea inima lui Căliman când îi vedea pe amândoi, pe Tincuţa şi pe tânărul învăţător, plimbându-se „ca boierii la grădina publică" pe sub merii din livadă. Se făcea că nu-i vede,

ca să nu-i stingherească, iar adesea se furișa tiptil și pleca de-acasă, lăsându-i singurei. Căliman numai atâta fată avea — singurul lui copil — se uita la dânsa ca la soare și ținea la dânsa ca la ochii din cap. Nevasta îi murise și el nu se mai însurase de-al doilea ca să-i lese toată averea Catincăi, să aibă avere multă, mai multă ca toate fetele din sat, numai s'o poată da după un popă. Dar la un învățător nu se gândise Căliman. Acum, dacă s'a ivit un învățător, fie și învățător. E chiar mai bine, poate, decât un popă. Un învățător e mai luminat, știe mai multă carte decât un popă. Cel puțin așa socotea Căliman, care nu știa nici să se iscălească deoarece, pe vremea lui, nu era școală în sat și nici n'aveau ce face oamenii cu cartea.

Cu cât vedea Căliman că învățătorul îi da tot mai des târcoale fetei lui și îl vedea venind tot mai des în casă, tare se mai bucura și îl poftea să vie. Dacă uneori, când venea învățătorul, se făcea că are vreo treabă prin sat ori la câmp, ca să-i lese înadins singuri, alteori ședea îndelung la vorbă cu învățătorul ca să pomenească despre Catinca, s'o mai laude cât e de bună gospodină, cât e de harnică și de cuminte, nu ca alte fete... Și mai ducea vorba, Căliman, de pământurile lui, de boii lui, de oițele lui, de stupii lui și, chiar, de niște galbeni de pe vremea lui Cuza... Ii mai dădea a înțelege în-

vățătorului că are de gând s'o mărite pe Catinca după un popă.

— O cerut-o unu' dela Stoișăști... da-i cam departe satul acela... și cam stă fata la gând, spunea, cu șiretlâc, Căliman.

De multe ori îi spusese așa Căliman învățătorului, așteptându-se ca acesta să-i zică: „da de ce numai popă? de ce nu ș'un învățător?" Insă văzu cu oarecare mirare că tânărul învățător nu spusese nimic.

— Poate că se sîiește... gândi Căliman, ori n'o fi vrând ca să cred că și-o pus ochii pe Catinca mea numai de dragul zestrei.

Dar cu toate că trecea vremea și cu toate că învățătorul arăta îndrăgostit de fată, cu toate că satul vorbea multe pe socoteala lor, și Catinca se făcea par'că mai frumoasă, Căliman nu se dumirea de ce nu trimite învățătorul pețitori. O întreba pe fată dacă învățătorul este hotărît s'o iee ori nu, căci satul începe să vorbească urît. Dar fata îl liniști pe Căliman asigurându-l că tânărul învățător e foarte îndrăgostit de dânsa și chiar i-a spus că are de gând să trimeată lui Căliman pețitori. Mai întâi avea să meargă la Iași să cumpere cele de trebuință pentru nuntă și niște daruri pentru dânsa. Catinca se arăta foarte bucuroasă. Invățătorul avea să lipsească vreo săptămână din sat și Catinca îl aștepta cu nădejde. Era pe la sfârșitul lui Iunie, școala era în vacanță, iar învă-

țătorul putea pleca oricând și pe orice timp, căci și el era în vacanță. A trecut o săptămână, a mai trecut una, și învățătorul nu se mai întorcea. Pe Căliman îl cam înțepau unii mucaliți cu niște vorbe proaste dar care îi rupeau o broboadă ce-o avusese, par'că, pe ochi. Unu' i-a trântit-o chiar mai boacănă : „Ce mai aștepți ? Vrei să faci nunta fetei după botezul copilului ?“ „Ce, ești chior, ori te faci că nu vezi ?“ i-a spus altul. Abia atunci Căliman s'a uitat mai bine la fată și, într'adevăr, par'că avea dreptate gura lumii. Dar i-a dat pace fetii, căci și-a zis în sine că de-ar fi chiar așa cum vorbește lumea, și cum s'ar părea că este, cu-atât mai bine, treaba e sigură. La întoarcerea învățătorului dela Iași vin pețitorii și în scurt va face nunta. El n'are nevoie să aștepte toamna să numere bobocii, poate face nunta oricând. Dar mai trecu o săptămână din luna lui Cuptor și învățătorul nu se întorsese. Catinca, de nerăbdare, dădu pe furiș de câteva ori pe la școală. Era închisă și pustie. Căliman auzise dela lume o vorbă, care putea să fie minciună, dar care totuși îl îngrijora. I-a spus și Catincăi, fiindcă nu s'a putut ține. Ea știa, auzise dela niște fete, dar se gândise că fetele o pismuiau și vroiau s'o necăjească. De aceea se furișase până la școală, cu fereală să n'o vadă nimeni, și s'a uitat pe geam în odaia învățătorului. Într'adevăr, văzuse că era goală ;

nicio haină, nicio carte, niciun lucru de-al lui nu era. Era așa dar adevărat ce spuneau fetele, că învățătorul și-a luat toate lucrurile și-a plecat...

Trecuse și luna August toată și învățătorul nu se mai întorsese și nici nu-i trimisese Catincăi veste ori răvaș. In locul lui, în Septemvrie veni, la școală, cu nevastă și calabalâc, să ia postul în primire, un alt învățător... Astfel, împreună cu satul, află și Căliman că învățătorul cel tânăr și holtei, dela care tot aștepta peţitori pentru Catinca lui, fusese de mult mutat undeva departe, departe, tocmai în celălalt capăt al țării. Căliman a rămas ca trăsnit. Dar Catinca? Bocete, plânsete, să înnebunească, nu alta. Voia să se arunce în fântână. Căliman o mângâia: „lasă, copila tatii, o mai pățît așa și alte fete". O povățuia să fie cuminte, liniștită, să nu arate supărarea căci mai rău intră astfel în gura lumii. Dar sufletul lui Căliman era strivit de supărare și de rușine. Nu de rușine că plecase învățătorul, dar de rușinea cealaltă, care avea să vie peste vreo șapte luni și care nu se va putea ascunde. Atunci să vezi ce-o să mai huească satul. S'o mai certe pe fată, acum era de prisos; mai rău putea să-i facă. Se gândise să-l caute pe acela care i-a necinstit casa. Dar unde să-l caute? Un ac înt'un car cu fân. Ar fi putut afla dela învățătorul cel nou unde a fost mutat celălalt. Dar pe urmă? Să-i

scrie? Să-l reclame? Cui? Unde? Și ce să reclame? Învățătorul nici nu era vinovat, la urma urmei. Acum înțelegea Căliman de ce el niciodată nu i-a pomenit că ar lua fata. Nici nu i-a cerut-o. Om cuminte, Căliman și-a dat seama că toată vina nu era decât a lui însuși și a fetei care a socotit că făcând așa îl va înnădi mai cu nădejde pe tânărul învățător. Acum nu-i rămânea decât să caute s'o mărite, la repezeală, cu oricine, numai să nu ajungă de ruşinea lumii fata lui. Căliman își luase gândul de-acum dela un popă, cum tot dorise, și nici vreme de ales nu avea. La feciori de oameni chiaburi, Căliman nu se putea gândi; aceia n'ar fi luat o fată în starea fetei lui. Numai unul calic ar lua-o, de dragul zestrei. Unul calic n'avea să se uite la ce spune gura satului. Dar, încaltea — se gândi Căliman — să fie flăcău voinic, chipeș, frumos și deștept. Ar fi bun Ion a Vadanei, ba, mai bun Costache a lui Toader Pricop, sau, Vasile Mihăilă...

Căliman îi înșiră în gând pe toți acei cari socotea el că n'ar zice ba s'o ia de nevastă pe Catinca, așa cum era, cu oleacă de pântece. De zăbovit nu trebuia să zăbovească, fiindcă peste o lună, peste două, peste trei sau patru, ar fi mai greu.

— Nici Neculai a Gafiței n'ar fi rău... Ii un vlăjgan cât un munte și tare muncitor... — se mai gândi Căliman.

Dar, întâmplarea îi scoase în cale, într'o zi, pe Petrache Dragan care tocmai ieşise dela curte.

— Tot la boier eşti, măi Dragane, tot? îl întrebă Căliman, aşa, ca să mai strice o vorbă. Numai la Dragan nu se gândise, căci îl ştia slugă la boier şi nu se cădea ca el, om gospodar şi fruntaş în sat, şi cel mai chiabur, să-şi dea fata, chiar borţoasă, după o slugă.

— Ba... am ieşit, îi răspunse Petrache, fără să-l taie prin cap că clipa aceea era hotărîtoare în viaţa lui.

Dragan spuse că „a ieşit", nu că l-a dat afară boierul.

— Şi ce te faci de-amu? îl întrebă Căliman.

— Mă trag la casa me, m'am săturat de slugărit. Am strâns oleacă de parale cât am fost la boier şî mi-am cumpărat oleacă de pământ. Oi munci şî... n'oi muri. Cu-ajutorul lui Dumnezeu mi-oi încropi şi eu oleacă de gospodărie. Slavă Domnului, beteag nu-s, beţâv nu-s, prost nu-s... Mi-oi găsi o fată cu oleacă de stare...

Deodată, lui Căliman i se lumină faţa. „Aista-i de mine", îşi zise în sine. Dragan nu mai era slugă. Voinic era, chipeş era, deştept era şi, nici chiar „calic", căci avea casa lui şi cumpărase pământ. Tocmai bine. Satul nu va putea spune că şi-a dat fata după un golan. Şi satul putea crede în adevăr că fata s'a îndrăgostit de

el, căci Petrache Dragan era vânjos și frumos. Și ceea ce îi mai plăcu lui Căliman era vorba lui cuminte, dorul de a se gospodări și de a munci.

— Dac'ai fi pe placul Catincăi mele, îi zise, eu m'aș bucura să te iau de ginere. Tare mi-i drag omu' deștept și cu tragere de inimă la gospodărie. Eu îi las toate câte le am fetii mele și de-aceea nu mă îndur s'o dau după oricine, că mă tem să nu irosească tot ce-am agonisit eu.

Dragan se cam miră de vorbele acestea ale lui Căliman, căci auzise că fata lui trebue să se mărite cu învățătorul. O cunoștea pe Catinca lui Toader Căliman dar, ca și alte fete de chiabur din sat, ea nici nu se uita la el și încă mai puțin de când era în dragoste cu învățătorul. De sigur că el ar fi luat-o bucuros pe fata chiaburului de Căliman, dar nici prin vis nu-i trecea că una ca asta s'ar putea întâmpla. Bine înțeles că de-ar fi știut ei cât bănet are el ascuns în casă, de-ar fi știut ei că mai mult are el decât toți chiaburii satului la un loc, l-ar fi dat naibei pe învățător și chiar pe unul „mai ceva" ca învățătorul și s'ar fi dus după el, Dragan, orfanul, golanul... Dar ei n'aveau de unde să știe că el a găsit o „comoară" în scorbura unui copac din pădure ; îl credeau așa cum îl știau : băiet sărac, având numai o cocioabă în marginea satului cu un loc de silițte împrejur.

— D'apoi, moș Călimane, n'o dai pe fata 'mneatale după domnu' învățător ? C'așa am

auzît par'că... întrebă cu mirare Dragan pe Căliman.

— Mmmda... o fost vorba... — îi răspunse cu codeală Căliman — da l-o mutat tuma'n fundu' țării... Ii și dus di mult de pe-aci. Amu o vinit altu'n locu lui... Aista-i însurat, are și copchii. Eu nu puteam să-mi dau fata după un venetic care îi azi aici mâne 'n Focșani... Toată zestrea ei îi aici, aici îi tot rostul. O dau numai după unu' care șade aici, la rostul ei, sau care s'ar trage aici.

Auzind așa, Petrache Dragan s'a dus de câteva ori pe la Toader Căliman... A înțeles că ar fi chip de pus mâna pe fata chiaburului. Dragan ținea mult să se însoare și mai ales să se însoare cu fata unui gospodar avut, pe deoparte pentru ca să-i facă în ciudă bucovinencii dela curte care nu l-a vrut și, pe de altă parte, ca să nu dea de vorbă satului când se va vedea că mai cumpără pământ. Dragan își dădea seama că va trebui să mai umble multă vreme pe căi ocolite, să mai muncească ani de zile, până să poată scoate din ascunzătoarea lor banii „comorii" ca să nu dee de bănuit satului. Pe când așa, însurându-se cu o fată de om chiabur, cel mai chiabur din sat, nimeni nu se va întreba și nimeni nu se va mira mai târziu, când el va mai cumpăra pământ, de unde are Dragan atâtea parale. La adăpostul zestrei fetei lui Căliman, și cu ceea ce mai

avea el, putea să mai scoată la lumină fără bănat, bănetul din ascunzătoare. Putea să mai prindă, ici-colo, câte-o bucată de pământ de câte ori s'ar ivi prilejul, putea să se facă, de pildă, crâșmar, și astfel să creadă lumea că din zestrea nevestei și din negustorie a făcut bani.

Văzând că tatăl Catincăi îi arată multă bunăvoință și chiar par'că un îndemn subînțeles, Dragan se ducea tot mai des la ei în casă și căuta prilej să se întâlnească tot mai des cu Catinca. Deși satul vorbea multe pe seamă ei, deși fetele și nevestele o vorbeau de rău, Petrache Dragan nu se sinchisea. El avea socoteala lui, pe care n'o știa nimeni. Ce-i păsa lui că pe fata lui Căliman a făcut-o de râsul lumii învățătorul care s'a dus? Ce-i păsa ce spuneau flăcăii și fetele? El știa ce știa. Lui îi trebuia o fată cu zestre bună, acoperiș pentru „comoară". Deci, „lasă câinii să latre". Lasă fetele să șopotească, lasă țațele să clevetească și flăcăii să glumească, tu, Drăgane, nu scăpa norocul... Asta-i tot o comoară... Ești om cu noroc.

Dragan băgase de seamă că acum Catinca se uita altfel la el. Îi ieșea înainte când îl vedea intrând pe poartă, se arăta veselă, râdea și șuguia cu el. Se făcuse, par'că, mai frumoasă. De când plecase învățătorul și satul vorbea pe socoteala ei, ședea mai mult acasă și se ferea de lume. Prietenele o ocoleau, flăcăii îi spu-

neau vorbe şugubeţe care o necăjeau şi o făceau să roşească de ciudă şi ruşine ; unii se răzbunau astfel pe ea pentrucă de când credea c'o va lua învăţătorul şi de când intrase în legături cu el, nu mai mergea la horă şi nu mai sta de vorbă cu niciunul din flăcăii satului. Catinca ridicase nasul sus, cum ziceau ei. De aceea, acum când rămăsese de ruşinea lumii, se răzbunau unii şi alţii, iar ea nu mai avea chip de gurile rele. Se ferea chiar să dea ochi şi cu megieşii. Poate, dacă ar fi avut ea fraţi, flăcăii satului n'ar fi fost atât de obraznici. Iată de ce venirea lui Petrache Dragan în casă la ei o bucura şi o răzbuna totodată pentru toate aceste neplăceri. Ii părea bine să vadă satul că, în ciuda gurilor rele, tot se ţine unul de dânsa. Era hotărîtă să se mărite cu Dragan, deşi n'avea stare, nici fecior de gospodar fruntaş nu era, numai să le facă în ciudă flăcăilor celorlalţi.

Şi astfel, s'au întâlnit socotelile lui Petrache Dragan cu acelea ale lui Toader Căliman şi ale Catincăi, fata lui.

VII

Când au auzit flăcăi satului că Tinca lui Toader Căliman se mărită cu Petrache Dragan, au simţit totuşi o leacă de pismă. Râdeau ei de dânsa, dar mulţi din ei ar fi luat-o cu amândouă mâinile, trecând cu vederea peste ceea ce îi făcea s'o râdă, numai când se gândeau că e cea mai bogată fată din sat.

Acum râdeau pe seama lui Dragan şi a lui Căliman :

— Numa' un golan ca el putea s'o iee.

— Poate zîce c'o găsît o comoară...

— O umblat numa' după porci şi învăţători şî... l-o nimerit tocmai pe golanu-aista.

— De-amu, din coada satului, el are să fie fruntea...

Dar, că auzea ori nu cele ce spuneau flăcăii şi satul, Petrache Dragan nu se sinchisea. Acum avea să fie el cel mai cu stare om din sat. Şi de-ar mai şti lumea ce are el acasă ? Dar nu era încă timpul să facă vreun pas pripit, deşi despre hoţii cari l-au prădat pe boierul dela

Heleşteni nu se mai auzea nimic, nu se mai ştia nimic, nu se mai vorbea nimic. Trecuseră câţiva ani, de atunci, şi totul se uitase. Nu s'a putut afla nici cine au fost hoţii, nici nu s'au mai găsit banii.

După ce s'a însurat cu fata gospodarului Toader Căliman, care avea casă bună în inima satului, Petrache Dragan se gândi să deschidă în ea o crâşmă, şi să se apuce de negustorie. In sat mai era o crâşmă, crâşma de totdeauna, care era boierească şi pe care o ţinea încă de pe vremea boierului cel bătrân, un jidan Nusân. Petrache Dragan păstra în sufletul lui aceeaşi ură împotriva boierului şi a curţii, de atunci de când fusese dat afară din cauza Iuliei. Poate că această ură a lui Dragan contra boierului era îndoită şi de ura împotriva bucovinencii care îi respinsese dragostea şi propunerea de căsătorie pentrucă avea alte năzuinţi. Vroia să deschidă crâşmă în casa lui socru-său, — unde acum se mutase cu totul, de când o luase pe Catinca, — nu numai pentrucă negustoria îi dădea prilejul de a mai face bani, dar şi pentru a putea folosi pe cei care îi ţinea ascunşi. Devenit chiabur prin zestrea nevestei, având pe mâna lui averea lui Căliman, dacă ar face crâşmă şi ceva negustorie, nu s'ar mai mira nimeni, în sat, de câte ori ar auzi că „Dragan a mai cumpărat pământ".

Ca şi însurătoarea cu fata de chiabur, crâşma

trebuia să-i slujească lui Petrache Dragan cu o nouă mască. Cine s'ar mai întreba, după câțiva ani, de unde are atâta bănet Perache Dragan? Oricine va zice c'a făcut bani cu crâșma și cu averea nevestei. „Și cu munca lui", ar mai putea adăoga alții. Și mai avea Dragan un gând, pentru mai târziu, dar nu-l spunea nimănui, nici măcar nevestei.

Deci Dragan s'a apucat de crâșmă.

Ii părea bine să facă o leacă de „concurență" celei boierești. Dragan n'avea ciudă pe Nusân, jîdanul; el cu boierul avea ce avea.

— Vrai sâ mâ concureez, domnu' Petrachi?... îi spunea Nusân, razând, da iu nu mâ tem dija di 'mneataa, știu câ iești om buun... Ai sâ veez șî 'mneataa ci mari chilipir i-o crâșmâ 'n sat.

— Lasă, domnu' Nusân... ce-am eu cu dumneata? Chilipir, nechilipir, ia cerc și eu să fac o leacă de negustorie... Ieste destulă lume în sat pentru amândoi.

— Iesti, adivarnat... răspundea Nusân, da-i vorba că tot ai să-ni iei o leacă di apâ di la moarâ... Da, nu-i nimic... am să-i dau arendă mai puțînă buierului, șî ce-ari sâ fie?

Tocmai asta îl bucura pe Dragan; să loveaască în boier.

Totuși, Nusân l-a chemat într'o zi pe Dragan la el, i-a adus o cană de vin bun și s'a așezat alături.

— Iu, știi câ nu beu, domnu' Petrachi, da

ţi-am adus un viin cum n'ai mai băut, aşa să am iu bini, numa sâ veez ci vin buun.

După ce Dragan a dat dușca vreo două pahare, Nusân s'a tras mai lângă el şi, cu vorbă scăzută, aproape şoptită, i-a spus :

— Ci m'am gândit iu, as' noapti, domnu' Petrachi : adică ci să mai mă necăjeşti 'mneata cu crâşmâ ? Ai să perzi purali şî iu n'am să câştig... Nu mai bini, zău aşa, domnu' Petrachi, ia di la mini o mie lei... zî că le-ai găsît în druum... şî nu mai fă crâşmâ.

Petrache Dragan nu s'a codit cu răspunsul :

— Nu se poate, domnu' Nusân. Poţi să-mi dai şî două mii...

— Iacâ, dacă zâci, douâ sâ fie...

Dar Petrache Dragan nu se învoi. Toată stăruinţa lui Nusân se tocea zadarnic de încăpăţinarea lui.

— Douâ mii di leiii îs purali buni, zău aşaa, domnu' Petrachi... Ari sâ-ţi pară rău, zău aşaa.

Incăpăţinarea lui Dragan de a nu primi filotimie nici două mii lei, îl mira, pe Nusân, dar mai ales îl înspăimânta. Era atât de sigur că Petrache Dragan va primi filotimia de una mie lei, încât nici nu bănuise Nusân că va ajunge să-i mai ofere una. Una mie lei erau parale. Dar nici două să nu primească ? Asta Nusân nu putea să înţeleagă.

— Sâ nu iei aşa nişte purale bune gâsâte 'n drum, sâ nu vrei sâ ti procopseşti fără să ti

doarî capu', când încă n'ai făcuuut nici o chiltuialâ cu crâșmî, iu nu ti înțileg, ?uu așa, domnu' Petrachi. Undi am iu așa ucazie sâ iau di undi n'am puus ?... îi tot spunea, jidanul, lui Dragan, și, ca să-l înduplece mai lesne, îi juca înaintea ochilor două bumăști nou-nouțe de câte una mie.

— Ehei, se gândi Dragan, în sinea lui, de-ai ști tu, măi Nusân, câte am eu de-aiestea ?...

Dar Dragan nici nu se uita la bumăștile jîdanului, deși își dădea bine seamă că două mii de lei erau bani, nu șagă. Iar Nusân nu mai știa ce să creadă. Ori era din cale afară prost românul, ori... era unealta cuiva care urmărea să-l scoată pe el, Nusân, din crâșma boierească și chiar din sat ? Din două una, altă explicație Nusân nu găsea. Și tocmai această de a doua presupunere îl îngrozea pe Nusân. Dar cine putea să fie acela care urmărea să-l concureze și pe urmă să-l scoată din crâșma boierească ? In zadar Nusân își bătea capul. Nu putea bănui pe nimeni. Nu era nimeni în Dulcești care să fie în stare să ia cu arendă crâșma boierească. Să fie oare, asta, o treabă de-a boierului ? Nusân se gândea în tot felul. Dar una ca asta nu-i venea să creadă. Boierul era om de treabă, cinstit și nu cu două fețe. Și ce interes avea boierul să-l scoată, în felul acesta mai ales, pe Nusân din crâșma lui ? Nu-i plătea Nusân arenda regulat ? Nu plătea mai bine ca oricine ? Nu-i făcea boierului atâtea trebi ? Nu era el

omul lui de casă ? Nu făcea boierul prin Nusân toate vânzările de cereale şi toate cumpărăturile? Nu-i găsea Nusân parale când avea boierul nevoie, şi, de câte ori nu l-a împrumutat chiar Nusân ? Nu ţinea el crâşma curţii cu arendă încă dela boierul cel bătrân ? Se poate spune că cuconu Grigoraş, când a moştenit moşia dela „boieru' cel bătrân", tatăl său, l-a moştenit, odată cu crâşma, şi pe Nusân. Aceeaşi crâşmă a moşiei, în sat la Dulceşti, o ţinuse şi tatăl lui Nusân dela bunicul lui conu Grigoraş. Nusân era născut în Dulceşti, chiar acolo în crâşma aceea, pe care o ţinuse tatăl său Leiba Nacht.

Nu, Nusân nu putea crede că Petrache Dragan era pus la cale de boier ca să facă o crâşmă nouă în Dulceşti. Ce interes putea să aibă boierul ? Că Petrache Dragan avea parale să se apuce de crâşmă, Nusând înţelegea ; luase doar pe cea mai bogată fată din sat. Că omul voia să nu mai fie muncitor de pământ, ci negustor, iarăşi Nusân înţelegea. Dar ceea ce Nusân nu putea înţelege era încăpăţânarea românului de a nu lua un ban care îi pica din cer. Mai mult ca două mii de lei filotimie, Nusân nu mai putea da. Dădea — şi aşa, mai mult decât gândise — arenda toată, cât plătea el boierului pe un an.

Dar nu numai Nusân n'a înţeles niciodată tâlcul adânc şi tainic al crâşmei lui Dragan, nu

l-a înțeles nici satul, nici socrul lui Dragan, nici nevasta lui Dragan. Secretul crâșmei numai Dragan singur îl știa.

Deci Petrache Dragan a făcut crâșmă nouă în sat la Dulcești și el s'a făcut crâșmar. Treaba mergea, Dragan — om isteț și sprinten — se pricepea, negustoria îi plăcea și... vremea trecea.

Dela un timp, numai ce începuse a spune lumea :

— Iaca, Petrache Dragan face bune parale cu crâșma...

— Crâșma lui Dragan îi moară, nu alta...

— Dacă i-o merge tot așa, îl scoate pe ghetu jîdan din sat...

— Ci-că vrea să cumpere crâșma boierului...

E drept că Petrache Dragan se cam lăuda că el are să cumpere crâșma boierului, crâșma curții, dar... mai mult se lăuda înadins, ca să meargă vorba printre oameni, nu că se gândea serios. Asta era un plan pe mai încolo, când va veni vremea. Deocamdată, mai cumpăra pământ, ici o leacă, colo o leacă, ici o bucată, dincolo altă bucată, după cum se nimerea și se ivea prilejul. De altfel, Dragan cumpăra tot ce i se oferea : pământ la câmp sau silițe, porci, vite, oi, porumb, fasole, nuci, cereale, găini, gâște, tot ce îi aduceau cei nevoiți să vândă câte ceva. Acum, de când era crâșmar, Petrache Dragan se ducea din când în când la târg, umbla prin iarmaroace, cumpăra, vindea,

făcea diverse speculaţiuni şi, mai scurgea încet încet din bumăştile „acelea". Acum, cine mai putea băga de seamă? Cine se uita mai de-aproape la ele? Cui i-ar fi dat în cap să se întrebe de unde le are Petrache Dragan. Ii mergea faima că-i om avut, că are pământ mult, că ţine crâşmă în Dulceşti şi că face şi felurite negustorii. Işi cumpărase boi mari, de plug, avea cal şi trăsură, ţinea argat, avea un cârd de oi, era, în ochii lumii, om cuprins.

— De când a luat-o pe fata chiaburului de Căliman, bine s'a mai înţolit domnu' Petrache, zicea lumea.

Acum i se zicea „domnu'."

De când se făcuse crâşmar, Petrache Dragan se îmbrăca „boiereşte". Işi cumpărase haine târgoveţe, de postav negru şi nişte cisme sănătoase de iuft, care miroseau de departe. Din portul de altădată păstrase numai cămaşa de in sau cânepă, cusută cu fluturi şi flori roşii, iar, la gât, închisă ca un găietan cu ciucuri tot roşii.

Cam la vreo şapte luni după nuntă, Catinca lui Toader Căliman i-a turnat copilul... O fată. Fată ori băiat, puţin îi păsa lui Dragan.

— Când l-oi face eu, gândi el, ar să fie băiat.

Dragan, desigur, vroia să aibă băiat. Băiatul mai lesne îl ridici... Şi dacă îl ridici sus, te ridică şi el cât de cât. Dragan avea visuri mari pentru copilul lui. Copilul lui nu va mai

fi țăran. Nici chiar crâșmar nu va fi. Nici popă măcar. Nici învățător... *Ceva* mai ceva.

Pe fetița care se născuse, Dragan n'o iubi din capul locului. Știa că nu-i „os din osul lui". Dar, de ochii lumii, își ascundea sentimentele adevărate. Gura lumii începuse a șopoti, în preajma acestei nașteri, dar mai cu sfială, acum de când Dragan era „domnu' Petrache" și atâția alergau la el când îi pălea nevoia. Domnu' Petrache era cel întâi în sat; chiar și Nusân îi arăta mare respect. Zicea totuși gura lumii că Dragan o luase pe Catinca lui Toader Căliman îngreunată, că trăise cu învățătorul cel tânăr și holtei care, nu se știe de ce, n'a mai voit s'o iee și și-a cerut mutarea tocmai în cellalt capăt al țării. Moașa spunea și ea că copila seamănă leit mă-sii, iar lui nici de fel...

Când Petrache Dragan și-a închiriat casa sa din marginea satului pentru postul de jandarmi, a făcut niște meremeturi... Cam peatunci s'a auzit că Petrache Dragan ar fi găsit o comoară... Unii spuneau că ar fi găsit-o când a săpat ca să facă pentru jandarmi o umblătoare... dar alții spuneau altfel; ci-că Dragan ar fi găsit comoara în livada lui socru-său, când a făcut o fântână. Nimeni însă nu știa bine, nimeni nu văzuse comoara nici ce cuprindea, nimeni nu știa de unde a pornit svoana că a găsit Dragan o comoară.

— Așa-i, — ziceau unii, cu pismă, — celui care are, Dumnezău îi mai dă..

— Ce-i mai trebue comoară, ziceau alții, comoara lui e Catinca lui Toader Căliman.

Deși nu s'a putut niciodată ști bine dacă a fost adevărat sau nu că Dragan a găsit o comoară, mulți au rămas însă cu credința că tot trebue să fie ceva adevărat căci, dela o vreme, prea s'a înțolit Dragan... și prea multe negustorii și treburi învârte.

Dar, gura lumii slobodă...

La cei mai mulți, însă, nu li se părea curios deloc :

— Ii om harnic și strângător — ziceau — a luat zestre bună, crâșma îi merge și câte nu-i mai pică pe lângă crâșmă ? Pe casa lui, ia chirie dela comună, pentru postul de jandarmi ; a avut parte de ani rodnici și are pământuri bune ; a făcut negustorii...

Când muri Toader Căliman, într'o toamnă, după Ziua Crucii, Dragan rămase singur stăpân pe toată averea socrului său.

Era acum cel mai cu stare om din Dulcești și cel mai cu vază în sat.

VIII

După vreo doi ani dela naşterea copilei, Petrache Dragan aştepta doritul băiat. Băiatul lui. Copilul lui. Os din osul lui şi carne din carnea lui.

Dar, în loc de băiat, Catinca a dat naştere la două fete gemene.

— Măămucuţa me !... — gemu Dragan, dar nu tocmai de bucurie.

Nu era destul că nevasta nu-i făcuse băiat, dar îi făcu şi două fete odată.

— Se chiamă că de-amu am să am trei pietre în casă, trei zestre de încropit, trei gineri...

— Ia lasă, bre omule, nesăţiosule, sgârciobule, hapsânule, că până le-a veni vremea zestrei ai să mai strângi bani, ori, poate că... nu-i avea pentru cine mai strânge. Ce te sperii aşa c'am făcut numai fete ? Chiar şi de n'ai avea să le dai zestre, încă nu se cade să te căinezi pentru asta.

Apoi, ca să-l mai mângâie, nevasta îi spunea, în şagă :

— Las' că de aldată om face băiet... Şî, pe urmă, tot la băieţi om face, să ai robi să-ţi muncească şî să nu mai ţii argaţi.

Deşi părea că glumeşte, Catinca îi vorbea aşa cam cu ciudă. Par'că ea era de vină că nu făcuse băiat ?

Cu toate că cei doi gemeni erau fete, Dragan începu a le iubi, căci ştia că sunt copiii lui. Le iubea altfel decât pe fetiţa cea dintâi care nu era din sângele lui. Le-a botezat pe una Mărioara, pe cealaltă Aneta.

Văzând că are trei fete şi ştiind că va veni o zi când va trebui să le dea zestre, Dragan se gândi că de pe-acum trebue să adune cât mai multă avere ca să le poată mărita bine.

— Doar nu le-oi mărita cu ţărani... îşi zicea Dragan.

Şi, apoi, dacă va mai avea băieţi ? Trebuia să aibă cu ce să le dea carte ca să-i scoată şi pe ei din ţărănie. Petrache Dragan avea, (avea mai mult decât bănuia lumea), dar, pentru trei fete şi câţi băieţi vor mai veni, trebuia să mai aibă.

Tot mai stăruitor se gândea că bine i-ar mai prinde lui crâşma cea boierească, din mijlocul satului, pe care o ţinea Nusân. Acolo era mai multă încăpere şi vadul mai vechi şi mai bun. Acolo se strângea tot satul în zi de sărbătoare şi Duminicile. Acolo, casa era mare, învelită cu şindrilă şi avea împrejur loc mult, iar în

față, lângă drum, un maidan de puteau să încapă două hore bune pe el. Și mai avea și scrânciob... bucuria tineretului. Era și pivniță bună, de piatră, făcută pesemne din vremea veche, de bunicul boierului.

Dar Petrache Dragan nu se gândea să ia crâșma cu arendă, dela boier, ca Nusân Nacht. El vroia s'o cumpere dela boier, de veci. Să fie proprietarul ei, nu chiriaș vremelnic. Căci, — își zicea el — „eu nu-s jîdan, ca să fiu orândar, eu îs român, în țara me, eu am drept, eu pot s'o cumpăr".

In fiecare seară Dragan se culca cu gândul acesta ; trebuia să cumpere crâșma boierului cu locul ei.

— Ce mai treabă aș face eu acolo, își zicea.

Dar, cum să facă ? Nu mai călcase pe la curte de când îl dăduse boierul afară, adică de vreo șapte sau opt ani... Și nu numai că de atâta vreme nu mai călcase la curtea boierului, dar, după ce fusese dat afară, se făcuse dușmanul boierului. Il vorbise de rău în sat, spunea că bate și suduie slugile, că le dă mâncare proastă, că Iulia „nemțoaica" îi era țiitoare... Tot el stârnea satul împotriva boierului, și când se întâlnea cu el, pe drumul satului, nu-și scotea pălăria. Indemna oamenii să nu iasă la muncă pe moșia boierească.

O vorbise de rău în tot satul și pe Iulia, împotriva căreia păstrase dușmănie fiindcă nu

voise să-i primească dragostea, atunci când el era vizitiu la boier, nici să se ducă după dânsul. O făcuse „haită", „putoare nemțească", „țâitoarea boierului", „venetică" și câte și mai câte vorbe proaste.

Erau opt ani de când Petrache Dragan îi dușmănea, pe boier și pe Iulia.

Știa că boierul nu-l avea la inimă, deși nu se sinchisea de dușmănia lui, și că „nemțoaica" ajunsese, în acei opt ani de când venise, cheia și lacata la curtea boierului. Ea nu mai era acum fată în casă, ci cămărășiță. Ea era, la curte, mai mare peste toți, ea purta toată gospodăria și numai în ea avea boierul toată încrederea. Numai ea avea trecere la boier. De ea se rugau cei ce aveau vreo nevoie la boier, cei ce doreau vreun hatâr din partea lui. Prin mijlocirea ei, obțineau, unii sau alții, dela boier, ceea ce doreau, și nimeni nu putea, fără mijlocirea ei, ajunge la boier. Sătenii îi ziceau, ca și cei din curte, „madama Iulia" și o cunoșteau toți cei ce aveau treabă la curte.

Acum îi părea rău lui Petrache Dragan că nu mai putea ajunge să dea ochi cu boierul. Îi părea rău că se făcuse dușmanul curții și că atâțase ura sătenilor împotriva boierului pe care îl ponegrise mereu în auzul oamenilor. Dacă ar fi stat bine cu boierul, acum i-ar fi venit lesne să ajungă la scop. S'ar tot duce pe la curte, ar mai spune boierului câte-o vorbă

despre crâșmă, s'ar mai gudura pe lângă el, i-ar mai intra sub piele și, așa, încet-încet, ar ajunge să-l înduplece. Chiar dacă boierul n'ar vrea să-i vândă de veci crâșma și tot locul ei, poate că totuși, dacă ar stărui, l-ar găsi într'o zi pe boier în toane bune și l-ar înduplecа. Dacă ar putea sta de vorbă cu boierul, i-ar face socoteala că e mai bine să vândă crâșma unui român decât să o lase în mâna unui „jîdan", că pentru o chirie de două mii lei nu face s'o mai ție; că în curând îi trebue meremeturi care au să coste mai scump...

— Ehei, aș ști eu ce să-i spun boierului, cum să-l învârtesc ca să vadă că mai mult face așa decât fața, se gândea Dragan în sinea lui.

— Cucoane Grigoraș, i-aș mai zice, ce nu vinzi hardughia ceea de crâșmă, că, zău, nu face pentru mata, s'o mai ții. Doar dacă vrei să-ți faci o pomană cu Nusân... Da ce-i la mata, coane Grigoraș, două mii de lei?... Cu cât îți plătește jîdanu arândă pe an, nu faci nici acoperemântul; că-i putred tăt și-i spart de vânturi și de ploi... și i-aș mai zîce lui conu Grigore: „mai ghinea-i vinde-o de veci cuiva, ai lua bune parale... și nu mai ai o belea... că-i mai mult o belea pentru mata, coane Grigoraș, parcă eu nu știu?" Și, az o leacă, mâni o leacă... i-aș tot bate capu' că nu-i aduce destul venit, că-i dărăpănată și mai mult au să coste reparațiile, că Nusân mai rău o strâcă...

Multe ar mai fi spus Dragan boierului ca să-l aducă să-i vândă crâşma, dar n'avea chip să poată da ochii cu boierul şi acum nu ştia cum ar face. Ba chiar, ştiindu-l pe boier înciudat contra lui, se temea că dacă boierul ar afla de scopul lui, nici n'ar vrea să audă de vânzarea crâşmei.

Dragan mai regreta acum şi prostia pe care o făcuse, în urmă cu câţiva ani, de a-l fi ameninţat pe Nusân că-l va scoate el din crâşmă şi chiar şi din sat. Nici fapta asta n'a fost de cuviinţă, pentrucă boierul a înţeles, fără îndoială, ce urmăreşte Dragan.

— Iacă, nu-i ghini să te duşmăneşti cu un boier... — îşi zicea acum — boierul tot boier... lui nu i-am făcut niciun rău, dar mi-am tăiat craca de sub picioare...

Dacă măcar n'ar fi stat rău şi cu „madama Iulia"... Ar vorbi c uea, ar pune-o pe ea la cale să vorbească cu boierul... Chiar i-ar făgădui un cadou frumos, sau bani, dacă l-ar face pe boier să-i vândă localul de cârciumă.

Dragan îşi bătea capul să găsească mijlocul de a se împăca măcar cu „madama Iulia". Dar cum ? Cum ?... Tocmai asta era greu. Pe Iulia n'o putea vedea decât mergând el la curte, căci ea nu umbla niciodată prin sat. Dar Dragan nu îndrăsnea acum să mai calce, sub niciun cuvânt la curte, după ce se duşmănise cu boierul şi o ponegrise pe Iulia. Dacă l-ar zări numai, în curte, Iulia, care aflase tot ce spusese Dra-

gan pe seama ei, ar fi în stare să-i facă și lui ce i-a făcut lui Stejar acela, dela conu Nicu, de care îi povestise, atunci, în trăsură, când o aducea dela gară.

Nu-i rămânea lui Dragan decât să aștepte... Ce să aștepte? Nu știa nici el. Totuși, își zicea: „N'aduce anul ce-aduce ceasul". Cine știe ce întâmplare poate să aducă vreun prilej... Dorea foarte mult să se împace cu boierul, sau măcar cu „madama Iulia". Dacă s'ar împăca, își făcea el socoteală, cu boierul, câte trebușoare n'ar putea face, care i-ar aduce folos, câte nu i-ar mai pica dela boier?...

Dar Dragan n'avea încotro. Trebuia să mai aștepte să vie vreo împrejurare care să-l împace cu boierul, cu Iulia, cu curtea...

In așteptarea unei astfel de împrejurări, Petrache Dragan încetase de a-l mai vorbi de rău pe boier, încetase de asemeni de a mai pomeni de Iulia cu vorbe urâte, ca până atunci. Ba chiar, când unii, la un păhărel de vin, vorbeau potrivnic curții și boierului, Dragan îi dojenea aspru și nu suferea ca cineva să spună vreo vorbă rea despre boier.

— La mine 'n crâșmă să n'aud vorbe de-aestea, — se răstea Dragan la ei.

Unora li se părea ciudată această „schimbare la față" a lui Dragan și îi ziceau:

— Da ce? domnu' Petrache, te-ai dat cu boieru? Par'că, dumneata, chiar, ne spunea-i, mai dăunăzi...

IX

Iarna anului 1907 fusese deosebit de grea și se prelungise până târziu, în primăvară. Oamenii din Dulcești, în loc să înceapă a-și pregăti uneltele de muncă, semințele, vitele, mai tăifăsuiau încă în crâșmă la „domnu' Petrache". Vremea rea, friguroasă, slotoasă, tot posomorîtă, închisă, iernatică, împiedeca oamenii să iasă la arat. Pe umerii și spinarea dealurilor, tot se mai ținea, ca o cămașă albă, sdrențuită, omătul iernii. Trupul negru al pământului, apărea printre sdrențele cămeșii de omăt, dar încă nu se desghețase bine și nici nu se mai svântase ca să poată merge plugul și să poată da oamenii orzul, după datina veche. Zăbovea desghețul și topirea nămeților, zăbovea desprimăvărarea... Căci, nu știu pe unde, zăbovea și sfântul soare. Cerul sta mereu închis, vânăt, cețos, încruntat. Și tot mai fulguia, mai fulguia, după ce baba Dochia își scuturase de mult toate cojoacele... Și lapoviță, și gloduri, și burniță reci și umezeală ce te ajungea până 'n

măduva ciolanelor. Chiar şi cocoarăle şi cocostârcii zăboveau, par'că, în anul acela...

In sat la Dulceşti, unde, ca şi pe aiurea în alte sate, oamenii, necăjiţi de grele nevoi şi de angarale multe, aşteptau să iasă la arat cu vitele vlăguite de iarnă, veneau felurite svoane... Acei care mai umblau pe la târg şi se întâlniseră acolo cu lume din toate părţile judeţului, spuneau acelaşi lucru: cică, „tuma sus, în fundu Moldovii", la o moşie boierească pe care o ţine „un jîdănoi tare bogat" s'ar fi stârnit un „bont", Ţărani l-au alungat pe jîdan şi au intrat cu plugurile în moşia boierului. Veştile acestea, şi apoi multe altele la fel, aduse par'că de vânt, umblau din gură în gură prin tot satul, se aciuiau în urechile tuturor, se umflau ca apele şuvoaielor primăvăratece şi se adunau, după ce au trecut din casă în casă, în crâşmă la Nusân şi la Petrache Dragan. Mai ales în crâşmă la Dragan se vorbea mai slobod decât la Nusân, pentrucă oamenii ştiau că jîdanul e „omu' boierului" şi se fereau de el. Pe Dragan îl ştiau duşmanul curţii şi de el nu se fereau. In crâşma lui Petrache Dragan puteau vorbi potrivnic boierilor, pentrucă Petrache Dragan el însuşi vorbea de rău pe conu Grigoraş şi chiar pe toţi boierii de pe lume. De câte ori nu l-au auzit pe „domnu' Petrache" spunând, în gura mare, că boierii sunt răi, hrăpăreţi, mehenghi, asupritori, răi platnici, şi câte multe. Din pricina lor

— spunea Dragan — lumea n'are destul pământ... Boierii care şed la târg ori numa 'n străinătăţi şi nu muncesc, trăiesc din sudoarea ţăranului... Pentru aceşti trântori muncesc din primăvară 'n toamnă robii satelor... Pământul e boieresc, în loc să fie al celor care îl muncesc... Moşiile sunt ale boierilor în loc să fie împărţite la ţărani... Boierii au prea mult pământ, mai mult decât le trebue. Şi nici măcar nu mai şed la moşie, ca altădată, ci s'au tras la târg ori s'au dus prin străinătăţi şi au lăsat moşiile pe mâna jîdanilor. Puţine moşii au mai rămas unde să nu fie arendaş jîdan sau grec. Petrache Dragan citise toate acestea câte le spunea, în gazeta „Voinţa Naţională" a partidului liberal, pe care o primea gratuit, fără să ştie nici el prea bine, de unde. Dacă despre conu Grigoraş nu putea spune că şade la târg ori în străinătăţi, nici că şi-a arendat moşia la jîdani, arăta însă moşiile vecine: Herşcu Blum ţine Ghermăneştii lui conu Nicu Cornea, Iancu Haimovici ţine Storeştii şi Pădurenii boierului Iorgu Racovan, Max Edelştein ţine Poiana Lupului a Spiridoniei din Iaşi, la Zahorna îi arendaş David Bercovici, la Boroseşti alt jîdan: unu' Weintraub... şi aşa, aproape tot judeţul, numai arendaşi jîdani. Boierii s'au dus şi au lăsat moşiile. Ici-colo, a mai rămas câte un boier la moşie.

Ca şi Petrache Dragan vorbea şi învăţătorul

El, chiar mai îndârjit și mai cu foc. Vorba lui era mai răscolitoare și mergea mai adânc în inima oamenilor. Și el își întemeia adesea spusele pe slova gazetei, ca și „domnu' Petrache", dar când el aduna oamenii și le citea din gazetă, mai spunea multe și dela dânsul, cu vorba lui, și vorbea mai frumos și lumea rămânea mulțămită de cele auzite. O iarnă întreagă învățătorul făcuse șezători și ținuse sfaturi cu oamenii, arătându-le că birurile puse pe boieri sunt grele, că învoielile și tocmelile sunt numai spre folosul boierilor, că arendașii jîdani sunt ca păduchii, că țăranul n'are pământ de mămăligă, nici pășune pentru vita lui.

— Cu toate că la noi în Dulcești, spunea învățătorul, boierul nostru stă la moșie și n'a arendat-o la jîdani, voi n'aveți islaz pentru vite și nici destul pământ de hrană. Boierul are sute de fălci... El se folosește, ca și arendașul jîdan, de tocmelile agricole nedrepte și tot din sudoarea voastră trăiește, ca și jîdanul...

Desigur, vorbele învățătorului și ale lui Petrache Dragan mergeau la inima țăranilor din Dulcești, aţâţându-i, întărâtându-i și învrăjmindu-i împotriva boierului. Dar dacă, dela o vreme, Petrache Dragan nu mai ponegrea pe boier, ca mai înainte, în auzul oamenilor, pentrucă umbla să se împace cu boierul, sau măcar cu „madama Iulia" dela curte, avea totuși cuvinte de aţâţare împotriva lui Nusân crâșmarul.

Petrache Dragan își făcea socoteală că dacă pe sub mână ar aţâța pe săteni contra jîdanului și dacă ei i-ar da un izbai ca să se înfricoșeze Nusân și să plece din sat, crâșma boierului ar rămâne deschiriată și, astfel, poate că mai ușor s'ar învoi boierul să i-o vândă lui, de veci.

— La noi în Dulcești, n'avem arendaș jîdan, ce-i drept îi drept, zicea Dragan, dar tot avem un jîdan în sat, Nusân...

Dragan picura adesea și cu tâlc vorba asta în auzul celor ce tăifăsuiau în crâșmă la el.

Odată, un țăran tânăr s'a învrednicit să-l înfrunte pe „domnu' Petrache" luând partea jîdanului și zicând față de toți câți erau acolo :

— Ia mai lasă, domnu' Petrache, că dac' ai fi numai 'mnetale singur crâșmar în sat, ne-ai beli prea de tot... Iaca, Nusân îmi dă toate mai ieften. Și gazu', și sarea, și rachiu... Eu zîc că avem chiar noroc de el... El cum dă toate mai ieften, că el doar plătește boierului arândă ?...

Vorbele flăcăului l-au supărat rău pe Dragan care a rămas o clipă zăpăcit, fără a putea răspunde ceva, mai ales că vedea că oamenii care erau de față rămăseseră și ei muți. Dragan nu găsi alt răspuns decât să răcnească la el :

— Afară din prăvălia mea, golane... calicule... Ești șpionu jîdanului. Coadă de topor. Du-te și-ți caută norocu' la Nusân, dacă te-o făcut

mă-ta c'un jîdan... Ieşi, păcătosule, c'acu dau după tine cu ceva...

Flăcăul a ieşit repede, dar Dragan a auzit pe unul din ţărani zicând:

— Gura păcătosului adevăr grăieşte.

Bine înţeles, după plecarea tânărului care îl înfruntase şi îi strica socotelile, Dragan l-a ocărît cât ce-a putut pe Nusân, spunând chiar, celor de faţă, că ar trebui alungat din sat.

Impotriva boierului, Dragan nu mai clevetea deloc însă, ceea ce mira pe unii, mai ales că, din ce în ce, veneau veşti că „bontul" stârnit prin părţile de sus ale Moldovei se tot întinde. Satele clocoteau a răzvrătire şi răsmeriţa se lăţea ca un pojar. Toate veştile ce veneau, aduse din gură în gură sau de gazetele pe care le aducea factorul la primărie, se adunau în crâşmă la Petrache Dragan.

Acolo, unul spunea una, altul alta şi era, de dimineaţă până târziu în noapte, adunătură şi băutură cum nu mai văzuse Dragan în crâşma lui. Oamenii începeau să se adune pâlcuri-pâlcuri, pe drumul satului, pe la porţi, şi tot şopoteau, tot sfătuiau, tot vorbeau... Nu se puteau apuca de munca câmpului, căci vremea era tot slotoasă, tot friguroasă, tot iernatecă. Oamenii erau şi ei posomorîţi, ca cerul, ca vremea, ca zilele... şi tot cu ochii în pământ.

Dragan auzea multe în crâşmă la el... Nişte oameni dela Peleşteni ziceau că boierul Canta

— acela pe care îl prădaseră hoţii cu ani în urmă — a plecat la Ieş cu toată familia... Se mai spunea că în ţinutul Botoşanilor e prăpăd mare, ci-că ţăranii au pustiit curţile dela Hancea. La Hancea nu era arendaş jîdan...

— Vrasăzică, bontu îi şi împotriva boierilor.

— Se aude că şi curţile Paşcanului, dela Salcea...

— Ii lată rău, gândi Dragan. Furtuna s'a întors pe boieri. Arendaşii jîdani au fugit din vreme la târg, au scăpat. Ce au ei de pierdut? Curţile, moşiile, nu-s a' lor...

— Şî pi la noi ci-că fug jîdanii... O fugit Herşcu dela Ghermăneşti, şî David Bercovici arendaşul dela Zohorna, şî Iancu Haimovici care ţine Storeştii şi toţi...

— Numa Nusân a nostru nu fuge, spune Dragan.

— Ba, ş'o trimis balabusta şî fetele la Vaslui chiar as' noapte... O rămas numa' el cu băietu' cel mai mare Iţic.

Vestea îl bucură, intim, pe Dragan, dar faţă cu lumea se stăpâneşte. Nu cumva să se creadă, la o adicăte, că el a pus ceva la cale. A stat numai, apoi, cu vreo doi români, îndelung de vorbă, pe şoptite, în odăiţa din dos. N'a băgat nimeni de seamă căci era lume multă în crâşmă şi taifas mare.

Mai spunea unul că au trecut prin sat doi „studenţi" călări pe cai albi ca omătul şi erau

îmbrăcați cu mantale albe și de gât aveau o cruce de argint și spuneau că au poruncă dela Măria Sa Doamna să vestească norodul că Vodă a murit de răul boierilor dar că voința Lui a fost ca, în ciuda boierilor, țăranii satelor să intre cu plugul în moșiile boierești și să și le împartă.

— I-ai văzut?... întrebă cineva pe cel ce spusese asta.

— Eu nu i-am văzut, da ni-o spus Ion a Marandei...

Ion a Marandei, în jurul căruia se strânseră mai mulți ca să audă chiar din gura lui, confirmă că erau pe cai albi ca omătul și aveau cruci de argint la gât, dar nici el nu-i văzuse; îi spusese frate-su...

— Da i-o văzut niște oameni dela Dracseni...

— Și prin sat la Stioborăni ci-c'au trecut... O spus la lume c'o dat Vodă poruncă să facă norodul livoluțiie ca să iee moșiili boierilor...

Cârciuma lui Petrache Dragan duduia de zumzet, ca un stup de albine, cu deosebire numai că zumzetul din stup este de sârg și muncă rodnică.

In fiecare zi se auzea câte una nouă:

— Ci-că și pi la noi vine bontu...

— Da, la Poiana Lupului oamenii au intrat cu plugurile în moșia Spiridoniei...

— Și la Storești s'aude că...

— Ci-că pe Iancu Haimovici l-o cam chelfănit o leacă...

Țăranii se tot adunau, pâlcuri-pâlcuri, pe drum, pe la răscruci, pe la porțile caselor și tot sfătuiau, tot comentau veștile pe care le aducea vântul răzmeriței. Ilie Bazon, vestit zurbagiu și capul răutăților, punea lumea la cale să meargă la curte să ceară boierului să le dea moșia. Tot el, îndemna lumea să-l bată pe Nusân...

Nusân s'a dus la boier și i-a spus:

— Coani Grigori, nu-i di șagâă cu țărănoii iștia... Au gânduri răli și asupra matali... Iu las tăt și chiar la nopti mă duc cu Iți la Vuslui.

Nusân așa a și făcut.

Petrache Dragan a aflat cu satisfacție plecarea lui Nusân.

Dar când a auzit că Ilie Bazon îndeamnă lumea să meargă la curte, s'a dus la el și i-a spus răspicat:

— Măi Bazoane, bagă-ți mințile în cap și astâmpără-te. Știu ce pui la cale. Vrei să te aleagă oamenii primar... Dar dacă faceți vreo posnă la curte, ai să dai de mine. Boierul nostru nu-i arendaș jîdan nici fecior de slugă. Ii boier de neam, viță de domnitor și român neaoș... Moșiea asta n'o fost niciodată pe mâni de arendaș. Nu uita că v'a iertat datoriile mai anțărț, că v'a dat voie să pășunați în pădure când

a fost secetă și v'a dat popușoi de mămăligă.

— Da' parcă vorbeai altfel, domnu' Petrache, despre boieru' nostru nu de mult?... îi zise Bazon.

Petrache Dragan nu i-a mai dat lui Bazon nicio explicație. Își dădea seamă că, pentru el, a venit clipa hotărîtoare. Fără zăbavă s'a dus la curte și a întrebat de „madama Iulia". Aceasta, cam mirată și nedumerită văzându-l, l-a întrebat ce vânt îl aduce.

— Vreau să vorbesc cu boieru...

— Nu cred să vrea boieru să vorbească cu dumneata, îi răspunse Iulia.

De unde să bănuiască ea că Dragan venea cu cele mai bune gânduri?

— Madamă Iulie, știu că am greșit... știu că boieru nu mă mai sufere. Dar acum nu-i vreme să judecăm de ce am greșit față de boier, om mai vorbi al dată... Acu îi mare bucluc în sat... Oamenii se sfătuiesc să vie la curte...

— N'au decât, răspunse Iulia tăios, boieru îi primește... Ce? gândești că se teme?

— Nu că se teme, dar aș vrea să-i spun ce am auzit...

— Domnu' Petrache, eu aș zice să-ți vezi de treabă...

Iulia nu putea crede că Dragan, pe care îl știa dușmanul curții, putea veni cu gânduri curate. Nu putea deslușî ce scopuri avea anume, dar desigur că nu venise cu gânduri

bune. Un om care îi vorbea de rău, pe boier şi pe dânsa, ce căuta în ogradă tocmai atunci când satul clocotea a răzmeriţă ?...

— Dacă ai ceva de spus, spune-mi mie...

Atunci, Dragan îi spuse Iuliei tot ce auzise că se punea la cale în sat şi că Bazon îndemna pe oameni să vie asupra curţii. Se jură că el însuşi n'are niciun gând rău contra boierului şi că venise ca să se roage de iertare şi să-i dea de veste boierului că oamenii i-au pus gând rău.

De când ieşise dela curte, Dragan n'o mai văzuse de aproape pe Iulia. Trecuseră de-atunci mai bine de zece ani. Iulia avea vreo patruzeci şi îi păru lui Dragan mai voinică şi mai frumoasă. Îl năpădiră amintirile din trecut şi se simţi înfiorat de vechea dorinţă. Înţelegând că n'o putea îmbuna lesne, îi spuse şăgalnic, la plecare :

— Tot dârză şi băţoasă ai rămas, madamă Iulie... Dar să ştii că ş'acu, dac' ai vrea, mi-aş lăsa nevasta pentru dumneata.

Iulia n'a răspuns nimic. Dar Petrache Dragan a plecat dela curte cu o mare mulţumire în suflet.

X

După ce s'a potolit răzmeriţa, Petrache Dragan a rămas în raporturile cele mai bune cu boierul şi, mai ales, cu Iulia. Venea dese ori la curte, cu diferite treburi. Căuta chiar să-şi facă drum cât mai des la curte şi se străduia să fie cât mai îndatoritor, mai săritor şi mai cu priinţă pentru boier. Purtarea lui frumoasă, în timpul răscoalelor, şi devotamentul cu care a împiedecat pe săteni de a devasta conacul l-au reabilitat în ochii boierului şi l-au apropiat de inima lui. Adesea boierul spunea, când se vorbea despre cele petrecute în Martie 1907 :

— Dacă nu era Dragan, ţăranii aveau să facă o batjocură aici.

Iulia de asemeni, fiindcă se identificase cu interesele stăpânului, căpătase multă consideraţie pentru „domnu' Petrache" despre care avea numai cuvinte de laudă şi de admiraţie. De aceea, când el a rugat-o să pună pentru dânsul o vorbă bună, pe lângă boier, ca să-i vândă lui localul de crâşmă a curţii, ea a stăruit din toată

inima astfel încât, când însuşi Dragan a propus boierului să-i vândă crâşma, acesta a consimţit fără greutate. In dispoziţia sufletească în care se afla atunci conu Grigore, faţă de foasta sa slugă, şi pentru a-i arăta recunoştinţă că i-a salvat conacul dela prăpăd, desigur că şi fără intervenţia Iuliei i-ar fi făcut lui Dragan pe plac. Şi astfel boierul a ţinut să-i arate lui Dragan recunoştinţa sa nu numai satisfăcându-i cererea, dar vânzându-i cârciuma şi cu tot locul, aproape pe nimic.

Când au bătut palma, boierul i-a spus:

— S'o stăpâneşti sănătos, Dragane, şi să dea Dumnezeu să-ţi meargă toate în plin.

In sfârşit, Dragan şi-a văzut visul împlinit. Cumpărase crâşma boerului cu tot locul ei. Nusân plecase din Dulceşti şi nu se mai întorsese; îşi făcuse o prăvălioară în târg la Vaslui. Dragan rămăsese singur crâşmar în sat la Dulceşti şi se aşeză în localul pe care altădată îl ţinea jidanul. Casele lui, adică foaste ale lui Toader Căliman, socrul său, le închiriase primăriei care nu avea local propriu, după cum casa lui părintească o avea închiriată postului de jandarmi.

— Domnu' Petrache ştie să-şi facă treburile, ziceau oamenii din Dulceşti.

In noul local, mai mare, mai spaţios, mai bine aşezat, Dragan se afla mai în largul lui. Dumineca şi sărbătoarea nu mai încăpeai de lume. Negustoria mergea bine şi Dragan era

mulțumit. Acum făcea el toate îndatoririle și treburile pe care altădată le făcea Nusân boierului și se ducea în fiecare zi pe la curte. Devenise chiar atât de necesar și de util lui conu Grigore încât nu se mai putea lipsi de el. Dragan devenise „omul boierului". Adesea, ca și Nusân altădată, îl împrumuta el cu bani pe boier când se intâmpla că rămânea fără numerar în casă. Ori, îi găsea el cumpărător pentru un vagon de grâu, sau pentru niște stoguri de fân, sau altceva. De câte ori se ducea Dragan la târg, boierul îl încărca cu diferite comisioane. Dacă rămânea boierul fără servitori, Dragan era însărcinat să-i caute. Când conu Grigore l-a dat afară pe administrator, fiindcă îl prinsese furând, și i-a mai tras și-o mamă de bătaie, pe Dragan l-a însărcinat cu „interimatul" și, în anul acela, treburile moșiei au mers mai bine ca oricând.

— Dacă n'ar fi crâșmar, l-aș lua pe Drăgan administrator — își zicea conu Grigore. Cu el și cu Iulișca, nu mi-ar mai trebui alții.

Astfel Dragan a reînnoit vechea prietenie cu Iulia, pe care zilnic o vedea la curte, când venea. Dragan și Iulia erau singurii oameni de încredere ai boierului. Ei amândoi duceau toată curtea și moșia lui conu Grigore, care, dela o vreme, își găsise niște rosturi pe la târg că lipsea tot mai des și tot mai îndelung dela țară.

— O fi dat de vreo cucoană... îi şoptea Dragan Iuliei, clipind din ochi.

— Mai ştii ? zicea Iulia, îi încă om în putere...

Deoarece aveau prilejuri destule să poată sta singuri de vorbă, mai ales când nu era boierul acasă, Dragan începu iarăşi să-i tragă Iuliei clopotele... Era femeie coaptă, împlinită la trup, şi avea, par'că mai mult vino 'ncoace decât înainte. Nu mai umbla în portul „bucovinean" ca atunci când venise, cu ani în urmă, ca fată în casă. Acum era „madama Iulia" pentru oamenii din curte şi pentru cei din sat. Numai pentru boier era „Iulişca" deşi de mult nu mai era „fată în casă".

In convorbirile prieteneşti dintre Iulia şi Petrache Dragan, acesta îi spunea din când în când :

— Madamă Iulie, iaca-s acuş pais'pici ani de când te-am adus dela gară... pais'pici ani de când ţi-ai mâncat tinereţele aici la curtea asta.

Iulia, când Dragan aducea vorba despre ea şi trecutul ei la curtea conului Grigoraş, se făcea că n'aude ori schimba vorba. Nu-i plăcea să se lese a fi iscodită şi descusută.

Odată, Dragan i-a spus :

— Ştiu de ce n'ai vrut să te duci după mine atunci când te-am cerut ; Ai gândit că boierul...

Dar Iulia atunci i-a retezat vorba scurt :

— Lasă, domnu' Petrache, nu mai desgropa morții!

Dragan însă, nu se lăsa și tot acolo se 'ntorcea cu vorba:

— Și tot mai tragi nădejde că boierul?...

Uneori, când Dragan o iscodea astfel, ori îi punea întrebări fără ocoliș, iar ea era în toane rele, îi trântea în obraz:

— Decât să fiu crâșmăriță, mai bine slugă la un boier mare.

Umilit de un astfel de răspuns, Dragan îi da pace o vreme, și chiar, înadins, nici nu mai dădea câteva zile pe la curte, așteptând să fie chemat.

Alteori Iulia îl repezea, zicându-i:

— Ești om însurat, domnu' Petrache, ai copii mărișori acu, ce mai vrei dela mine?...

— Nu știi, madamă Iulie, că tot dragostea cea dintâi?...

Stăruințele lui Drăgan se făceau tot mai înverșunate, cu cât Iulia se lăsa greu. Boierul nu angajase niciun alt administrator în locul celui dat afară și administra singur moșia, cu doi feciori boierești, Vasile Gâditaș și Toader Elisei, și cu ajutorul lui Petrache Dragan, căruia îi convenea de minune această stare de lucruri, căci el era, de fapt, adevăratul administrator al moșiei. Ce spunea Dragan, aceea se făcea, boierul el însuș ascultând de sfatul ori sugestiile lui. Ba chiar Dragan avea interes

ca această situație să se prelungească, fiindcă își avea profiturile sale, și făcea tot chipul ca boierul să nu găsească alt administrator. Când afla c'a venit în sat vreun surtucar care întreba de boier și pe care Dragan îl mirosea că-i vreun candidat la postul rămas vacant, repede îi ieșea înainte, îl ademenea la el la crâșmă, îi servea o secărică din cele mai tari și îl lua la descusut. Dacă era într'adevăr un „*amnistrat*" care vroia să se bage la boier, începea să-i spună: ori că boierul nu-i acum acasă, ori că a angajat unul, ori că nu mai are nevoie de administrator. Dacă totuși omul nu se lăsa încrezut și căuta să meargă la curte, îi mai adăoga și alte lămuriri: că boierul e rău, că bate de stânge, și că ține din scurt, că pe administratorul celălalt l-a bătut și l-a dat afară. Ii mai spunea că-i muncă multă, moșia mare și oamenii sunt răi în Dulcești, așa încât nu-i rost de procopseală în niciun chip...

— Și apoi, îi mai zicea Dragan, n'ai să te poți împăca cu nemțoaica... este una, madama Iulia, care ea e totul la curte, ea e cheia și lacata, și-i amarnic de rea.

Pe mulți Petrache Dragan i-a îndepărtat așa.

Iar boierului, când venea prilejul, îi spunea:

— Eu mai aș zice, cucoane Grigore, că nici nu vă trebue amnistrator, că-s numa niște hoți și niște ticăloși... caută numai pentru ca să fure

și să se căpătuiască... Nu li-i drag de averea stăpânului care le dă să mânânce o pâne. Ați văzut ce-ați pățit cu domnu' Victor.. Par'că mai bine merge treaba de când s'e dus. Ii păcat de leafa care o dați unui amnistrator, zău așa.

Și astfel, fie că conu Grigore nu găsea administrator pe placul său, fie că vedea că poate merge treaba și fără administrator, nu a mai angajat pe nimeni. Recoltele nimerindu-se cam slabe, în anii următori, și mai suferind boierul niște pagube pe urma unei grindine cât nuca, a socotit că-i într'adevăr o economie de a nu mai ține — măcar o vreme — administrator. Dar tot în vremea aceea se nimerise că conu Grigore ședea mai mult la târg decât la țară. Toate treburile rămăseseră pe mâna lui Dragan și a Iuliei. Când Dragan se întorcea dela târg, unde adesea îl chema boierul cu privire la rosturile moșiei, îi spunea Iuliei că „boieru nostru trăiește c'o duducă". Se gândea și Iulia că Dragan nu spunea minciuni, căci vedea și ea că dela o vreme boierul lipsea tot mai des de-acasă și zăbovea tot mai îndelung la târg. Apoi, când venea dela târg, era mereu plictisit, posomorît, dus pe gânduri și nimic nu-i mai plăcea. Și nici nu se uita de aproape, ca mai înainte, la rosturile gospodăriei, ca și cum nu-l mai interesau. Numai de parale întreba pe Dragan și se tot sfătuia cu el și tot făcea socoteli. Apoi,

după ce Dragan îi aducea parale, din diversele vânzări pe care tot el era însărcinat să le facă, conu Grigore pleca iarăşi. O iarnă întreagă a stat aproape tot timpul la târg. Dragan primea scrisorile cu cereri de bani şi se ducea cu tot ce putea strânge din vânzarea lemnelor dela pădure, sau a fânului, a brânzei de oi, a vinului... Vinul îl cumpăra el însuşi pentru crâşma lui şi făcea o negustorie bună, căci îl cumpăra ieftin — şi pe loc — şi-l vindea scump în detaliu, fiind singurul crâşmar în sat. Dragan avea parale — bumăştile stejarului... — iar conu Grigore avea mereu nevoie de parale de când tot sta la oraş. De sigur că Dragan specula şi fânul şi brânza şi porumbul şi cerealele şi toate produsele moşiei a căror vânzare era însărcinat s'o facă. Conu Grigore îi scria să vândă cutare sau cutare lucru şi să-i trimită banii, în târg, ori să vie să i-i aducă. De asemeni, prin Dragan, îi cerea Iuliei să-i trimită dulceţuri, curcani, gâşte, unt...

Văzând Dragan şi Iulia că trimiteau boierului atâta bănet şi de ale mâncării, se dumiriseră că trăia la târg cu vreo cucoană. Dragan spunea că boierul nu şedea la hotel, ci într'o casă mare, boierească, trasă dela stradă în fundul unei curţi ca de ţară, cum sunt multe din vechile case boiereşti în târgurile moldovene. Dela slugi a aflat el că erau casele cucoanei Smărăndiţei Calloiani, văduvă şi vară cu conu Gri-

gore... cel puțin, așa știau slugile; conu Grigore acolo descăleca, atunci când venea dela țară, acolo mânca, acolo dormea. Cucoana Smărăndița avea multe treburi, procese, daraveri băneşti, pe care le descurca vărul său conu Grigore. Cu alte cuvinte, boierul dela Dulceşti își neglija interesele lui pentru a se devota intereselor verei sale... Dar Petrache Dragan auzise și ce spunea, în târg, gura lumii... De când era crâșmar, el avea multe cunoștinți printre negustorii dela cari lua marfă pentru prăvălia sa, printre ovreimea din târg cu care venea în contact fie pentru trebile lui personale, fie pentru conu Grigore. Toți negustorii evrei și creștini din târg îl cunoșteau pe „domnu' Petrache" din Dulceşti, și îl stimau. Il stimau nu atât pentrucă îl știau „omul lui conu Grigore" dar mai ales pentrucă îl știau că-i om cu parale. Avea dar de unde să audă Dragan cine-i coana Smărăndița la care ședea în gazdă conu Grigore, căci negustorii și evreimea cunoșteau pe toți boierii din târg, și chiar pe cei din județ, de pe la moșii, cari veneau în târg numai după cumpărături. Cum nu erau să o cunoască pe „cucoana Smărăndița", pe „văduva Calloianului"? Nu era ea cea mai frumoasă boieroaică din târg? Nu avea ea cea mai frumoasă trăsură cu cai? Avea moșie chiar în marginea târgului... dar ședea numai în oraș, în casele unde se ducea Dragan la conul Grigore.

Deşi Dragan îi spunea Iuliei tot ce aflase despre boier, deşi socotea că are s'o tulbure dacă îi va spune că boierul trăieşte, la târg, cu o boieroaică de seama lui, ea totuşi nu se sinchisea. Deşi îi spunea că degeaba mai trage nădejde la boier, că degeaba îşi pierde vremea stând la boier, Iulia nici nu vroia să-l audă. Câteodată îi spunea :

— Domnu' Petrache, ai nevastă şi copii, ce nu mă laşi în pace ?...

Dar Petrache Dragan era ca scaiul. Nu se lăsa. Venea mereu la Iulia când conu Grigore era la târg. Şedea la curte până noaptea târziu. Ii aducea tot felul de daruri din târg şi vin dela el dela crâşmă. Slugile dela curte şi satul începeau să spună că „domnu' Petrache trăieşte cu madama Iulia". Dacă era adevărat ori nu, cine putea şti ?

Catinca, nevasta lui Dragan, începuse să intre la gând căci vorbele satului ajunseseră şi la urechea ei. Işi certa soţul şi îi spunea că mai bine şi-ar vedea de treburile lui decât să facă pe vechilul boierului.

— Ia lasă-mă femeie, că ştiu eu ce fac!... — îi răspundea Dragan, repezind-o.

Catinca nu mai avea nicio îndoială că gura satului spune adevărul ; Petrache Dragan era schimbat faţă de dânsa. O ocăra, o făcea „ţărancă proastă", şi chiar o bătea.

Odată, a bătut-o atât de rău încât au sărit

vecinii de-au scăpat-o din mâna lui. Desigur, vestea s'a răspândit în tot satul și a întărit svonul că „domnu' Petrache" trăiește cu „madama Iulia".

De inimă rea, Catinca lui Dragan a început să boleasc ă.

S'a dus la toate babele din sat să-i facă descântece pentru ca bărbatul să i se întoarcă la așternut, dar toate descântecele babelor au rămas de minciună. Petrache al ei tot numai la Iulia trăgea iar gura satului mereu spunea că el se ține cu madama dela curte".

De frica bătăii, Catinca nu-i mai zicea nimic lui Dragan, dar suferința tainică, sufletească, o măcina din zi în zi.

XI

A mai trecut un an şi conu Grigore tot n'a angajat administrator. Petrache Dragan îi ţinea loc de administrator şi boierul se bucura că nu-i plăteşte leafă. Că era ori nu la moşie, îşi pusese toată încrederea în cei doi stâlpi : Dragan şi Iulişca.

— Dac'o mai ţine cărdăşia asta — spuneau gurile rele din sat — apoi au să-l scoată pe boier la covrigi !...

Intr'o zi, conu Grigore îl chemă pe Dragan la curte...

— Măi Petrache, îi zise, am nevoie de bani... şi m'am gândit să tai o bucată din pădurea de pe Anina. Pădurea e destul de bătrână acolo... Iese mult lemn de foc şi de lucru. Din fag şi carpăn s'ar face *metri*. Am făcut socoteală cam câte vagoane lemn de foc ar ieşi. La târg lemnele sunt destul de scumpe... Am furniza Primăriei, Prefecturii, Şcoalelor, am da şi la particulari. Din stejari s'ar face *traverse* pentru calea ferată...

— Bine, cucoane, s'o tăiem, răspunse Dragan bucuros că va avea ceva de câștigat.

— Aș putea s'o dau în exploatare la niște jidani... să iau banii și să n'am nicio bătaie de cap, dar am făcut socoteală că mai mult folos voiu avea exploatând singur.

— Asta, așa-i.

— Dar trebue ceva bani pentru a începe tăierea...

— Am eu, cucoane. Doar nu trebue cine știe ce, că pe urmă ne vin banii din vânzarea lemnelor. Și au să vie oamenii din toate satele să cumpere ciofârte de dărmătură.

— Ai dreptate, Dragane. Oamenii sunt nevoiți de lemne, că n'au păduri pe-aproape.

Deoarece, după răscoalele țărănești din 1907, guvernul făcuse un apel către toți proprietarii ca să dea de bună voie islaz comunelor, conu Grigore s'a gândit să taie o bucată din pădurea bătrână de pe Anina ca să-și satisfacă nevoia de bani și totodată să iee apoi locul pentru islaz, comunei, încasând și prețul de vânzare.

— Decât să le dau din pământul cel bun al moșiei, mai bine să iau parale pe niște coclauri după ce iau mai întâi căimacul...

Socoteala boierului nu era rea.

— Și pentrucă mă finanțezi ca să încep tăierea, te iau tovarăș...

Lui conu Grigore îi trebuia un om de încredere care să-l ajute la tăierea și exploatarea

acelei părţi din pădure pe care o destina apoi păşunei comunale. Avea nevoie de cineva care să supravegheze tăierea copacilor, facerea metrilor şi ciofârtelor, fasonarea traverselor şi a lemnului de lucru, angajarea şi plata lucrătorilor, privigherea lor, apoi vânzarea ciofârtelor de dărmătură şi a lemnelor de metru, organizarea transporturilor de lemne, fie la gară fie direct la târg, cu carele, atâtea şi atâtea rosturi inerente la tăierea şi exploatarea unei păduri şi pe care boierul singur nu le putea îndeplini. Ii trebuia un om de încredere care să fie mereu la pădure, care să facă plăţile, să inspecteze, să supravegheze, să ţie socoteli, să încaseze şi, în sfârşit, să conducă întreaga exploatare. Chiar dacă ar fi stat tot timpul la moşie şi nu ar fi fost mereu chemat la oraş de cucoana Smărăndiţa pentru treburile ei, încă n'ar fi putut conu Grigore să se lipsească, pentru tăierea pădurii şi vânzarea lemnelor, de concursul unui om de încredere.

Petrache Dragan primi bucuros să fie el omul acela.

— Bine, cucoane Grigore, sunt omu' matale, i-a răspuns crâşmarul.

A fi tovarăş cu boierul la tăierea pădurii, era, pentru Petrache Dragan, o afacere minunată. A înţeles îndată ce frumoase şi mănoase perspective i se deschideau. Un nou prilej de a mai da drumul din „bumăştile stejarului" şi de a

le înmulți. După toate foloasele ce avea prin faptul că ținea loc de administrator al moșiei boierești, noua însărcinare ce-i dăduse boierul îi venea acum ca un adevărat „colac peste pupăză". Asocierea lui la tăierea și exploatarea acelei bucăți de pădure era și cea dintâi adevărată „afacere" care îi cădea în palmă și din care nu avea nimic de pierdut. Pentru banii lui, cu care avea să înceapă tăierea, boierul îi făgăduise dobândă. In cel mai rău caz, atât pentru dobândă cât și pentru munca ce o depunea avea să ia lemne. Și Dragan știa că lemnele aveau să se vândă ca pânea caldă. Despre asta, nu ducea nicio grijă.

Și Dragan mai avea o bucurie : tovărășia cu boierul la tăierea pădurii nu numai că îl înălța în ochii lui însuși cât și'n ochii lumii, dar, după zestrea nevestei și moștenirea lui socru-său, după crâșmă și alte negustorii, îi aducea încă un paravan în dosul căruia mai putea scoate — fără a trezi bănuieli — din ascunzișul lor, și a le fructifica, „bumăștile stejarului"...

* * *

Deoarece după tăierea acelei bucăți de pădure, conul Grigore avea de gând să ofere locul, spre vânzare, statului, pentru islaz comunal, nu era nevoie ca tăierea să înceapă după căderea frunzelor, cum se obișnuiește la păduri. Pe-

trache Dragan a tocmit oameni și tăierea a început de îndată. Până în iarnă, lemnele de metru aveau încă destulă vreme să se mai usuce, iar dărmătura avea să fie numai bună pentru oamenii din sat și din împrejurimi. Dragan se silea să facă material de vânzare pentru iarnă, astfel încât să înceapă încasările mai devreme, și să nu piardă un sezon. Odată cu venirea iernii a început și vânzarea lemnelor dar mai ales a ciofârtelor, căci nu numai oamenii din Dulcești veneau să cumpere ci și acei din satele mai depărtate unde nu erau păduri. Apoi, tăierea a urmat toată iarna aceea sub privigherea lui Dragan. Conu Grigore, când era la moșie, se ducea din când în când la pădure să mai vadă cum merge treaba, dar nu se uita chiar atât de aproape. O făcea mai mult de ochii lumii ; să arate că Dragan nu-i de capul lui. De altfel, își dădea seama că un control riguros nu era cu putință ; trebuia să se mulțumească cu situația pe care i-o înfățișa Dragan. Căci el ținea socoteală în carnetele și condicele lui de tot ce se tăia, de tot ce plătea tăietorilor, de cantitatea metrelor și ciofârtelor și de tot ce se vindea pe loc la pădure sau se trimetea în târg. Conu Grigore știa doar atât : de câte ori avea nevoie de bani — fie că era dus la coana Smărăndița, în târg, fie că era acasă la Dulcești — Dragan trebuia să-i aducă.

— Petrache, am nevoie de bani...

Acesta era refrenul continuu al conului Grigore.

Și Dragan scotea — dela pădure ori de-aiurea — și-i aducea lui conu Grigore care, după ce primea banii, spunea :

— Las' că facem noi la urmă socotelile...

Până „la urmă", mai era atâta vreme ; conu Grigore putea să doarmă liniștit. Iar Dragan n'avea nicio grabă să facă socotelile. Lua adeverință la mână de câte ori îi da bani boierului, și le aduna cu grijă în portofelul burduhos, de piele neagră, ticsit de hârțoage. Adeverințele nu erau tot bani ? Când aveau să facă socotelile, „la urmă", boierul nu putea să nu-și recunoască semnătura. In privința asta Petrache Dragan nu ducea grijă. Știa că conu Grigore e om cinstit și că n'avea să se bucure la banul lui. De aceea, de câte ori boerul îi cerea bani, dela pădure, Dragan îi dădea. Numai el știa câte „figuri" de lemne de foc se făcuseră, câte ciofârte, câte „travele" și, de asemeni, cât se vânduse și cu ce preț. Când îi făcea boierului raportul asupra situației exploatării, cine-l împiedeca să dee date eronate ? Putea să știe boierul exact câte „figuri de metru" se făcuseră și câte ciofârte ? Și de unde avea el să știe că Dragan vindea pe cont propriu „metrele" și ciofârtele pe care nu le raporta boierului și nu le trecea pe tabloul ce i-l înfățișa ?... Incepuseră oamenii din sat să bănuiască ceva și să șop-

tească ceva, dar şoaptele lor nu ajungeau la urechea boierului.

— Bună pleaşcă i-a mai picat lui domnu Petrache... — ziceau unii.

— Are toate noroacele omu' ista — spuneau alţii.

Dar Dragan ştia ce face şi nu se sinchisea de gura lumii. Avea carnetele lui secrete în care însemna cât plătea tăietorilor de dat jos copacii şi de făcut metri şi ciofârte, cât plătea bucata de traversă, etc., şi alte condici — de arătat boierului — în care trecea aceleaşi cheltueli dar umflate. Diferenţa dintre carnet şi condică îi rămânea lui, la chimir... De asemeni, lucra „în partidă dublă" şi privitor la plata căruţaşilor ce transportau lemnele la gară ori la târg ; una scria în carnet, alta în condică. Deoarece el finanţa afacerea, îşi nota tot ce dădea — după cifrele din condică — pentru curgerea dobânzilor ce urma să-i achite boierul la încheierea socotelilor. Işi mai nota, de asemeni, câte ciofârte a vândut oamenilor din Heleşteni, câte celor din Gura Văii, câte la Drăcseni, câte la Scobâlţeni... dar aici, cifrele cele „umflate" nu erau cele din condică ci acele din carnet, atât la numărul lor cât şi la preţul de vânzare...

Când oamenii spuneau că o ciofârtă de dărmătură e prea scumpă şi încercau să se târguiască, Petrache Dragan se supăra şi-i repezea :

— Dacă vă place ; dacă nu, căutați-vă mai ieftin aiurea. Aista-i prețu' hotărât de boier, nu pot să ies din cuvântu' dumisale, nu-i pădurea me...

Deoarece Dragan nu putea sta nici el tot timpul la pădure căci era cârciumar și mai avea și trebile plugăriei lui, il tocmise la pădure, trecut cu leafă în contul exploatării, ca un fel de chihaia, pe moș Iordache Țurcanu, gospodar din Dulcești, care luase pe seamă toată táietura și era învoit să vândă metri și ciofârte cu prețul stabilit. Dacă putea, ciupea și el câte ceva, la metru sau la ciofârtă, dar numai când vindea la oameni din alte sate.

Pentru ca moș Iordache să-i fie cu credință și să ție cu dânsul, Dragan îi aducea câte-o sticlă cu rachiu, îi dădea tutun, îi lăsa lui toată dărmătura mărunță care nu intra la ciofârte și lemnele scurtături ce nu intrau la metri.

— Să ți le trimeți acasă, moș Iordache, pentru babă... — îi spunea Dragan cu galantomie.

Conul Grigore se ducea foarte rar pe la pădure.

Ce nevoie avea să meargă la fața locului dacă vedea situația exploatării în condicile lui Dragan ?...

Tocmai în bucata aceea de pădure care se tăia, era stejarul cel bătrân în scorbura căruia Petrache Dragan găsise „comoara". Trebuia să fi avut mai bine de o sută de ani, atâta era de gros. Petrache Dragan nu s'a îndurat să-l taie. Ca dânsul de gros altul nu mai era. A poruncit tăietorilor să nu pună fierestrăul în el.

— Aista să rămâie, să facă o leacă de umbră văcarului sau boarului, căci boierul nostru vrea să facă pe-aici islaz de vite, — spuse Dragan oamenilor.

Trecuseră vreo cincisprezece ani de când găsise în el traista cu bani. De-atunci nu s'a mai pomenit de hoția dela boierul Canta. Vremea a trecut peste ea cu buretele uitării. A murit, de-atunci, boierul Canta, moșia lui s'a vândut, hoții n'au mai fost descoperiți... Poate că au murit și ei. Chiar de-ar trăi și ar mai veni, n'ar mai putea cunoaște locul cu copacul unde au ascuns banii de furat, după ce în jurul lui s'a tăiat atâta pădure? Și când se vor scoate și cioatele și va fi islaz acolo unde era odată pădure, cine ar putea bănui că stejarul acela stingher de pe islazul comunei își are povestea lui? Povestea lui nu o știa nimeni altul decât numai el, Petrache Dragan. Putea dar să rămână stejarul în picioare. Dragan nu mai are nicio teamă de-acum. Stejarul nu-l mai poate trăda. Pentru acest copac, Dragan avea un sentiment de recunoștință, par'că ; îi era drag stejarul care

îi adusese noroc.. Când va trece pe acolo, va poposi la umbra lui, va asculta freamătul frunzișului, ca o tainică șoaptă pe care numai el o va înțelege. Și când pe locul unde va fi fost altădată pădure va fi islazul comunal, acei cari vor paște vitele vor găsi sub el un răcoritor umbrar în amiezile fierbinți de vară.

Nu, nu se cădea ca stejarul acela să fie tăiat. A căzut pădurea în jurul lui, pe toată întinderea locului destinat defrișării, topoarele și fierăstraele au prefăcut în metri și ciofârte tovarășii lui din veac, iar el a rămas singur și stingher pe coasta de deal, despădurită, cu brațele întinse peste mormintele lor...

— Da' dece a rămas netăiat copacu-acela? întrebă nedumerit boierul pe Dragan, când venise, într'o zi, la sfârșitul tăierii.

— Ii un stejar, coane Grigore, și nu m'am îndurat să-l dau jios că tare îi frumos... — răspunse Dragan — și, dacă l-am văzut că-i cam scorburos, am socotit că nici de travele nu face, ș'am gândit că mai bine să-l las să fie de-o umbră, vara, pentru cei ce-or sta cu vitele pe islaz...

— Bine, Petrache, dac'ai socotit tu așa, lasă-l să rămâie... — a zis boierul. Cu el sau fără el n'am să fiu mai bogat.

Dar în el însuși, boierul a fost plăcut impresionat de sentimentalismul lui Dragan pentru un copac. Până atunci nu crezuse că țăranul

poate vedea într'un copac altă ceva decât un semn hotarnic sau un car de lemne...

Şi nimeni n'a ştiut vreodată adevărata pricină a dragostii lui Dragan pentru stejarul acela şi, deci, adevărata pricină că stejarul acela a rămas netăiat, când s'a tăiat bucata de pădure de pe dealul Aninei.

BCU IAŞI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

XII

Tot satul ştia că „domnu' Petrache" e „om cu parale", tot satul spunea c'a făcut „bune parale" cu pădurea boierului... Şi mai făcea el „domnu' Petrache" bune parale cu crâşma „cei mare" cumpărată dela boier, şi mai avea domnu' Petrache atâta pământ, în atâtea locuri, şi câte negustorii nu mai învârtea ? Era, fără îndoială, cel mai avut om din sat. Acum, la o nevoie, oamenii mai de grabă alergau la domnu' Petrache să se împrumute, ori să-şi zălogească munca, decât la curte la boier.

Ouăle, găinile, nucile, fasolele, gâştele, valurile de pânză, şi chiar ţoalele pe care le vinde omul când e strâns de vreo mare nevoie, şi pe care altă dată le aduna Nusân, acum îi veneau lui „domnu' Petrache".

Când s'a înfiinţat şi în Dulceşti „Banca Populară", după întocmirea cea nouă de după „bontul" din 1907, menită să stârpească zărăfia jîdovilor crâşmari şi orândari, la sate, domnu' Petrache a fost ales „prăşădinte". Cine mai

bine decât el putea să fie preşedinte la banca populară din Dulceşti ? Se poate spune că *el* a înfiinţat-o. *El* a pus la temelia ei cea mai mare sumă de bani. A pus atâţia bani încât banca populară par'că era toată numai a lui. Dacă ţăranii din Dulceşti ar fi cunoscut cuvântul exotic „nabab", desigur că l-ar fi poreclit pe domnu' Petrache „Nababul". Intr'adevăr, pe lângă toţi ceilalţi deponenţi şi subscriitori la bancă, chiar dintre cei mai fruntaşi, el era un nabab.

— Banii dela pădure... — şopteau unii, între ei, cârtitori şi pismaşi, cum sunt oamenii totdeauna şi oriunde.

Dela pădure, cum spuneau unii, din „amnistraţiia averii boiereşti", cum spuneau alţii, ori dela crâşmă şi negustorii, ori din comoara aceea despre care se auzise odată că ar fi găsit-o săpând o fântână, cum bănuiau alţii, cine putea şti ? N'avea domnu' Petrache „de unde" să aibă bani ?... Nu avea el atâta pământ de pe nevastă ? Nu avea crâşmă — singura în sat — care era „moară", nu alta ? Nu învârtea el toată moşia boierească ? Câte gheluri nu-i picau deacolo ? Şi nu făcea el, bez toate astea, atâtea negustorii ? Şi nu câştigase atâta bănet cu tăierea pădurii boiereşti de pe Anina ? Cum dar să n'aibă domnu' Petrache atâţia bani de pus la temelia băncii populare ? Cine să se mai mire

de unde avea domnu' Petrache atâția bani în bancă de par'că era toată banca a lui?

Numai Dragan el însuși și stejarul... de pe islazul comunal știau „de unde".

Cine să se mai mire „de unde", (când domnu' Petrache avea acum în mână și banca populară) a cumpărat el vreo 30 de fălci de pământ din moșia lui conu Grigore? De mult le pândea Dragan fălcile acelea, dar aștepta să vie ceasul. Și ceasul a venit într'o bună zi când conu Grigore isprăvise banii din tăierea bucății de pădure de pe dealul Aninei și acei luați dela stat pe locul pădurii tăiete și dat ca islaz comunal.

— Coane Grigore, v'aș ruga ceva, dacă nu vă supărați... — îi spuse umil și respectuos, Dragan, boierului, intrând, sfios ca totdeauna, în biroul „de sus" unde în fiecare dimineață îl aștepta și-l primea pe crâșmar ca să mai pună la cale împreună treburile moșiei.

— Zi-i, Dragane...

Dragan, care cunoștea bine buzunarul boierului și-i citea pe ochi când n'avea parale, se codea să spuie. Il vedea pe boier încruntat și rău dispus, dar nu de asta se codea Dragan, căci tocmai *asta* îi convenea lui Dragan. Știa el unde-l doare pe boier și se codea înadins.

— Ei, Petrache?... spune odată... — se impacientă boierul.

— Da, să nu vă supărați...

— Ce? S'a 'ntâmplat ceva? Ce este? Vorbește!

— Nu. Nu s'o 'ntâmplat ninic.... Toate bune...

Dragan era mai liniștit și mai sfios ca oricând. Par'că abia atunci intra întâi în biroul boierului.

— Toate bune, toate bune, — zise nervos conu Grigore — da' n'am parale, Petrache, să-mi aduci de unde știi, fă ce știi, să-mi scoți din pământ până în trei zile douăzeci de mii de lei...

Dragan se scărpină în creștetul capului.

— De unde, pacatele mele, să mai scot?... și Dragan se uita în podea ca și cum într'adevăr și-ar frământa creierii ca să afle de unde.

— N'avem ceva de vândut?... In coșăre nu mai este popușoi?

— De unde să mai fie? Nu l-ați dat tăt as' primăvară lui Ioil?...

— Că bine zici.

Dragan tot căuta în podele...

— Nici grâu?... întrebă boierul.

— Nu-i. L-ați dat tăt lui Vaiștăin, la moară... ați uitat?

— Așa e. Uitasem.

Dar mai era, par'că, niște orz... — zise boierul după un timp.

— Era cel de sămânță...

— Ce-am putea vinde, Petrache?

— Știu eu, cucoane?...

— Pe la stână nu mai e nimic ?

— Ce să mai fie la vremea asta ? Mieii s'au dat, lâna s'a dat...

— Să vând vreo douăzeci sau treizeci perechi de boi ; la toamnă cumpăr alții. Ce zici, Petrache ?

— Ii păcat, cucoane, și acuma nici n'au preț.

— Oare banca voastră populară nu m'ar împrumuta ? întrebă boierul.

— Da unde are banca atâția bani ? Cât are, i-am pus eu, dar s'au dat la oameni. V'aș împrumuta eu dac' aș avea, dar ce-am avut am dat pe munci.

Deodată boierul își aduse aminte că Dragan a vrut să spună ceva, când venise.

— Da' ce vroiai să-mi spui, Petrache, adineauri, când ziceai să nu mă supăr ? întrebă conu Grigore pe Dragan.

După o clipă de codire, Dragan zise :

— Mă gândeam să vă întreb dacă nu mi-ați vinde de veci cotu-acela de sub poala Holmului... că-i în bătaia vitelor și tot nu alegeți nimica de pe el. Eu l-aș lua, că ni-i îndămână...

— Pentrucă ți-am spus că-mi trebue bani ? se încruntă boierul.

— Vedeți că v'ați și supărat ? Tocmai de asta nu v'am mai spus... — se prefăcu Dragan foarte sfielnic.

— Nu m'am supărat, de ce să mă supăr, —

reveni boierul, îndulcindu-şi glasul — dar, par'că adineauri spuneai că n'ai parale...

Conu Grigore, în sinea lui, era foarte bucuros să-i vândă lui Dragan petecul acela de pământ, căreia nici el nu-i atribuia mare preţ, şi că găsise pe ce lua parale, dar îl supăra că Dragan nu avea cu ce să-l cumpere.

— Dacă spui că n'ai parale...

Acum se agăţa boierul de propunerea crâşmarului, căci îşi făcuse îndată socoteala că ar putea lua pe bucata aceea de pământ cam tocmai cât îi trebuia.

— Dar dacă spui că n'ai parale, ce să mai vorbim ?...

Cu cât boierul se arăta mai dispus să vândă, cu atât crâşmarul se arăta mai rezervat. Ştia el de ce. După ce se asigurase că boierul vrea să vândă, Dragan căuta să cumpere cât mai ieftin. Dragan înţelesese socoteala boierului: tot locul acela n'avea decât 30 de fălci mari şi late, iar dacă îi trebuiau 30.000 de lei, se cheamă că vindea fălcea cu o mie de lei... Un loc ca acela, cu o mie de lei falcea ?... Afacerea era, desigur, minunată pentru boier

Dar nici Petrache Dragan nu era prost.

— Unde s'o mai auzit o mie de lei falcea ? îşi zise el în gând.

După socotinţa lui, un loc ca acela nu făcea mai mult de şase, cel mult şapte sute de lei

falcea. El, pentrucă ținea să-l cumpere, ar merge până la opt sute.

— Când i-oi aduce lui conu Grigore 24.000 de lei pe masă — gândi el — are să facă târgul.

Știind că boierul avea mare nevoie de bani. Dragan s'a mărginit să spună, cu aceeași prefăcută modestie, că el n'are bani dar dacă va putea, până în trei zile, „să închipuie ceva", are să cumpere cele 30 de fălci.

Nici nu trecuseră bine cele trei zile și boierul l-a și chemat pe Dragan...

— Ei, Petrache, ai găsit banii ca să cumperi pământul ?

— Ii greu de parale, cucoane... Am mai vândut niște popușoi, am vândut boii, m'am împrumutat dela bancă... — minți Dragan — și am închipuit numa vreo 24.000 de lei...

— Adă-i încoa, Petrache, și bate palma.

Astfel Dragan a cumpărat dela boier cele 30 de fălci, așa cum a vrut.

XIII

Boierul, deşi era acum om de vreo 53 de ani, se făcuse mai umblăreţ şi mai uşernic decât fusese în anii tinereţii. Nu mai şedea pe-acasă. Era mereu pe drumuri, mereu la târg ori în vizită la moşierii vecini, ori la vânătoare. Când venea acasă, nu şedea mult şi pleca iarăşi. Toate trebile moşiei şi gospodăriei le lăsa în sarcina lui Dragan şi a Iuliei.

— Aşa era şî conu Nicu, Dumnezeu să-l ierte, zicea Iulia, lui Dragan; numai de vânători se ţinea şi de muieri... Da, încaltea, conu Nicu era mai tânăr.

Pentrucă era zilnic la curte şi zilnic se vedea cu Iulia, satul scosese vorba că „domnu' Petrache" trăieşte cu „madama Iulia". Poate că era chiar adevărat, căci Iulia era dragostea veche a lui Dragan şi era femeie încă tânără şi frumoasă. Şi, afară de Dragan, Iulia nu prea vedea bărbaţi mai chipeşi şi mai spălaţi. Cu argaţii şi haidăii din ogradă nu cadadicsea să facă prietenie. Uneori, veneau la conul Grigore

— când începea vânatul — tineri boieri carî șuguiau cu dânsa și îi strecurau în ureche vorbe cu tâlc, dar ea se păzea de stăpânu-său.

Petrache Dragan auzea ce spune satul dar nu se sinchisea, cum nu se mai sinchisea nici de jelaniile nevestei lui care tot bolea și se topea pe picioare. Dracu' știe ce boală mai avea că se făcuse hâdă și urîtă de nu mai putea Dragan să se uite la dânsa.

— Mai bine ar strânge-o Dumnezeu, decât să se chinuiască așa — își zicea el, făcându-și planul că dacă i-ar muri nevasta, ar lua-o pe Iulia.

— Să te duc la spital, femeie — îi spunea Dragan.

Dar ea nici nu vroia să audă.

— Ai vrea tu să rămâi singur... să-ți bați ceambura cu haita cea dela curte, — îi răspundea ea cu mânie. Ai vrea tu să scăpi de mine...

Totuși, într'o zi, Dragan întorcându-se acasă dela târg, o găsi spânzurată de o grindă, în grajdul vacii. Deși satul începuse a spune ceva, parchetul neavând nicio bănuială, în urma cercetărilor făcute de procuror, autorizâ înmormântarea.

— Slavă ție, Doamne, — oftă Dragan ușurat.

Dar, după noua lege a crâșmelor, oricine voia să fie cârciumar în sat trebuia să fie căsătorit. Dragan nu mai putea fi cârciumar, după noua

lege. Să se însoare numai de hatârul nouii legi, nu vroia.

— Legea-i lege, își zicea Dragan, dar și eu sunt om... am legea mea, sunt om cu stare, am avere, am pământ, îs apropietar... N'am să mă însor cu-o femeie oarecare pentrucă așa cere legea crâșmelor. Iaca, dacă-i așa n'oi mai fi crâșmar.

Dragan vroia să se însoare de-al doilea, dar numai cu Iulia, nu cu o femeie oarecare din sat. Iar Iulia nu vroia să fie „crâșmăriță".

— Mai bine slugă la boier decât crâșmăriță... îi spunea ea mereu.

Și apoi, Iulia tot mai stătea încă la gând. Nu vroia să iasă dela conu Grigore. Mai trăgea nădejde că poate, în cele din urmă, o va lua boierul...

Așa că Dragan hotărî să se lese de crâșmă. De altfel, nici nu-i mai convenea nici lui să fie „crâșmar". Avea acum pământ mult, avea gospodărie mare, avea oi, și vite, cal și trăsură, ținea cioban și argați, și era „prășădinte" la bancă și „amnistratul" boierului. Acum, crâșma nu-i mai trebuia ca să-i fie de paravan pentru... „comoara din stejar". Acum nu mai putea să bată la ochi nimănui de unde are atâția bani. Acum, crâșma pe care o cumpărase dela boier, era proprietatea lui; putea s'o arendeze el cuiva, cum altădată o arenda boierul. Dragan se întâlni în târg, la Vaslui, cu Itic, feciorul lui

Nusân cel care înainte de răscoale ținuse crâșma boierului din Dulcești. Nusân murise deatunci, iar Itic se însurase și ținea o prăvălioară pe strada Crucii.

— Cii mai faaci, domnu' Petrachi? Mă mai cunooști?...

Itic i-a prezentat și pe Sura, nevasta lui.

— Hai în Dulcești să fii crâșmar, cum a fost tat'tu, Dumnezău să-l ierte, îi propuse Dragan.

— Cuuum?... întrebă Itic holbând ochii.

— Așa, să fii crâșmar... Îți dau localul... îl știi că doar acolo te-ai născut, îți dau și parale ca să începi...

— Cuuum? Lucal, și puraliii?... Da buieruu?...

Itic nu înțelegea.

— Ce-ai cu boieru'? se iuți Dragan, umflându-se, eu îs boieru', crâșma i-a mea, — eu ți-o dau...

— Cuuum?... așaaa?... da undi-i buieruu?...

— Am cumpărat-o eu dela boier, de mult, e-a mea.

După ce Itic a înțeles și după ce i-a explicat și Surăi, a căzut la învoială cu Dragan.

Aducându-l pe Itic Nacht, feciorul lui Nusân Nacht, crâșmar în locul său, în sat la Dulcești, Dragan nu mai era contravenient la noua lege a cârciumelor. Putea s'o aștepte pe Iulia cu însurătoarea, putea să facă plugărie pe socoteala sa și să administreze moșia boierului, pu-

tea să conducă banca populară şi să facă vreo negustorie. Şi nici nu mai era „crâşmar". In locul lui, Iţic era crâşmar şi — fiind căsătorit — satisfăcea prevederile legii, dar, de fapt, Iţic era numai interpusul lui căci Dragan îl finanţa şi păstra brevetul. In faţa legii, nu Iţic era crâşmarul, ci tot Drăgan era.

Ca să nu dea nimic de bănuit, Dragan a făcut un contract fictiv de închiriere cu Iţic şi s'a mutat din localul fostei crâşme a curţii în casa ce o luase de zestre dela socru-său, răposatul Toader Căliman.

— Iaca nu mai sânt crâşmar... — i-a spus într'o zi Dragan, cu bucurie, Iuliei. Acu mă iei ? Am şi pământ destul...

Iulia i-a dat un răspuns îndoelnic şi glumeţ.

De acolo a dedus Dragan că trebue să se mai înalţe cu ceva în ochii „nemţoaicei". Şi astfel i-a intrat în cap să fie primar.

— Să chiamă că dacă-s „prèmare" — îşi zicea — eu li-s tată la tăţi.

Se gândea că de-ar fi primar în sat toate rosturile lui ar merge mai bine.

— Şi câte n'aş mai învârti ?...

A început să-l roage pe boier să facă tot chipul să-l aducă primar.

— Că mata, coane Grigore, eşti boier mare şi ai trecere colo sus...

Şi de câteori putea, aducea vorba, stăruind pe lângă boier să-l facă primar.

— Eu îs omu' matale, coane Grigore, nu poți mata să-l faci pe omu' matale premare? De ce n'ar fi primăria în mâna matale, coane Grigore? Că dacă eu îs premare, eu omu' matale, să chiamă că mata ai primăria în mână.

Dragan apăsa cu tâlc pe „omu' matale".

— Bine Petrache, să văd... am să caut.. dac'oi putea... — îi răspundea boierul.

— Mata să nu poți, coane? Un boier ca mata, care te tragi din domnitori? Numai dacă nu vrai mata, nu poți, da altfel...

— Eu vreau, Dragane, dar să știi că dacă am să caut să te fac primar la noi în sat, eu nu am niciun interes. Să nu crezi că am nevoie să am omul „meu", cum spui, primar. Primarul trebue să fie al nimănui, el trebue să fie al datoriei și al obștei care l-a ales.

— De asta, așa-i, coane Grigore... da, iaca, câte treburi n'aveți și d-voastră la primărie în legătură cu amnistrațiea moșii?... Ba-i ceia, ba-i ceia... ba actele de angajament cu oamenii, ba contractele de tocmeli agricole, ba o ispașă când face unu' vreo strîcăciune, ba...

Dar în gândul său Dragan se gândea câte n'ar face el pentru rosturile sale proprii dacă ar fi primar...

— Primăria, într'un sat, îi pânea și cuțîtu...

Afară că, peste stima și considerațiunea ce i-o acordau acum oamenii pentrucă era om cu multă stare, cu acaret și cu pământ cât un

boiernaș, ar mai avea și autoritatea aceea pe care i-ar da-o legea.

— Poate că și madama Iulia când m'a vide că-s premare...

Felurite erau motivele care îl îndemnau pe Dragan să râvnească la situația de primar. Și stăruia cu atât mai vârtos pe lângă boier, căci știa că vechiul primar, care nu era din Dulcești ci din satul de peste deal, avea de gând să se retragă fiind bolnav.

— De ce să n'avem noi primar din satul nostru, coane Grigore? mai spunea Dragan boierului. De ce să fie unu' străin? Ce-l doare pe el de satu' nostru?...

— Dar norodu' te vrea? întrebase conu Grigore.

— Tot satul mă cere pe mine...

Cu ajutorul lui conu Grigore, care a scris două rânduri prefectului, Petrache Dragan a fost ales primar în Dulcești.

Petrache Dragan era de un an primar în sat când clopotul bisericii a bătut pentru chemarea sub steag la 1913. Astfel, a scăpat de mobilizare și a constatat că primăria îi aduse, pe deasupra tuturor foloaselor și ghelirurilor ce scontase, norocul că stătea acasă cu muierile și moșnegii, deși avea numai vreo 45 de ani și era voinic.

In timpul campaniei din Bulgaria, în vara lui

1913, Petrache Dragan, rămas acasă și primar, a făcut bune treburi. Cu băietanii și flăcăii satului, cu fetele și cu nevestele, și chiar cu bărbații mai în vrâstă, și-a muncit bine — mai bine ca oricând — pământurile lui. Apoi, a avut pe mână toată moșia și gospodăria boierească, fiindcă boierul se dusese la războiu... Conu Grigore nu făcuse armata și nu era ofițer de rezervă, și chiar de-ar fi fost n'ar fi fost chemat, căci trecuse de vârstă, dar s'a înrolat voluntar într'un regiment de cavalerie de sub comanda unui văr al său. Când a sunat mobilizarea, el a chemat pe Dragan și pe Iulia și le-a spus:

— Las toate pe seama voastră... Eu plec la războiu...

Și boierul a plecat.

Dragan și Iulia au rămas stăpâni pe curte și moșie. Treaba a mers strună. Prașilele, cositul fânului, secerișul grânelor, treerul, toate s'au făcut în lipsa boierului care s'a întors din Bulgaria pe toamnă, mai rumân și mai gras de cum plecase. Pentru serviciile aduse, boierul i-a dat lui Dragan o mulțumire bună peste chiverniselile pe care și le făcuse singur.

— Bun gând ai mai avut, Dragane, să te faci primar; altfel, poate că te mânca holera în văgăunele Balcanului... — îi zise, la întoarcere, în glumă, conu Grigore.

Dar în afară de multe și mărunte satisfacții materiale, pe care Petrache Dragan le-a avut

în vara anului 1913, gospodărind de capul lui moşia boierului, a mai avut şi marea satisfacţie sufletească de a trăi în voia cea bună cu Iulia. Nu mai avea nevastă ca să-l cicălească, nici pe boier de care să se teamă, nici satul ca să vorbească...

Şi Iuliei, i-a spus conu Grigore, şuguind, cum îi era obiceiul :

— Iulişco, te-ai făcut par'că mai frumoasă de cum te-am lăsat...

Iulia roşi puţin, apoi, ca să schimbe vorba, îi dădu lui conu Grigore o noutate :

— Ştiţi că s'o spânzurat moş Bursuc...

Bursuc era un bătrân care se împăcase văcar la sat în locul văcarului cel tânăr care fusese chemat sub arme.

— Da, îi adevărat, confirmă Dragan spusele luliei, într'o zi l-am găsit pe moş Bursuc spânzurat de o cracă a stejarului de pe islaz... Ştiţi, stejarul acela, pe care l-am lăsat netăiat, când cu pădurea...

Ce l-a fi îndemnat pe moş Bursuc să se spânzure, nimeni nu putu şti.

— Poate că dacă nu lăsai stejarul, moş Bursuc nu se spânzura — zise boierul.

De atunci, stejarului de pe islazul comunal i-a rămas numele „stejarul lui Bursuc".

XIV

Deşi nu-i mai respingea dragostea, deşi nu se dădea în lături când avea prilejul de a răspunde cu foc la focul lui, totuşi Iulia nu se învoia să iasă dela curte şi să se mărite cu Petrache Dragan. La stăruitoarele lui rugăminţi, ea răspundea acelaşi lucru: „să mai vedem", „să mai lăsăm", „să mai stăm aşa".

— Ce mai stai la boier? Nu te-ai mai săturat de slugărit? Nu vezi că nu te ia?... îi tot cânta primarul.

— Să mai vedem... îi răspundea Iulia.

Dragan nu putea înţelege de ce „nemţoaica" nu mai zicea că nu-l vrea dar nici nu se grăbea să zisă „da". Tărăgăna, amâna, îl purta cu vorba.

— „A dracului nemţoaică!", îşi zicea Dragan, în sine, îndârjit de această ciudată purtare a ei.

— Ori eşti cu două feţe? îi zicea Drăgan, uneori, ne mai ştiind ce trebue să creadă.

Dar Iulia atunci râdea din toată inima şi râsul ei îl zăpăcea pe Dragan dar îl făcea să-i fie încă

mai dragă. Şi iarăşi Dragan răbda, aştepta, nădăjduia şi o săruta cu foc când se ivea prilejul.

— Tot spuneai că nu vrei să fii crâşmăriţă... De asta m'am lăsat de crâşmă şi m'am făcut premar. Acu di ci nu vrei ?... Nici primăreasă nu-ţi place ? Da-s şi aproprietar acu... Am pământ cât ş'un boier... şi casă şi gospodărie, şi oi şi vite şi crâşma care-o fost boierească... şi-oi mai cumpăra pământ dela conu Grigore, că, cum văd eu, o cam încurcă... Ci-c'o făcut acu o ipotică pe moşîe...

— Ai vrea să-ţi fiu dădacă la copii şi să-ţi duc gospodăria... Aici, la curte, eu îs stăpână... Is ca şi cucoana boierului... i-a răspuns Iulia, într'un rând, când iarăşi stăruia.

Da, e drept, Dragan avea trei fete ; cea mai mare, aceea care nu era „os din osul lui", avea 16 ani, celelalte două, gemenele, care erau ale lui, împliniseră 14 ani.

— Sunt fete mari acuş... de ce să fii dădacă ?... îi spunea Dragan. Iar gospodăria mea va fi şi-a nietale. Zi mai bine că tot cu boieru ai ce ai...

La asta, Iulia avea răspuns mai bun. Zicea că tocmai fiindcă-s fete mari, greu au să se împace cu ea, mamă-vitregă. Copilele au auzit-o de-atâtea ori pe mama lor vorbind-o de rău şi ponegrind-o pe „haita dela curte", pe „ţâitoarea boierului". Au auzit sfădelile mamei lor cu părintele lor. Ori fi ştiind, desigur, că

mama lor a bolit și a murit de inimă rea și zuliarie.

— Fetele 'mneatale, domnu' Petrache, mă urăsc de moarte, mă dușmănesc — spunea Iulia lui Dragan — cum să le fiu acum eu mamă ? Au să mă sfâșie, au să mă rupă cu dinții... și chiar pe 'mneata... și n'ai să mai ai liniște'n casă. Ori, dacă mă aduci pe mine, au să-ți fugă ele, au să se ducă în lume. Sunt doar fete mari acum... Te-ai gândit la toate aiestea ?.. .

Nu, Dragan nu se gândise. Intr'adevăr, poate că Iulia avea dreptate. Fetele lui n'ar vedea cu ochi buni pe mama lor vitregă. Dacă s'ar însura de-al doilea cu alta decât Iulia, calea-valea... și chiar atunci poate că fetele n'ar fi bucuroase să aibă o mamă-vitregă. Totuși, Dragan îi zicea Iuliei :

— Da' crez că-s ele de capu' lor ? Gândești că-i pe voia lor ? Ehei, lasă că-s în mâna mea, le strunesc eu, n'ai grijă. Și apoi, acuș le vine vremea măritișului. Le-oi da mai degrabă c'acuș îs coapte...

Dar cu toate că spunea așa, Dragan vedea că treaba-i încurcată, că din pricina fetelor sale nu putea s'o iee pe Iulia.

— Am să le dau cui le-oi da, numai să mă scap de ele, — își zicea Dragan.

De cea mai mare, mai ales, care nici nu era copilul lui, s'ar fi scăpat bucuros. N'o iubea deloc și nici nu vroia să-i dea zestre.

— Cum să dau eu din averea mea, din munca mea, unui copil străin? Ducă-se să-l caute pe tat'su, pe învățătoriu... — își zicea Dragan.

Pe cele două fete mai mici, gemenele, care erau ale lui, Dragan le iubea și se gândea să le înzestreze bine ca să le poată mărita mai repede.

— Iaca, am să le mărit — îi spunea Iuliei — să văd ce-ai să mai zici. Și om trăi bine numai noi amândoi, ș'ai să fii cucoană în casa ta...

Dar, uneori, Petrache Dragan se mai gândea și altfel; poate că nu fetele erau adevărata pricină pentru care Iulia nu voia să iasă dela curte și să se mărite cu el. O iscodea în tot chipul ca să afle dacă nu cumva Iulia avea alte motive, nemărturisite.

— Mai tragi nădejde, ai? îi zicea el. Boieru-i om bătrân de-acu... Trebue să calce pe șaizeci... ori mai mult... Dacă până acu nu te-o luat...

Iulia râdea.

— Și dac' are șaizeci? Ii mai bine... Ce n'are, găsesc destule... dar ce are nu găsesc pe toate drumurile.

Râdea și Dragan.

— A dracului nemțoaică!...

— Pân' acu o avut destule muieri, cât o umblat pe la târg și pe la vânători și prin toate curțile de țară... De-acu are să se mai astâm-

pere acasă și tot pe mine are să mă caute, că-i știu toate tabieturile... Ș'apoi nu știi 'mneta, domnu' Petrache, că burlacii să 'nsoară tocmai la bătrâneţe ?..

Vorbele acestea îl necăjeau pe Dragan, căci bănuia și el că Iulia nu-și lua gândul dela boier. „Ce are el, nu găsesc pe toate drumurile"... spusese ea. Adică, tălmăcea el, ca dumneta Dragane găsesc pe toate drumurile. Că madam Iulia îl socotea mai prejos decât boierul, din partea averii, chiar și acum când el avea atâta stare și era și primar, îl jignea intim pe „domnu' Petrache". Dar Dragan trebuia să recunoască, totuși, că între starea lui — oricât de bună — și starea boierului — oricât de proastă — era încă o mare deosebire. Îl înciuda mai ales faptul că madama Iulia arăta destul dispreț pentru averea lui, cât era ea de multă, și trăgea mai mult către boier. Îl înciuda faptul că „nemțoaica" nu-l considera chiar așa cum ar fi vrut el. I se părea că ea nu-i dădea aceeași importanță pe care și-o dădea el însuși. Dragan nu putea uita ce îi spusese ea odată : „un țăran, cât de bogat, îi tot țăran".

— Am lepădat de mult iţarii, am cincizeci de fălci de pământ, am luat crâșma boierului, am o sută de oi, am casă bună în sat, am slugă la vite, am parale, îs prăşădinte la bancă, îs premar și tot îs țăran ?... se dispera Dragan în el însuși.

Vechea lui ură împotriva boierului — tot din cauza Iuliei — se redeștepta din străfunduri. In taină, îl dușmănea pe boier. In cutele adânci ale sufletului său mocnea invidia, pisma, zuliaria. Dorea din tot sufletul să-i meargă rău boierului, să piardă cât mai mult, până va scăpăta cu totul. Se ruga lui Dumnezeu ca boierul să prăpădească moșia, să calicească pentru ca astfel, el, Petrache Dragan, să rămâie singur „boier" în sat.

Tocmai se vorbea de expropriere, după campania din Bulgaria... Scriau și gazetele că Brătianul vrea să împartă moșiile boierilor...

Petrache Dragan nu avea nimic de câștigat, dar nici de pierdut. Se bucura însă, căci își dădea el seamă că „dispropierea", cum îi spunea el, însemna amurgul boierilor. Înțelegea că începe căderea boierilor și ridicarea chiaburilor satului, a țăranilor cu surtuc, a albăstrimii satului. Petrache Dragan se tot gândea să mai cumpere pământ și visa că va veni o vreme când boierul nu va mai fi și când, poate, în curtea lui conu Grigore va ședea el, Petrache Dragan...

— Dacă va fi dispropiere, cum scrie la gazetă, apoi moșia lui conu Grigore are să fie mai mică...

Petrache Dragan par'că măsura distanța între el și boier, și se bucura că prin faptul expro-

prierii moșia boierului făcându-se mai mică, se micșora și distanța...

— Mă mai aproprii de boier... — își zicea Dragan.

Deoarece avea multe de câștigat de pe urma lui conu Grigore, și el era omul de casă al boierului, și trăgea multe foloase din asta și tot el îngrijea de moșia boierească, nu putea vorbi împotriva boierului față de toată lumea. Dar când vorbea între patru ochi cu țăranii, îi încredința că svoana cu „dispropierea" nu-i minciună, Brătianul va da țăranilor pământul boierilor cum a dat Vodă Cuza la 64.

Dar dacă exproprierea îl bucura într'o privință, fiindcă se micșora moșia boierului — și i se părea lui Dragan că se mărește a lui — în altă privință îl nemulțumea. Știa că dacă se va lua pământ dela boieri, el nu va fi dat chiaburilor satului ci țăranilor fără pământ ori cu puțin pământ. Dragan își făcea o socoteală :

— Dacă i se va lua boierului din moșie, mai greu are să vândă din cât i-a rămâne.

De aceea Drăgan s'a gândit s'o ia înainte și să-i propuie boierului să-i vândă lui o bucată.

— Să mai apuc acu ce-oi mai apuca, își zicea Dragan, că pe urmă...

Chitise o bucată ca de vreo 20 de hectare...

Deoarece acum nu se mai vorbea în fălci, ci

în hectare (Dragan zicea „hectale") se cam încurca în măsurătoarea, pe care o făcea în gând, a acelei bucăți de moșie boierească pe care își pusese ochii.

Pândise, cu răbdare și chibzuială, o nouă nevoie de bani a boierului. Și, când conu Grigore i-a spus într'o zi: „măi Petrache, caută-mi niște parale", Dragan a vorbit de astădată nu ca o slugă ci ca un om de afaceri.

— Coane, vă pun acu banii pe masă dacă-mi vindeți bucata ceea dela Cotu-Morii. Ii pământul cam slab acolo... și, pentru mata nici nu face, că vă vine peste mână... știi mata, din cauza loturilor celea dela 64.

— Tocmai bine, dacă va fi exproprierea... cum se vorbește de colectiviști, aș da-o la expropriere. Voiu da tot ce-mi vine peste mână.. răspunse boierul.

Dragan nu se aștepta la acest răspuns. Dar nu se dădu bătut. Zise:

— Exproprierea nu se știe dac'a fi... nici când a fi... Și când i-ți da pământu' are să-l plătească cine știe când și cine știe cum, pe când eu vă dau prețul care nu-l dă disproprierea... și vă pun acu banii pe masă.

Și Dragan a mai adăogat:

— Par'că, dac'a fi să fie dispropiere, n'aveți ce să-i dați?...

— Bine, Petrache, am să mai văd... i-a răspuns conul Grigore.

Și, după câteva zile de gândire, boierul i-a vândut lui Dragan cele 20 hectare dela „Cotu-Morii' care erau „peste mână" și cu „pământul slab". Și nici n'a bănuit boierul că bumăștile cele frumoase pe care i le-a numărat Dragan erau tot din cele dela boierul Canta dela Heleșteni. Conu Grigore habar n'avea de comoara din stejarul care acum stătea stingher în mijlocul islazului comunal și căruia toată lumea îi zicea „stejarul lui Bursuc", de când de crăcile lui se spânzurase moș Bursuc văcarul...

— Bine l-am potcovit pe boier, își zise bucuros, în gând, Petrache Dragan, după ce s'a văzut stăpân pe bucata dela „Cotu-Morii".

— Iar l-ai învârtit pe boier, domnu' Petrache, — îi zise Iulia când el singur i-a adus vestea acestei noui cumpărături.

* * *

Puțin timp după aceea a sunat iarăși goarna de mobilizare...

Dar conul Grigore, care trecuse de 60 de ani și nu se simțea tocmai bine cu sănătatea, nu s'a mai înrolat voluntar, ca la 1913...

Iar Petrache Dragan, care tot primar era, a rămas și el acasă.

Războiul nu-l îngrijora.... Dimpotrivă, îi aducea o mare mulțumire...

Dar, bine înțeles, nu spunea nimănui de ce.

XV

In iarna războiului a venit în sat la Dulceşti, pentru refacere, un regiment de artilerie care fusese greu încercat pe front. Comandantul regimentului şi ofiţerii superiori se încartiruiseră la conac. Ofiţerimea cealaltă, şi trupa, prin casele oamenilor. In casă la Dragan şedeau vreo doi locotenenţi. Niciodată satul nu văzuse atâta lume, atâta larmă şi atâta forfot ca'n iarna aceea. Mărioara şi Aneta, cele două fete gemene ale lui Dragan, aveau vreo 17 ani, erau frumuşele amândouă, una oacheşă, alta bălae, şi se chicoteau cu ofiţerii. Şi cu ordonanţele lor. Dar, unul din locotenenţi o îndrăgise dea-binelea pe Catrina, fata cea mai mare, pe care Dragan n'o prea iubea pentrucă ştia că nu era „os din osul lui" şi care avea 19 ani. Catrina se făcuse frumoasă şi voinică şi avea, în firea ei vioaie, o vrajă neobicinuită, o tulburătoare ispită, un „vino'ncoace" insinuant şi gâdilitor ca o melodie havaiană...

— Tu nu eşti făcută să mucezeşti în satul

ăsta... îi spunea ofițerul îndrăgostit de dânsa.

— Tu nu ești născută să fii țărancă... îi repeta el.

— Tu trebue să trăești altă viață, Catrinuțo... în altă lume, la oraș, — îi tot spunea ofițerul.

Și îi dădea parfumuri, săpunuri, pudră și ciorapi de mătasă. O săruta, pe furiș, când o prindea singură în casă și îi făcea declarații de dragoste. Fata, fructul dragostii fiicei lui Căliman cu acel tânăr învățător, și numai prin lege copilul lui Dragan, avea o natură focoasă, pătimașă ; era ca acele fructe care se coc timpuriu. Tot ce îi spunea ofițerul îi exalta mințile și îi înfiora trupul. Imbrățișările și sărutările lui îi răscoleau simțurile și îi dădeau o nebănuită încântare. Catrina, care în viața ei nu văzuse un oraș, asculta cu nesaț povestirile și descrierile ce îi făcea ofițerul despre București, cel mai mare și mai frumos oraș al țării.

— E păcat de tine să mucezești în glodul și bezna satului...

Cuvintele ofițerului i se crestau adânc în minte și Catrina începu să urască satul, să disprețuiască pe cei din sat și să nu mai aibă tragere de inimă pentru gospodăria tatălui ei. Nu mai punea mâna pe nimic și lăsa toate treburile în spinarea surorilor mai mici, Mărioara și Aneta. Acestea duceau acum greul gospodăriei și de aici se nășteau dese certuri cu sora lor

mai mare, căreia îi reproşau că s'a „cuconit", că s'a „boierit" şi că nu mai pune mâna pe nimic. Surorile gemene se jeluiau lui Dragan şi o pârau pe Catrina că şade toată ziua cu ofiţerii, că se uită numa'n oglindă, că se găteşte şi chiar se sulemeneşte pe faţă.

Dragan o muştruluia pe Catrina iar ea îi răspundea obraznic.

— Mama nu m'a făcut ca să-ţi fiu slugă... îi zicea ea, dându-i a înţelege că a prins ceva din gura lumii. Dacă vrei să ai slugă adă-ţi pe madama dela curte...

Astfel de răspunsuri din partea Catrinei îl scoteau din sărite pe Dragan. Intr'o zi, a încuiat-o în odaie şi a bătut-o măr. Asta s'a întâmplat cu puţin înainte de plecarea regimentului din sat, în vara anului 1917.

După plecarea regimentului, satul a rămas pustiu... Catrina nu-şi mai găsea loc. Surorile mai mici o necăjeau că i s'a dus „ibovnicul" şi că de-acum va trebui să umble iarăşi desculţă şi să facă treabă ca şi ele. Pe tatăl ei, de când o bătuse, nu-l mai putea suferi. Ii venea să-i dee cu ceva în cap.

Intr'o bună zi, Catrina s'a făcut nevăzută...

Dragan a crezut că şi-a făcut o seamă. A căutat pretutindeni, măcar de ochii lumii, dar n'a găsit-o în nicio fântână, nici spânzurată în grajd, ca maică-sa. Nici la stejarul lui Bursuc nu era...

— Dar dacă și-ar fi făcut o seamă, nu și-ar fi luat lucrurile...

Era cea mai bună dovadă că fiică-sa fugise de-acasă.

— O fugit după ofițării cu care s'o tot hârjonit și chicotit, — spuneau Mărioara și Aneta. Poate chiar s'a fost înțeles...

Dragan putea să-i dea de urmă, căci nu era greu să dea de urma regimentului care plecase, dar nici n'a încercat s'o caute, s'o readucă. El tocmai era foarte bucuros că scăpase de dânsa.

— Dacă s'o dus, ducă-se... Un pietroi mai puțin în casă ! — își zise el.

Și a trecut războiul, și s'a încheiat pacea, și s'au întors în sat demobilizații, și a mai trecut vreme și nu s'a mai știut mimic de Catrina.

Par'că o înghițise pământul.

Dac'a fost înțeleasă cu ofițerul care o îndrăgise și s'a dus după el, fie că s'a dus după el numai de dorul lui, ori că s'a dus în lume de capul ei, cine putea ști ?...

Dragan era nepăsător cu privire la Catrina.

— Or avea mai multă zestre fetele „mele" când le-oi mărita, — se gândea.

Nici nu mai pomenea de aceea care plecase.

Numai surorile gemene mai oftau totuși câteodată :

— Oare pe unde-o mai fi acum Catrinuța noastră ? (Plecarea Catrinei le înduioșase).

* * *

In calitatea sa de primar al satului, Petrache Dragan făcea parte din „comisîunea de dispropiere"... Asta, pe deoparte, îi convenea boierului, căci Dragan era „omul lui". Pe de altă parte nu-i părea tocmai bine ca „omul lui" să aibă un rost potrivnic.

— Lasă, cucoane, c'om potrivit-o noi cum îi mai bine... — îi spunea Dragan lui conu Grigore, având aerul că vrea să-l liniştească dar arătându-se pătruns de importanţa sa şi măgulit de rolul său în comisiunea locală de expropriere.

Dragan voia să-i arate boierului că el are acum o leacă de putere şi că interesele lui conu Grigore sunt în mâna sa. Dar conu Grigore nu înţelegea nici să primească protecţia foastei saie slugi, nici să fie de conivenţă cu ea pentru a sustrage dela expropriere câteva hectare. Nu admitea nici să fie părtinit, în dauna ţăranilor, nici să-i rămâie îndatorat lui Dragan. Mai bine ar fi dat dela el, câteva hectare peste cota de expropriere stabilită de lege, decât să ştie că a luat ceva din cele cuvenite îndreptăţiţilor. De aceea, conu Grigore, cam indispus de importanţa ce şi-o dădea Dragan, i-a spus aşa :

— N'ai ce să „potriveşti", Petrache, că nu stă în puterea ta... voi nu sunteţi decât abia o comisiune locală, sunt alţii mai mari peste voi. Eu ştiu cât am de dat, căci scrie la lege şi nu e la voia mea ; ştiu şi unde anume voiu da,

căci legea îmi dă dreptul să aleg partea de moșie pe care o ofer exproprierii.

Vorba boierului, țanțoșă și răspicată, îl cam înțepă pe primar.

— Așa-s boierii, gândi Dragan, chiar când le taie unghiile, tot vor să mai sgârie...

Și, ca să-i arate lui conu Grigore că totuși el, Dragan, primarul satului și „membru în comisîunea de dispropiere" ar putea să-i fie de folos, zise cu tâlc:

— Oamenii ș'au pus gândul pe lanurile cele mari, din șăs... despre coșăre și pe podișul din sus de sat.

Dragan știa că acelea erau cele mai bune locuri ale moșiei.

Boierul a înțeles și a răspuns:

— Că și-au pus gândul, nu mă îndoiesc; nici tu, Dragane, dac'ai fi în locul lor, n'ai face altfel. Dar nu-i la pofta lor... De altfel, au dreptul de apel la comisiunea județeană. Și apoi mai este comitetul agrar...

Văzând Dragan că boierul se ține tare și nu se sinchisește de „comisiunea locală", a schimbat limba, dându-se de partea lui conu Grigore:

— Da, par'că eu nu le-am zâs? Măi oamini buni, nu merge treaba asta așa cum vreți voi... boieriu a să vă dee pământ unde-a socoti 'mnealui... Da' un te poț' înțelege cu nebunii? Și s'au găsât de-al de Bazon și Vasîli Tulpan cari îi pun la cale să...

Boierul înţelegea foarte bine ce era în capul lui Petrache Dragan. Ţăranul acesta, ridicat din palmaşi, înţolit cu zestrea fetei de chiabur, căpătuit din diverse negustorii şi crâşmărie, ajuns proprietar a vreo optzeci de hectare, nu mai ţinea, realmente, cu ţăranii pentru care se făcea exproprierea. El nu avea niciun interes la exproprierea, căci, la praznicul cel mare — care era numai pentru calici — el, şi toţi de teapa lui, n'aveau scaun. Dragan vorbea de pretenţiile şi poftele „ţăranilor" asupra lanurilor cele mari, numai dintr'o „socoteală de-acasă"; ca să se umfle în pene de importanţa ce şi-o atribuia, în calitatea sa de primar şi membru în comisiunea locală de expropriere, şi ca să se înalţe în consideraţia boierului. Dragan voia să-i arate boierului, pe lângă care numai din interes şi de nevoie se făcuse slugă plecată, că acuma are el în mână pânea şi cuţitul şi că poate să fie arbitru şi împăciuitor în potrivnicia de interese dintre proprietar şi săteni.

Dar conu Grigore nu luase lucrurile aşa cum socotise de-acasă Petrache Dragan. Boierul nu avea nevoie de ajutorul lui, de mijlocirea lui, nici de complicitatea lui. Boierul cunoştea legea de expropriere şi i se supunea. Bună, rea, legea e lege. Legea îi dădea voie să hotărască el singur care pământuri le dădea cotei de expropriere. Dragan gândise că avea să fie rost de ciorovăială între conu Grigore şi ţărani...

Dar nu numai că socoteala de-acasă, a lui Dragan, nu s'a potrivit cu cea din târg, dar a ieșit chiar cu totul pe dos. Dragan a rămas ca trăsnit când conu Grigore i-a spus, zâmbind feciorelnic:

— Nu-ți mai bate capu' Dragane, pentru mine... Știu că-mi ești cu priință... Iți mulțumesc pentru toate gândurile bune... Dar între mine și țăranii din Dulcești mei n'are să fie niciun conflict pentru pământ; m'am hotărît să dau toată moșia...

Dragan a tresărit și a îngălbenit.

— Vai de mine!

Atât a putut spune, trădându-se fără să-și fi dat măcar seama.

In forul său interior, boierul a prins vorba și a zâmbit ironic amintindu-și zicala: „gura păcătosului adevăr grăiește". Dar n'a zis nimic, și se uita numai, la tulburarea lui Dragan...

— De ce faceți una ca asta — cucoane Grigoraș?... N'au ei destul pământ mârlanii?... Nu-i păcat de Dumnezeu să stricați orzul pe gâște? Vă luați după gazete? Aiestea-s mofturi, cucoane. Par'că le arde liberalilor de nevoia țăranului? Vor să le ia conservatorilor apa dela moară... Vor să le iee boierilor moșiile ca să le iee puterea... Asta-i.

„Cât bun simț, și câtă clarvedere" își zicea în sine, conu Grigore, ascultând pe Dragan. Dragan vorbea din inimă, căci interesele lui

nu se potriveau cu ale „mârlanilor". Dacă boierul dă toată moşia la expropriere, ea se va fărămiţi în loturi de împroprietărire... Iar el, Petrache Dragan, nu va mai putea niciodată cumpăra pământ dela boier. Dacă moşia intră toată în morişca împroprietăririi, praful se va alege de dânsa. Ori, Dragan se gândise altfel: exproprierea micşora moşiile şi puterea boierilor. Cât le rămânea aveau să vândă chiaburilor satului şi astfel chiaburii satului aveau să iee locul boierilor de altădată. Dragan se gândea că avea să iee cu arendă şi mai apoi să cumpere de veci moşia lui conu Grigore câtă ar fi să-i rămâie după expropriere. De aceea interesul lui era ca boierul să-şi păstreze cota la care îi dădea drept legea şi să păstreze pământurile cele mai bune. Dragan socotea că boierul îmbătrâneşte, că se plictiseşte singur la ţară şi că, într'o bună zi, când va avea nevoie de bani, îi va cumpăra el moşia.

Dragan nu se aştepta ca boierul să dea toată moşia la expropriere... Acum, Dragan, care se bucurase că exproprierea loveşte în boieri, înţelegea că ea lovea în interesele lui. Dragan avea impresia că îl expropria pe el însuşi. Pe lanurile acelea despre care spunea că le râvnesc ţăranii, îşi pusese doar el ochii... Acelea aveau să fie cândva ale lui, căci el avea să cumpere, cândva, moşia boierului...

De aceea încerca Dragan să-l convingă pe

conu Grigore să nu dea toată moșia la „dispropiere". Conu Grigore rămânea neclintit în hotărîrea sa. Ba chiar avea, par'că, o satanică mulțumire să facă așa... (Voia să păstreze numai conacul și puțin pământ împrejur).

— Dac' îi praznic, pentru calici, încaltea praznic să fie, — zicea. Să se 'ndoape cât mai mulți...

— Mai bine o vindeți cuiva... luați parale mai bune... — îngăima Dragan.

— Decât să văd pe locurile strămoșești neam de străin, mai bine s'o văd fărămițită la țărani... — îi răspundea boierul. Chiar de-aș avea copii, măi Petrache, tot așa aș face; căci eu cred că copiii noștri, ai boierilor de altădată, nu mai au ce căuta la țară... Rostul nostru, la țară, s'a isprăvit, Dragane; de-acum începe rostul vostru, al chiaburilor. Voi veți fi de-acum înainte „boierii" satelor.

Dragan, uimit, uluit, încremenit, asculta mut, cum vorbea conu Grigore.

— Tu, Dragane, erai un biet palmaș... ai fost slugă la mine... te-ai însurat, ai luat fată de chiabur, ai muncit, ai făcut parale, te-ai făcut crâșmar, negustor, ai cumpărat pământ dela mine și dela alții, ai ajuns proprietar mijlociu, ești primar, președinte la bancă, ești azi cel mai chiabur dintre chiaburii satului. Ca mâine ai să fii deputat, prefect, dacă ai să faci politică... Eu nu voiu fi deputat pentrucă eu, boie-

rul, viţă de domnitori, nu mai am moşia de odinioară... ţăranii nu mai au nevoie de mine şi, ca atare, nu voiu avea voturile lor. Azi nu mai suntem la putere noi boierii, ci sunt feciorii satelor...

— Dar de ce să nu păstraţi din moşie cât vă lasă legea ? mai zise Dragan.

— Ce mai pot face cu cât îmi lasă legea ? Pe o sută de hectare nu mai pot face ce făceam pe opt sute de fălci.

— Poate să vie vremea când suta să facă cât opt sute...

— Poate, răspunse boierul, dar eu cred că mai curând va veni vremea să se ducă şi suta unde s'a dus mia... Când ai făcut odată pârtie, se face drum... Mai bine s'o curm din capul locului.

— Mai bine mi-aţi vinde mie... v'aş da un preţ mai bun... zise Dragan cu gând să-l întoarcă pe boier dela hotărîrea sa.

Dar boierul nu răspunse nimic.

XVI

Toate încercările lui Dragan de a-l face pe boier să nu dea din moşie la expropriere, nimic mai mult peste cota legală, au rămas zadarnice. Dragan a privit cu ciudă cum lanurile cele mari au fost lotizate în şuşănițe de împroprietărire. Din moşia boierească el n'a putut apuca nimic. Conu Grigore şi-a oprit, în cele din urmă, doar vreo 50 de hectare.

Adesea Dragan spunea boierului:

— Mare greşală s'a făcut, cucoane, cu disproprierea asta... S'au irosit moşiile boiereşti ca să dea pământul la toţi nevolnicii, la toţi orfanii, la văduve, la toţi cari n'au nici plug nici vite nici parale... Nu mai ghine ni-l dădea nouă cari avem cu ce scoate o roadă mai bună din pământ?... Ce să facă ei cu fărămiturile aieste?...

— Aşa a venit împrejurarea, Dragane... îi răspundea boierul. Mai târziu, cu vremea, al de voi aveţi să cumpăraţi fărămiturile aiestea şi aveţi să faceţi alte moşii şi alţi boieri...

Dragan nu mai era primar în sat pentrucă liberalii picaseră dela putere şi venise un par-

tind nou ce-i zicea „țărănist". Dar o ducea bine, căci prețul la grâne se ridicase până la 70—80.000 lei vagonul și Dragan avea vre-o 80 hectare de moșie, avea vreo 300 de oi, avea crâșma pe care tot el o exploata prin mijlocirea lui Iți̇c, feciorul lui Nusân Nacht, și mai avea stupi și mai făcea negustorie cu cereale. Își făcuse un hambar și, mai cu banii lui, mai cu bani din bancă, mai cu bani dela Federala din târg, aduna cereale și le vindea unui mare cerealist. Când erau alegeri, mai căpăta bani din fondurile electorale ale partidului care îl făcuse șef de sector. Mai luase cu arendă cele 50 de hectare pe care conu Grigore și le păstrase, totuși, după exproprierea, în jurul conacului.

Deoarece fetele cele gemene, Mărioara și Aneta, se făcuseră bune de măritat, căci împliniseră 20 de ani, Dragan își căuta gineri. Vroia să scape și de ele ca să se poată cununa cu Iulia care acum se învoise să se mărite cu el. Pe una voia s'o dee după un popă, iar pe cealaltă după un învățător. Și a fost par'că și Dumnezeu într'un gând cu Petrache Dragan, căci după moartea preotului cel bătrân a venit la parohia din Dulcești un preot tânăr care trebuia neapărat să se însoare, iar partidul țărănist, care era la guvern, având nevoie de un bun agent electoral în sat la Dulcești, care era „cetate liberală", a creat un nou post pe lângă școală și l-a numit învățător pe tânărul Cos-

tică Pastramă. Astfel Dragan și-a găsit ginerii doriți. Nunta celor două fete s'a făcut, cu mare tămbălău, în aceeași zi. Preotul a luat-o pe Mărioara ; învățătorul, pe Aneta. Așa au vrut ei ; așa au vrut și ele. Pentrucă preotul era liberal, a venit să-l cunune chiar „conu Vasile", șeful liberalilor din județ, iar pe învățător l-a cununat, fiindcă era țărănist, „conu Costică", șeful țărăniștilor. Și au făcut mare haz amândoi că s'au întâlnit cu acea ocazie în sat la Dulcești în casa lui „conu Petrache"... Șeful liberal a ținut să răspundă invitației și rugăminților lui Petrache Dragan, venind să-i cunune, pentrucă și preotul și „conu Petrache" erau „de-ai noștri". Și, totodată, pentru ca să întărească situația electorală în Dulcești a vechiului partid liberal în fața căruia se ridica, amenințător, noul partid țărănist. Iar șeful țărănist a ținut și el să vie ca să puie cu acest prilej piatra de temelie electorală, în sat la Dulcești, a tânărului partid. Și unul și cellalt au venit însoțiți de un stat-major de prieteni politici din oraș, astfel încât ambele tabere politice s'au înfruntat — ca niciodată — numai cu glume, cu râsete și voie bună. Nunta fetelor lui Dragan a rămas de pomină. Au trebuit să fie gemene ca să se mărite amândouă în aceeași zi.

— Odată s'au născut, odată s'au măritat —

zicea Dragan, foarte bucuros de a avea în casa lui ambele tabere politice.

Unii şopteau prin colţuri :

— Mare mehenghiu domnu Petrache, s'o pus bine cu amândouă partidele şi are să fie de-amu totdeauna la putere.

* * *

După ce şi-a măritat fetele, şi a rămas singur în casă, Dragan s'a ţinut de capul Iuliei.

— Acu hai şi noi... Cred că ţi-ai luat grija dela boier... Are peste şăizăci de ani... Nu te mai ia...

Nici Iulia nu mai gândea că la 66 de ani boierul are s'o mai ia. Dar nici nu se hotăra să se mărite cu Dragan.

— Acu ce mai aştepţi ? Să moară boieru' ?

Dragan spusese asta în glumă. Dar Iulia i-a răspuns foarte serios :

— Da.

Dragan nu înţelegea.

— Dar dacă mai trăieşte zece ani ?

— Mai aştept zece ani...

— Ai să fii bătrână...

Iulia râse :

— Găina bătrână face zeama bună...

— Zău, madamă Iulie, îţi baţi gioc de mine... De ce mi-ai spus că vrei să ne cununăm după ce-oi mărita fetele ?

Atunci Iulia îi mărturisi lui Dragan tot secretul :

— Boierul m'o chemat într'o zi și mi-o arătat o hârtie... Mi-o spus că e testamentul și că a scris în el că lasă credincioasei sale îngrijitoare Iulia Cuncic curtea și cincizeci de hectare... pentrucă, zice, nu are nicio avere și ca să nu fie la bătrâneţe pe drumuri. Dar asta numai dacă stau la dumnealui până la moarte, ca să-l îngrijesc, și dacă nu mă mărit.

Dragan rămase uluit. Dintr'odată Iulia i se făcu încă mai dragă... Iulia avea să fie, după moartea lui conu Grigore, proprietara curților din Dulcești și a celor 50 hectare de moșie, rămase dela expropriere !

— Dacă mă mărit cu 'mneata, domnu' Petrache, boieru strică testamentu' și nu iau nimic..

Dragan a înțeles.

— Trebue să așteptăm, îi zicea Iulia. Dar cum îi bătrân de-acum, nu mai are mult...

— Poate să mai trăiască și zăce ani...—gândi Dragan.

In fiecare seară se ruga lui Dumnezeu să-l strângă pe conu Grigore cât mai repede. De când aflase despre testamentul boierului și de când știa că Iulia va fi stăpână pe curte și moșie, Dragan nu mai avea astâmpăr. Așa dar, visul tainic, de a ajunge să pună el mâna pe curțile boierești și pe cât mai rămăsese din moșie, se spulberase !... Iarăși îl apucă o mare

ciudă pe boier. Ca şi atunci când dăduse mai toată moşia la ţărani. Dar, pe de altă parte, se mângâia cu gândul că măcar, lund-o pe Iulia de nevastă, va ajunge totuşi în curţile boiereşti. Dar, uneori îl cuprindea o teamă: Iulia ar putea să nu mai vrea să se mărite cu dânsul? Ce nevoie va mai avea ea să se mărite cu dânsul? Nu va fi oare ea, atunci, tot atât de bogată ca dânsul? Cele 50 de hectare într'un singur trup, şi curţile cu acareturi, nu făceau mai mult decât cele 80 de hectare ale lui, risipite în mai multe trupuri şi cu pământ slab? Petrache Dragan chibzuia toate acestea şi nu-şi mai găsea astâmpăr. Se purta cu Iulia mai drăgăstos ca oricând dar nu mai putea s'o tot îndemne la însurătoare de când ştia secretul ei. Şi pe când era chinuit mereu de teama ca nu cumva ea să se răsgândească şi să nu mai vrea să-l ia de bărbat, trebuia să se poarte aşa fel încât să-i arate că nicio clipă nu se îndoeşte de statornicia ei.

Şi zilnic Drăgan se ruga lui Dumnezeu să-l strângă mai curând pe boier.

* * *

Dar conu Grigore, deşi avea aproape 70 de ani, nu arăta mai mult de 60 şi era sănătos tun. Ducea viaţă liniştită în conacul său bătrânesc, citind mult, în sihăstria cabinetului său ticsit de cărţi şi tot felul de trofee aduse de mult din

călătorii făcute pe străine și depărtate meleaguri. Conu Grigore avea o mare pasiune pentru citit și care pasiune crescuse cu cât îmbătrânise. Și în tinerețe citise mult, de aceea era un om foarte instruit. Nu literatură citea conu Grigore în deosebi (și nicidecum literatura modernă românească pe care o disprețuia cu desăvârșire și o considera ca ceva fără nicio valoare) dar mai ales cărți de știință. Avea o întreagă bibliotecă de savante și groase opuri juridice, economice, sociale, politice, filosofice, chiar și medicale. Conu Grigore avea o vastă cultură generală și temeinice cunoștințe în diversele ramuri ale științei. Uimea pe juriști când discuta cu ei o chestiune de drept și cu spiritul său ascuțit și dialectic ar fi putut să fie un mare avocat. Ii uimea, de asemeni, pe medici căci cunoștea la perfecție Anatomia și era la curent cu ultimele progrese ale Chirurgiei. Conu Grigore ar fi fost, poate, un excelent chirurg, deoarece avea mână ușoară și o remarcabilă dexteritate pentru lucrul manual și orice execuție — traforaj, xilografie, modelaj, desen liniar, etc. — care cere migală, răbdare, cizelare minuțioasă. Ar fi fost, conu Grigore, tot atât de bine, un sculptor sau un admirabil arhitect, căci avea, pe lângă îndemânare, un adânc simț artistic în tot ce făcea. In biroul conacului său dela Dulcești puteai vedea, de pildă, o minunată etajeră de lemn lucrată de el, la

strung, sau machete de lut care, turnate în bronz ori ghips, ar fi făcut admiraţia vizitatorilor unui salon de sculptură, sau impecabile desene liniare, (în peniţă, ori în pastel) şi câteva desene şi aquarele. Rând pe rând conu Grigore se pasionase pentru sculptură, pentru traforaj şi xilografie, pentru pictură şi desemn, pentru fotografie... după cum rând pe rând, până la vârsta de 60 ani trecuţi, se pasionase pentru câte-o femeie, fie ea cucoană din lumea mare ori artitiscă de varieteu.

Toate aceste succesive şi variate pasiuni au făcut breşe adânci în averea lui conu Grigore şi au rămas de pe urma lor destule *vestigii* la conacul din Dulceşti : un atelier de sculptură, un atelier de fotografie, o instalaţie de strungărie şi chiar un turn, din vârful căruia, conu Grigore, când se pasionase de astronomie, cerceta, (cu nişte ochiene lungi aşezate pe triped), nopţi de-a-rândul, tainele cerului înstelat. Acum, atelierul de sculptură şi cel de fotografie şi turnul astronomic zac părăsite şi dărăpănate... Şi strungul şi aparatele fotografice şi lunetele stau încremenite, de ani de zile, aşa cum le-a lăsat conu Grigore după fiecare sleire a pasiunii respective. S'a aşternut colbul pe ele şi le-a ferecat aţele de păianjăn. Tot astfel, într'o camară unde strămoşii lui conu Grigore păstrau pe iarnă merele domneşti, zac demodate şi ruginite velocipedele, bicicletele şi tan-

demul, ca dovadă că conu Grigore a fost stăpânit în tinereţe şi de pasiuni sportive. A fost printre cei dintâi biciclişti din ţară şi a parcurs, pe două roate, sute de kilometri... Toate pasiunile acestea l-au costat o avere — ca şi amantele succesive — şi apoi l-au părăsit. Intr'o remiză, nişte clocitori sistematice aduse din străinătate şi foarte scump plătite, ca şi nişte stupi, tot sistematici şi ei, atestau că proprietarul Dulceştilor se pasionase cândva şi de avicultură şi de apicultură. Ba chiar şi o lăptărie sistematică îl preocupase într'o vreme, de aceea acum toate maşinile de bătut laptele, de ales untul şi smântâna, şi puzderia de vase de toate mărimile, aduse direct din Danemarca, ocupă zadarnic o încăpere cu ciment pe jos şi anume construită pentru ele. La grajd nu mai este niciun cal, pentrucă pasiunea călăriei a fost înlocuită de aceea a automobilismului şi conu Grigore a transformat remiza de trăsuri în garaj. Dar automobilul lui conu Grigore — una din cele mai bune mărci de altădată — s'a hârbuit şi s'a demodat stând în garaj, aşa cum l-a lăsat ultimul şofer când a ieşit din serviciul conului Grigore. Deoarece s'a astâmpărat, cu vremea şi cu vârsta, conu Grigore nu mai ţine, ca mijloc eventual de locomoţiune, nici vehicul cu motor, nici cu tracţiune animală. In rarele nevoi de a merge la gară ca să plece undeva — dar asta cam de mult nu s'a mai întâmplat

-- îi cere lui Dragan trăsura. Petrache Dragan are cai mari şi trăsură bună, cu vizitiu, cum aveau boierii altădată, căci Dragan e acum om cu multe treburi şi mereu se duce ba la gară, ba la târgul de reşedinţă al judeţului, ba în târguşorul Negrileşti unde vinde lâna sau brânza, ori cumpără oi, ori vinde oi, ori cumpără boi de plug şi vinde pe cei bătrâni şi câte şi câte treburi n'are „conu Petrache" — căci aşa-i zice acum toată lumea prin partea locului. Iar ţăranii, văzând că „domnu' Petrache" are acum „moşîie", şi locul de crâşmă care a fost al curţii, şi acarete, şi cai şi trăsură, iar conu Grigore nu mai ţine cai şi trăsură, ci împrumută trăsura lui „domnu' Petrache", zic:

— O scăpătat boieru'...

Ţăranii îi zic acum şi lui Petrache Dragan „boieriu", când vorbesc despre el. Numai Bazon, care tot ţanţoş şi sucit a rămas, şi tot calic, nu vrea să recunoască „boieria" lui „conu Petrache"...

— Nu sîntem de-o samă ?... N'am păzit vitele împreună ?...

Ţăranii spun că „boieriu o scăpătat" pentrucă nu mai văd cuprinderea moşiei de altădată. Acum conu Grigore nu mai are decât o leacă de pământ pe lângă curte. Dar ţăranii au uitat că boierul a dat la expropriere, peste cota cuvenită prin lege, trei sferturi din cota care putea să şi-o oprească lui. Nu şi-a oprit

decât prea puţin. De ce nu a făcut aşa boierul, asta numai el ştie. A socotit, poate, că, cu banii ce ar lua dela expropriere, ar face, pe puţinul cât şi-a oprit în jurul conacului, o fermă ca în străinătate sau cum scrie în cărţi. Ori, poate a avut de gând conu Grigore atunci, să-şi lichideze toată averea şi să plece din ţară ori numai să se aşeze la oraş, cum au făcut alţi moşieri. Cine ştie ce l-o fi îndemnat apoi, să rămâie totuşi la ţară, în conacul bătrânesc?... Vreo duducă de prin partea locului?... Ori de hatârul „ţâitoarei“?... Cine putea şti?... Poate a socotit că va tăia şi va defrişa pădurea de pe Anina — căci pădurile nu intrau în cota de expropriere — făcându-şi astfel o altă moşie, ori plantaţii de vie?... Şi mai avea moara... Şi iazul cel mare care tot avea vreo 20 de hectare. Şi via de pe dealul Holmului...

După ce dăduse aproape toată moşia ţăranilor, îi mai rămăsese încă destule lui conu Grigore, pe care le pândea (în taină) Petrache Dragan aşteptând să le vie ceasul. Iar ţăranii cari îşi aduceau aminte ce era odată moşia lui conu Grigore, ziceau:

— O scapatat boieru'!...

XVII

Astfel, a venit într'o zi ceasul viei de pe dealul Holmului... Din vechea ei cuprindere, numai câteva hectare mai erau pe rod. Ar fi trebuit replantată. Conu Grigore nu s'a mai încumetat.

— E prea târziu pentru mine, — îşi zicea. Nu mai face să închid bani pentru alţii...

Conu Grigore era burlac, n'avea copii, nici alţi urmaşi de sânge. Odată cu el se stingea neamul lui. Avusese un nepot de soră căruia se gândise să-i lese averea şi numele. Dar nepotul lui conu Grigore murise într'un accident de automobil. De-atunci, conu Grigore nu mai ţinea la nimic. Devenise tot mai sceptic, tot mai cinic şi mai nepăsător. Se gândea numai să o potrivească aşa fel încât să aibă strict cât îi trebuia lui însuşi. Il chemase într'o zi pe Dragan şi îi zise :

— Petrache, vreau să vând via de pe Holmu... Caută-mi muşteriu...

— Chiar eu aş fi muşteriu, coane Grigore, —

se grăbi să răspundă „conu Petrache". Dacă îmi daţi preferansă...

Conu Grigore i-a dat preferinţă, şi, fără să mai caute alt muşteriu, Dragan a cumpărat el via.

Tot aşa a venit şi ceasul iazului... Se mocirlise, se mâlise, se împădurise cu răchite şi iove şi se făcuse un lan de papură şi stuf. Nu mai era „iazul" decât cu numele. Să mai aducă conu Grigore lipoveni să-l facă iarăşi iaz, să facă baraje şi zăgazuri, să aducă peşte... câtă bătaie de cap şi câte parale !...

— *A quoi bon ?* îşi zicea conu Grigore. Am şaptezeci de ani... E prea târziu. Nu face să închid banii.

I-a spus lui Drăgan :

— Vreau să vând iazul...

Şi iarşi boierul i-a dat „preferansă" lui Petrache.

A venit apoi rândul morii. Motorul, adus înainte de războiu de conul Grigore, se hârbuise cu desăvârşire. Nici nu mai umbla, de câţiva ani. Pietrele se măcinaseră. Moara sta pustie şi închisă. Vadul se stricase. Indată după expropriere, când moşierii îşi mai făceau iluzii asupra nouii vieţi agrare, şi când conu Grigore era cu zece ani mai tânăr, se gândise să aducă un nou motor şi noui pietre şi un nou mecanic. Dar toate acestea cereau o mare cheltuială. Ii trebuia peste un milion de lei... A ipotecat

pădurea şi a vârît milionul în moară. A adus motorul din Germania şi pietrele din Franţa iar ca mecanic pe fostul său şofer Franţ, căci mecanicul pe care îl mai avuse făcuse o leacă de parale şi îşi pusese în gând să-şi înjghebe, cu un tractor luat de ocazie şi cu nişte pietre de ocazie şi ele, o moară, peste drum de moara boierului, pe un lot de împroprietărire.

— Iaca, videţi acum, cucoane, ce rău aţi făcut c'aţi dat toată moşia la dispropiere? îi zicea Dragan lui conu Grigore. Acum Sandu vrea să se puie contra, cu moara lui. Şi iaca are să vă cam încurce...

Conu Grigore — deşi, poate, recunoştea în sine că avea dreptate Dragan — râdea:

— Ce concurenţă poate să-mi facă el? Motoraşul lui cel mic abia are să pârţâie lângă motorul meu...

Dragan a fost de idee să dea cuconul Grigore lui Sandu o sumă de bani, cam cât l-a costat motoraşul şi pietrele, şi să se ducă naibii. Dar boierul nici n'a vrut să audă.

— Nu înţelegi, măi Petrache că nu poate să mă concureze el pe mine, — spunea conu Grigore. Nu poate ţine un purice cu un elefant...

Iţic, în crâşma lui, vedea mereu o prietenie mare, la un pahar cu vin, între Franţ mecanicul boierului şi Sandu fostul mecanic...

Şi, la vreo trei zile după ce a pornit moara boierului cu motorul cel mare şi nou, adus din

Germania, s'a întâmplat explozia aceea care a făcut bucăți și moară și motor și pietre, de s'a cutremurat tot satul. Și ce n'a distrus explozia a mistuit focul... Deoarece conu Grigore nu apucase să asigure moara iar din anchetă nu s'a putut stabili exact cauza exploziei, a rămas boierul cu paguba și... puricele fără elefant. Căci, după ce a pierdut mai mult de un milion, boierul a renunțat de a mai face moară.

— Dacă m'ați fi ascultat pe mine... îi zicea Dragan lui conu Grigore, poate că nu se întâmpla...

— Pentrucă nu te-am ascultat, ai să cumperi tu, Dragane, moara... și acum eu te sfătuesc să-l cumperi și pe pezevenghiul de Sandu... dacă vă trebue moară în Dulcești, că eu alta nu mai fac.

Și Petrache Dragan, după oarecare fățarnice ciorovăieli, s'a învoit. A cumpărat și moara și pe Sandu.

Iar conu Grigore și-a scos puțin din pârleală și astfel a rămas ipoteca de un milion și ceva pe pădurea de pe Anina. Și, ca urmare, moara a mâncat și pădurea... Căci, rămânând în urmă cu dobânzile, care se capitalizau și care erau destul de ridicate, conu Grigore ajunsese dator pe pădure. Devenind creanța ipotecară exigibilă și creditorul Vexler, un bancher din Iași, neînvoindu-se la o prelungire, conu Grigore preferă să-i vândă pădurea, chiar lui Vexler,

ca să stingă datoria de două milioane şi să-i mai rămână câteva sute de mii de lei.

Petrache Dragan visa să înghită tot el şi pădurea lui conu Grigore, dar aceea era o bucată prea mare pentru puterile lui. Nu-i rămânea lui „conu Petrache" decât să nutrească ciudă pe Vexler şi să spună şi el, ca alţii, când vorbea politică ori făcea propagandă electorală, că „jîdanii ne mănâncă pădurile şi de aceea nu mai plouă, vara, ca altădată".

* * *

De când aflase dela Iulia că boierul îi lasă ei conacul şi cele cincizeci de hectare, Petrache Dragan stătea ca pe jăratic. Aştepta cu nerăbdare moartea boierului pentru ca Iulia să intre mai repede în stăpânirea averii boiereşti şi el să se cunune cu dânsa. Adesea visa că boierul a murit şi că era întins între patru lumânări mari... sau că el şi Iulia erau într'o casă mare, mare, cu odăi multe, în care se tot rătăceau ca într'un labirint...

Dar conu Grigore, deşi era om trecut de şaptezeci, par'că întinerea în loc să 'mbătrânească. Nu se văieta de nimic, nu-l durea nimic, nu suferea de nimic. Nu-şi lăsase nici luleaua nici cafelele. Şi făcea zilnic lungi plimbări pe jos, la câmp, însoţit de „Volcioc", credinciosul său câine-lup. De moşie nu se mai

ocupa, o dăduse în arendă lui Petrache Dragan care îi aducea câștiul regulat în două rate, la Sf. Gheorghe și la Sf. Dumitru. Se desfăcuse de tot inventarul agricol, vite, pluguri, secerători, semănători, și garnitura de treer.

— Pe moșie mică nu se poate face plugărie mare, — îi zice conu Grigore lui „conu Petrache". Ia-le, tu, Dragane, că de-acum *tu* ai să faci ce am făcut eu pân' acu... până ți-a veni și ție rândul... căci, pământu' se'nvârtește...

Conul Grigore zâmbea din colțul gurii cu buze subțiri, iar ciocul său mefistofelic îi ascuțea încă mai mult figura „à la Henri IV" și vorba, totdeauna cinică și paradoxală.

— De ce nu v'ați oprit o bucată mai mare de moșie, cucoane ?...

Conu Grigore arătă, cu mâna, dulapurile ticsite de cărți :

— Ele-s de-vină, cărțile... Ele mi-au tot cântat că viitorul este al proprietății mici, că numai cultura intensivă este rentabilă, că numai pe proprietate mică se poate face cultură intensivă, că în Danemarca, un țăran cu cinci hectare este mai bogat decât un boier dela noi cu cinci sute de hectare...

La rândul său zâmbea Dragan :

— O fi așa cum scriu ele, dar la ele acolo... Ce știu ele de rosturile dela noi ?

— Am crezut că după expropriere se vor schimba rosturile plugăriei și la noi. Dragane,

că vom deveni şi noi o ţară de proprietate mică şi de cultură intensivă... că în loc de atâtea perechi de boi şi-atâtea pluguri, şi-atâta nutreţ şi-atâţia haidăi, mi-ar ajunge un tractor ş'un mecanic. Am crezut că'n loc de grâu, lintea, soia, cânepa, inul, plantele medicinale...

Conul Grigore se pasionase, îndată după expropriere, de cultura intensivă... Se abonase la revistele franţuzeşti „Fermes et Châteaux" şi „La Vie à la Campagne" precum şi la diverse alte reviste străine, de agricultură, de viticultură, de pomicultură, de apicultură, de avicultură, de horticultură, sericicultură, etc. Câte venituri frumoase nu se puteau scoate şi la noi din atâtea feluri de „culturi" în locul rudimentarei şi rutinarei plugării cerealiste de altădată ? Crezuse şi el, împreună cu ideologii reformei agrare şi demagogii partidelor politice, că marea proprietate era cauza crizei agrare şi că boierii trebue să fie pionerii noii vieţi agricole. Crezuse şi el că în *cultura intensivă* foştii mari proprietari vor găsi o compensaţie firească a exproprierii... Conul Grigore îşi cumpărase un tractor „Romeo" care trebuia să facă „în minim de timp" şi „cu minim de cheltuieli", treaba pe care o făceau boii şi oamenii cari, ei, cereau hrană tot anul. Pe cele 50 de hectare ce îşi păstrase în jurul conacului, în locul celor 500 date exproprierii, avea să cultive leguminoase, textile, medicinale, etc. în loc de obici-

nuitele și anacronicele cereale. Dar creșterea păsărilor? Dar porcii? Dar viermii de mătasă? Dar „iepurii de mosc"?... Câte exploatări rentabile și civilizate!... Iată viitorul de aur al „agriculturii" noastre!... Teoreticianii exproprierii, politicianii partidelor, economiștii gazetelor, biurocrații Ministerului de Domenii încurajaseră și exaltaseră entuziasmul lui conu Grigore pentru cultura intensivă. Și astfel, conu Grigore a sădit duzi în vederea creșterii viermilor de mătase, a făcut plantații de pruni de Bosnia și de Agen în vederea unei uscătorii sistematice, a întemeiat, în parcul conacului, la loc potrivit, o stupărie, cumpărând stupi „sistematici" și angajând un apicultor specialist, deși își cumpărase o sumedenie de cărți de apicultură și se abonase la felurite reviste apicole din țară și din străinătate. Citise, în acest scop „La Vie des Abeilles" a lui Maeterlinck și își luase toate sculele și aparatele indispensabile unui apicultor. Conul Grigore, pasionându-se pentru viața albinelor, a lăsat prea mult comercializarea mierei și a cerei pe mâna specialistului apicultor, pe când el se apucase să scrie un tratat de... „sociologie apicolă" (cum îl numea) în care făcea apologia republicii albinelor și preconiza o identică întocmire în sociologia umană. Dar a lăsat lucrarea neisprăvită de teamă să nu apară în ochii opiniei publice —

și în deosebi într'ai guvernului — ca „leninist", „sovietist", ori „bolșevist"...

Pentru crescătoria de porci a cheltuit o groază de bani, ca să fie cât mai asemănătoare cu acelea din „La Vie à la Campagne". A captat niște izvoare de le-a făcut gâștelor și rațelor un strand... A cumpărat vaci Siementhal, căci numai vacile de rasă îi plăceau, și astfel, și-a făcut o fermă care — după toate socotelile, cu creionul pe hârtie — trebuia să-i aducă venituri mai mari decât întreaga moșie dinainte de expropriere.

După ce „La Vie à la Campagne" și Danemarca i-au inspirat ideea atâtor întreprinderi în domeniul economiei rurale și după ce a făcut chiar datorii spre a le putea înfăptui, conu Grigore a început să constate că socotelile de pe hârtie nu se potriveau cu realitățile de pe teren, iar stările din Franța sau Danemarca încă mai puțin. Pasiunea sa pentru o cultură intensivă și rațională se răcea cu cât insuccesele și pagubele ce înregistra se înmulțeau. Conul Grigore a constatat, în cele din urmă, că întreținerea unei ferme după modelul celor din alte țări, este, în condițiile din țara noastră, un lux pe care nu și-l poate îngădui decât doar statul. Conul Grigore s'a ales, deci, numai cu o tristă experiență și cu datorii pe deasupra. Și a tras concluzia, foarte scump plătită, că

reforma agrară n'a schimbat decât regimul proprietății dar nu și regimul producției.

— Cu proprietate mică, România a rămas tot țară de cultură extensivă și cerealistă, — spunea conul Grigore — căci condițiunile de muncă și sistemul de producție au rămas aceleași ca înainte de reforma agrară.

Era în anul 1929, un deceniu dela expropriere... iar conu Grigore avea vreo 74 de ani. Toate iluziile ce și le făcuse la 1920, după reformele agrare, se spulberaseră. Cultură intensivă, industrii agricole, valorificare tehnică a restului de mare proprietate, etc., tot ce cântaseră flașnetele politicianilor și savanților, se vădiseră niște zadarnice himere. Sistemul de producție și condițiile de muncă nu se schimbaseră. Cultura rămăsese tot cea extensivă, producția tot deficitară — și inferioară celei din trecut. Proprietarul mare făcea, acum, pe moșie mică, exact ceea ce făcea altădată pe latifundiu. De asemeni țăranul, pe parcela dela 1920 ca și pe cea dela 1864... Nu se schimbase decât — cum zic „specialiștii" chestiei agrare — repartiția proprietății. Urcarea prețului pământului și al grânelor și belșugul banilor de hârtie fusese de asemeni o iluzie a bogăției, căci acea urcare era datorită inflației monetare, nu producției intensificate.

Dintre cărți, jurnale și reviste, sihăstrit în biblioteca sa, conul Grigore începuse a vedea

clar : trecutul era iremediabil pierdut iar viitorul învăluit în negurile restriştei care începea. Din toate iluziile şi himerele pe care expropriera le adusese, ca o boare de mângâiere şi compensaţie, moşierilor, rămăsese hâda realitate a datoriilor agricole.

— Cei tineri au vreme să-şi refacă viaţa, adaptându-se la noile ei forme — îşi zicea conu Grigore — cei de vrâsta mea nu mai au nimic de pierdut.

A chemat negustori, a chemat pe Dragan, a chemat pe creditori, şi le-a împărţit ciurucurile strădaniilor lui de cultură intensivă. A lichidat tot fierul vechi şi toată hârbăria tractoarelor, semănătoarelor, secerătoarelor, treerătoarelor — cioburile iluziilor stârnite de Expropriere.

— Na, lua-ţi-le şi faceţi ce ştiţi cu ele... Jucării noi pentru alţi copii...

A deşertat remizele, magaziile, şurile, şoproanele, cu măturoiul ultimei desamăgiri, de vestigiile apiculturii, sericiculturii, aviculturii, horticulturii, pomiculturii, viticulturii şi tuturor himerelor de tecnică agricolă.

Fără nicio părere de rău, şi cu acelaşi zâmbet ironic în colţul buzei, bătrânul boier privea cum ieşeau pe poarta curţilor sale din Dulceşti, ca nişte cară funebre, ciurucurile fostului său inventar agricol. Abia atunci şi-a dat el seama ce avere băgase în toate acele bine intenţionate încercări de culturi sistematice. Iarna aprindea

focul cu revistele de Economie Rurală care proslăveau „motocultura" și îndemnau pe agricultori să cultive mac, bumbac, spanac și plante medicinale...

— Au înnebunit miniștrii noștri de Agricultură — îi zicea conu Grigore lui Dragan — auzi dumneata, ci-că să mai cultivăm și „altăceva decât tot numai grâu și popușoi!"...

Prețul grânelor scăzuse atât de tare încât impozitele — care erau tot aceleași de pe vremea banilor de hârtie — întreceau renta pământului. O restriște cumplită se abătuse pe capul tuturor plugarilor, moșieri de toată mâna ori țărani, căci numai prețul pământului și al produselor agricole erau în mare scădere și ajunseseră în nefirească disproporție cu prețurile altor produse și valori. Un hectar de pământ era mai ieftin decât un rând de haine ori o pereche de cisme!...

Vitregele vremi de criză agricolă l-au găsit pe conu Grigore înglodat în datoriile făcute cu prilejul diverselor sale întreprinderi de culturi intensive cu metode tecnice. Arenda pe care i-o plătea Dragan era neîndestulătoare, deși acum, la bătrânețe, conu Grigore ședea numai acasă și ducea o viață simplă. Nu mai ținea droaia de slugi, ca mai înainte. Iulia singură, îi făcea menajul, ajutată de un singur argat la ogradă. Numai pentru grijiturile mari chema, cu ziua, femei din sat. Dar conu Grigore nu se lăsa im-

presionat de vitregia vremilor ce apucase. Ba chiar le privea cu oarecare curiositate, ca sociolog, cum privea altădată luna şi stelele cu ochienele de astronom. Din trecut, nu regreta nimic ; trăise din plin. De altfel, zicea, e zadarnic să regreţi trecutul. Prezentului nu-i cerea decât tutunul de pipă, cafelele negre şi cărţi de citit — dar numai de literatură, acum, şi numai de literatură străină. Viitorul nu-l interesa deloc ; conu Grigore era aproape octogenar.

— Ce-mi pasă dacă Europa va fi... cum spunea Napoleon Bonaparte ; fascistă ori sovietică, tot un drac !

Conu Grigore spunea ca Ludovic al XV-lea :
— *Après moi le déluge !...*

N'avea urmaşi, iar el era ultimul din neamul său. Ultima frunză a arborelui său genealogic... Pentru restul zilelor câte le mai avea de trăit nu era deloc îngrijorat. Putea să mai ţină criza economică încă alţi zece ani !

Adesea, când venea vorba despre greaua stare în care a ajuns ţăranul, despre dările care nu se mai potriveau cu veniturile pământului, despre datoriile agricole, despre lipsa de pământ... conu Grigore îi spunea lui Petrache Dragan :

— Vezi, măi Petrache, ţăranul zice c'am calicit pentrucă nu mai vede la mine sutele de hectare de altădată, nici droaia de argaţi în

curte, nici cai la grajd, nici vite, nici mașini agricole cum aveam odată ; dar, pe când noi, boierii, tot mai avem rezerve din care mai putem face față nevoilor, ei, țăranii împroprietăriți la 1919 după războiu, au ajuns mai rău ca înainte de expropriere. Lotul de împroprietărire s'a fărâmițat ori l-au vândut chiaburilor și au pe cap datoriile la băncile partidelor politice și toate angaralele către fisc... Nu-mi pare rău că am dat mai toată moșia la expropriere, căci nu eram s'o duc cu mine în mormânt, dar îmi pare rău că exproprierea n'a folosit la nimic...

Dragan era și el de părere că exproprierea n'a folosit la nimic.

— Ce folos dacă s'o dat pământ la toți nevolnicii cari n'aveau nici plug nici vite, nici bani... Mai bine ni-l dădea nouă, chiaburilor, — se gândea Dragan.

— Eu, Dragane, spunea boierul, mai am o avere în cărți, covoare, tablouri, bijuterii, arme, obiecte de artă și câte nimicuri... Mai pot trăi din ele, dacă le vând, încă o viață... Dar țăranii pot vinde cenușa din vatră ? Chiar de li s'ar ierta datoriile, într'un fel oarecare, tot ei sunt mai de plâns azi. Improprietăriții exproprierii dela 1917 și-au pierdut pământul, fie că l-au vândut, fie că l-au fărâmițat la copii. Câți țărani au de vândut o pereche de boi sau o vacă spre a-și plăti dările ? Lor nu li rămân decât palmele... Cu toate că le-am dat aproape

toată moşia, ei tot calici au rămas! Azi, numai voi, chiaburii satelor, staţi mai bine, fiindcă aveţi mai mult pământ ca ţăranii cei mulţi şi mai puţine nevoi ca boierii. Voi şi „albăstrimea" satului care huzureşte din bugetul statului. Niciodată n'aţi dus-o mai bine ca acum. Dar şi pe voi are să vă mănânce pământul!... Ca mâne vă vine rândul... Dar voi — atunci — nu veţi avea măcar nici ce vinde, ca noi.

Petrache Dragan a înţeles, dar nu tocmai bine, tot ce a spus boierul. A înţeles că era încă mare depărtarea dela el până la conu Grigore... şi că se înfruntau două lumi deosebite.

Dragan nu se mai simţea în rând cu „ţăranii" (pe care începuse a-i duşmăni) dar nici în rând cu boierii pe cari, totuşi, îi ura.

Il ura acum şi pe conu Grigore, care se încăpăţâna să trăiască şi care tot era mai bogat ca dânsul.

XVIII

Vestea morţii boierului se răspândise ca fulgerul în tot satul. Deşi îl ştiau bătrân, oamenii par'că nu voiau să creadă că conu Grigore putea să fi murit de moarte bună.

— Era încă verde... spuneau unii.

— Mai alaltăieri l-am văzut urcând dealul Holmului ca un flăcău, ziceau alţii.

Şi gura satului a şi început să şopotească...

— Nu-i lucru curat...

— Ci-că boierul o lăsat în tistament curţîle şi pământu' ţiitoarii... şî ea trăia cu conu Petrache... care umbla s'o iee de nevastă...

Se vorbea în sat că boierul nu murise de moarte bună...

— Bătrân, bătrân, da' putea să mai trăiască... N'o bolit...

— O vrut nemţoaica să intre mai repede în avere... I s'a urît de când tot aşteaptă...

— Mai ales lui domnu' Petrache i s'o fi urît de când tot aşteaptă să moară boieriu ca s'o poată lua.

— Şi să puie el mâna pe averea boierului... că doar nu de alta umblă el s'o iee pe madama Iulia.

Cei mai mulţi bănuiau că Petrache Dragan a pus-o la cale pe Iulia să-l omoare pe boier. Unii ziceau că l-a otrăvit, căci ea îi gătea mâncarea. Alţii credeau că l-a gâtuit pe când dormea...

— Poate chiar că amândoi... căci în vremea din urmă boieriu era pe mâna lor. Ei amândoi făceau ce voiau. Boieriu îi lăsa de capu' lor. Dragan când a auzit de moartea boierului a alergat la curte şi se arăta foarte mâhnit, faţă de lume. Luase toate măsurile pentru înmormântare şi părea destul de grăbit cu pregătirile. Auzise că Bazon, cu care era în duşmănie, se dusese la târg că cheme procurorul...

Procurorul a venit, a făcut cercetările şi a autorizat înmormântarea. A venit şi medicul legist care a făcut autopsia. Deoarece răspunsurile Iuliei şi ale lui Dragan i s'au părut cam suspecte, procurorul a dispus arestarea lor. Dragan şi Iulia au fost trimişi cu şeful de post la târg. Conacul, sigilat de procuror, a rămas pustiu şi închis,

— I s'a 'nfundat lu' domnu' Petrache... — zicea lumea prin sat, auzind că Bazon a făcut denunţ la „don procuror" şi că Petrache Dragan a fost „dus" cu „jandării" la târg...

— El şî cu madama Iulia au făcut ei ce-au făcut...

Tot satul spunea că „boieriu n'o murit de moarte bună".) Dragan știa că boieru îi lăsa Iuliei prin testament curțile și pământul. Chiar boierul îi spusese asta, într'o zi, când era în toane bune și după ce băuse, la masă, un vinișor mai bun ca cel dela crâșma lui Iți c.

— Măi Petrache, îi spusese conu Grigore lui Dragan, ce vrei? eu poate mor chiar mâine, că-s bătrân și am câteodată bătaie de inimă... trebue s'o răsplătesc pe Iulișca asta care m'a îngrijit atâta amar de vreme, care mi-a fost credincioasă, care mi-a purtat gospodăria și a fost stâlpul casei în orice vreme. Eu n'am ce face dincolo cu pământul și curtea. I le-am lăsat ei prin testament. Să aibă și ea la bătrânețe o stare și să mă pomenească...

Dragan și Iulia așteptau cu nerăbdare moartea boierului. Ba chiar, Dragan era mai nerăbdător decât Iulia, căci era înțeles cu dânsa că, după ce avea să intre în stăpânirea curții și a pământului, avea să-l iee pe Dragan și astfel el avea să intre stăpân pe curtea boierească. Avea să se împlinească visul cel mare al lui Petrache Dragan. Cele 50 de hectare ale Iuliei adăogate la cele 80 ale lui făceau o frumușică moșie de 130 de hectare, în afară de curțile boierești. Dragan mai avea și crâșma din sat arendată lui Iți c, care fusese boierească, și via de pe Holmu, care fusese tot boierească și moara...

— Eu am să fiu „boieru'" în Dulceşti — îşi zicea cu mulţumire Dragan.

Când a murit conu Grigore pe neaşteptate, gura satului a şi scornit vorba că Dragan şi cu Iulia i-au grăbit moartea ca să intre mai degrabă în avere. Argatul dela curte spunea că Dragan venea adesea la „madama Iulia" şi tăifăsuiau până noaptea târziu. Uneori ieşea dela dânsa în zori de zi... Pesemne, puneau ei ceva la cale...

— S'au lehemisit, pisă'ni-că, de când tot aşteaptă să moară boieriu...

Dar, cu multă mirare, satul a aflat că domnu' Petrache şi madama Iulia au fost sloboziţi şi că s'au întors acasă...

In crâşmă la Iţic se vorbea că domnu' Petrache luase avocat pe conu Vasile Măgură, fost deputat şi *ministru,* şeful liberalilor.

— Numai parale să-i dau — zicea unul — că conu Vasile mă scapă din puşcărie chiar de l-aş omorî pe tata...

— D'apoi n'are el parale, domnu' Petrache? Iaca, conu Vasile l-o scos basma curată! — zicea altul.

— De hatârul lu' domnu' Petrache o scăpat de puşcărie şî madama Iulia...

— Ehei, unu-i conu Vasîle! Mult ghine o mai făcut...

Iţic, văzând cum s'a întors treaba, a spus şi el o vorbă:

— Cum să bagi oameni nevinovați la pușcărie dacă nu s'au gusit distule duvezi?... Cee, era să-l cumpere domnu' Petrache pi don' procuror sau pe don' doftor care o făcut autupsie?... Par'că buieru n'o putut muri di inimă sau di bătrânețe?... Ci avea nivoe madamâ Iuli să omoarî pi buier când acuș avea să moarî di moarti bunâââ?...

Și vorbele curgeau...

Dar niciodată nu s'a știut bine — în sat la Dulcești — de ce fel de moarte a murit boierul; unii rămâneau la credința lor că boierul n'a murit de bătrânețe și că domnu' Petrache și madama Iulia știu ei mai bine cum a fost... Alții credeau, poate, că într'adevăr boierul a murit de inimă. Alții, cine știe ce mai credeau. Când l-au văzut pe „domnu' Petrache" reîntors în sat, toate vorbele rele s'au mai domolit. Se întorsese și Iulia la curte. După întoarcerea lor, umbla svonul că pesemne niște hoți l-ar fi gâtuit pe boier, dară nu se știa cine, căci n'au fost găsiți, însă nici împotriva Iuliei și încă mai puțin împotriva lui „domnu' Petrache" nu s'a putut găsi vreo dovadă de vinovăție... Se zicea că boierul avea urme de degete pe gât... dar nu s'a putut stabili dacă erau degete de femeie sau de bărbat... De altfel, hoții n'au furat nimic din casă căci toate au fost găsite, în iatacul boierului, la locul lor. Potae că hoții n'au avut vreme... Madama Iulia susținea mor-

ţiş că boierul a fost omorît de hoţi cari au voit să-l jefuiască ştiind că vânduse unor domni veniţi dela Bucureşti toate dulapurile cu cărţi şi că luase parale multe pe ele. Spunea madama Iulia că, intrând dimineaţa în iatac la boier să-i aducă ceaiul, l-a găsit răsucit în pat şi încă cald... iar fereastra dela grădină cu geamul spart şi deschisă. Pesemne că hoţii au spart geamul ca să poată băga mâna şi să descuie fereastra. Iulia însă nu-şi putea da seama de ce dar nu erau cioburile de sticlă căzute în odaie ci erau afară ?...

Oricum a fost, moartea boierului a rămas învăluită de mister. Asasinii n'au mai fost găsiţi iar Iulia, după ce s'a deschis testamentul lui conu Grigore, a fost pusă în stăpânirea curţilor şi moşiei.

Satul a păstrat totuşi convingerea că Dragan şi cu Iulia — „oamenii boierului" — l-au omorît pe boier şi au simulat că l-au omorît hoţii.

— Da, o luat el, conu Vasile, treaba pe mână şî i-o scos pe amândoi basma curată... Că de nu era *ministru,* conu Vasile, tuma atunci, înfundau puşcăria amândoi, — spunea „gura lumii". Şî multe parale o mai cheltuit conu Petrache... de-o plătit basmaua...

Gura lumii spunea că Petrache Dragan o pusese la cale pe Iulia să-l gâtue, noaptea prin somn, pe boier, ca să intre mai repede în averea

ce îi lăsa prin testament. Fără îndemnul lui Dragan, nicicând Iulia nu s'ar fi gândit la o poznă ca asta. Ea nu era atât de grăbită ca dânsul să ajungă stăpână pe curtea boierească. Dar Dragan era grăbit. Visul său de totdeauna, visul său cel mare, ambiția lui statornică de a se vedea el în locul boierului, îi ațâțau nerăbdarea. Era grăbit să se însoare cât mai repede cu Iulia. Știa că numai după moartea boierului se putea însura cu ea și ajunge, astfel, stăpân pe conac.

— Conu Grigore poate să o mai ducă și zece ani de-aici încolo, îi zicea el Iuliei. Când ai să fii și tu cucoană, când să te lăfăiești și tu în lucru boieresc, ai să fii bătrână... Ce-ți mai trebue ?...

Dragan se mai temea ca nu cumva să moară Iulia — căci, de, omu-i muritor — înainte chiar de a muri boierul. Se mai temea ca nu cumva boierul să se răsgândească și să facă alt testament...

— Poate, îi vine alt gând — își zicea Dragan — ori se ivește vreo rudă, cine știe ?...

Iar Iuliei îi spunea mereu :

— Ascultă-mă pe mine, bate fieru' cât e cald... Ce-i în mână nu-i minciună... Eu știu ce spun, că eu n'am cap de femeie, eu te învăț de bine, să n'ai nicio grijă...

— Bine omule, îi zicea Iulia, da' să intru la pușcărie ?... Să chiamă că mă pui să fac moarte

de om, tocmai omul care îmi face atâta bine...

— Şi dacă întru la puşcărie — mai zicea Iulia — ce-mi mai e bună toată averea ? Dacă să constată că l-am omorît eu ?... Mă scoţi 'mneata, domnu' Petrache, dela gros ?

Petrache Dragan o asigura că „răspunde el", că să n'aibă nicio grijă, că el e omul lui „conu Vasile", că face de ani de zile politică cu dumnealui, că l-a votat în toate alegerile, că conul Vasile îi avocat mare...

— Pe câţi nu i-a scăpat conu Vasile dela gros ?... N'am atâta păr în cap.

— Dar dacă don' procuror mă constată ?... tot spunea Iulia.

— Da nu-i acum el, conu Vasile, ministrul Dreptăţii ? Nu-i el acu stăpân pe toţi procurorii şi pe toţi jiudicătorii din ţară ? Acum conu Vasile îi mai tare ca oricând...

Şi, tot aşa, azi o leacă, mâne o leacă, Dragan îi bătea Iuliei capul şi o încredinţa că n'are de ce să-i fie frică.

— Te-aş îndemna eu la o treabă ca asta dacă n'aş fi sigur ? îi mai zicea. Doar am să te iau de nevastă. Am eu interes să te las să intri în puşcărie ?

— Dac' aş intra, intrăm amândoi... că dumneata mă pui la cale — îi zicea Iulia.

De sigur că Dragan și Iulia erau legați unul de altul. Dacă ar fi fost ea dovedită ca autoarea omorului, el ar fi fost denunțat de ea ca autor moral și ca complice. Scăparea lui Dragan a atras și scăparea ei. Dragan era de două ori interesat la aceasta. Intâi, ca să scape el; al doilea, ca să o poată lua pe Iulia de nevastă și, cu chipul acesta, să ajungă stăpân pe conac.

Dacă boierul a fost gâtuit numai de Iulia sau și de Dragan, iarăși satul nu știa bine. Dar cei mai mulți spuneau că numai de Iulia. Cine putea să știe, dacă nimeni nu fusese martur? Dar așa umbla vorba. La primele cercetări se constatase că urmele degetelor de pe gâtul boierului păreau a fi de femeie. Se mai spunea, în sat, că argatul din ogradă, ar fi declarat la primele cercetări că ieșise din odaia lui de lângă grajduri, în timpul nopții, afară, ca să-și facă o nevoe și că văzuse lumină la geamurile boierului... Apoi, tot el declarase că despre ziuă, când abia se crăpa de ziuă, de nu se vedea încă bine, văzuse pe „domnu' Petrache" ieșind din conac pe din dos și furișându-se tiptil către poartă... Această declarație nu corespundea cu arătarea lui Petrache Dragan care susținea că în noaptea aceea el nu era în sat ci era dus la târg... Dar argatul, la instrucție, revenise asupra primelor lui declarații zicând că poate „i s'a părut".

De altfel, ceea ce a stingherit mult mersul

instrucției și descurcarea adevărului din contrazicerile singurului om din curte — argatul care nu văzuse nimic — era lipsa completă de marturi. Conu Grigore nu mai ținea, în vremea din urmă, nicio slugă. Era singur, în toată casa, numai cu Iulia, care făcea toată treaba sus, în casă la boier, și cu argatul care făcea toată treaba jos, la ogradă.

Pe motiv de economie — zicea Iulia — îl îndemnase pe conu Grigore să nu mai ție vreo slujnică, nici fată 'n casă, nici bucătăreasă, căci putea să facă ea singură toată treaba. Spusese lui Conu Grigore că mai bine face ea singură toată treaba, sus, decât s'o mai încurce vreo slugă... Căci — zicea Iulia — „după ce le dai leafă cât nu fac, trebue să le mai și dădăcești". Poate că altul era, însă, adevăratul scop ce urmărea Iulia îndemnând pe conu Grigore să nu mai ție nicio slugă în casă, sus, ci numai un om la ogradă, jos, pentru tăiat lemne, cărat apă, și alte rosturi la ogradă unde trebuia o mână de bărbat. Poate că nu din motive de economie îl convinsese ea pe boier să nu mai ție nici bucătăreasă nici fată în casă... Poate că, în adevăr, prezența în casă a unor slugi o stingherea, dar... în alte privinți. O fată în casă, adusă dela târg, nu-i convenea Iuliei, căci conu Grigore era, cu toată vârsta lui înaintată, ca unul ce fusese foarte muieratec în tinerețe, încă pofticios la partea femeiască și Iulia se temea

ca nu cumva, cine știe cum, vreo „stricată de-acelea dela târg" să-i zăpăcească minţile, — câţi n'au păţit aşa? — şi să se îndrăgostească de una tânără. Se temea Iulia ca nu cumva să i se aprindă boerului călcâile după vreo asemenea „haită" — cum le spunea ea — şi să strice testamentul. Se gândea Iulia că avea dreptate „domnu' Petrache" când îi tot spunea să nu doarmă pe-o ureche şi „să bată fierul cât e cald", ca nu cumva să se răsgândească conu Grigore şi să schimbe testamentul. Poate chiar Petrache Dragan el însuşi i-a deschis Iuliei ochii în privinţa fetelor din casă şi a sfătuit-o să caute să numai ţie boierul fete aduse dela târg. De altfel ştia şi Iulia, din proprie experienţă, că adesea bărbaţii vrâstnici, flăcăii tomnatici, bătrânii muierateci, îşi pierd uşor mintea după o fustă de fetişcană, căci şi ea fusese, când avea 18 ani, fată în casă la un moşier bătrân care se amorezase de dânsa. Dar, pe de altă parte, nici fete din sat nu-i convenea Iuliei să ţie boierul. Fetele din sat erau nişte „şpioane", zicea Iulia; ele puteau vedea tot ce se petrece în casă, la curte, şi apoi să umple satul de vorbe. Când îl îndemna pe conu Grigore să nu ia slujnice fete din sat, Iulia spunea despre ele că-s „numa nişte putori", leneşe şi chiar hoaţe...

Se vede că — în cele din urmă — Iulia se învoise cu Petrache Dragan ca să nu mai

aştepte ziua aceea când Cel de Sus avea să-l cheme pe boier la Dânsul. S'au legat amândoi, pe jurământ, în cea mai mare taină — într'o noapte de dragoste, aghesmuită cu vin tare, adus de Petrache din beciul lui — să lucreze „mână 'n mână" şi, orice s'ar întâmpla, să nu se denunţe unul pe altul. Iulia s'a juruit că va face întocmai cum a învăţat-o „domnu' Petrache" şi că va „isicuta" întocmai, „planul" lui. „Eu am un plan bun", îi spunea Dragan. Iar planul lui Dragan avea, ca primă condiţie de izbutire, să nu mai fie nicio slugă în casă, sus la boier. De argatul din ogradă nu se sinchisea Dragan, căci argatul dormea departe de conac, într'o odăiţă de lângă grajduri. Odată ce Iulia a intrat în vederile lui „domnu' Petrache" şi s'a încredinţat că e mai bine „să bată fierul cât e cald" ca nu cumva boierul să schimbe testamentul, s'a cotorisit de toate slugile din curte luând „toată treaba" asupra sa, fără ca nici de cum conul Grigore să poată bănui adevăratul tâlc al vredniciei ei gospodăreşti. După ce s'au sfătuit, nopţi de-a-rândul, Dragan şi Iulia au hotărît că mijlocul cel mai bun era tot „planu' lui domnu' Petrache", adică să simuleze că boierul a fost omorât de hoţi. Amândoi aveau să intre, noaptea, în iatacul boierului, şi să-l sugrume, în timpul somnului. In noaptea hotărîtă, Iulia avea să-l „cinstească" sdravăn pe argatul din ogradă, de cu seară, ca să doarmă dus, până dimineaţa.

De altfel, de acolo de departe, din odaia lui de lângă grajduri, nu putea vedea nimic, nici auzi.

Ceea ce a mai contribuit ca toată această afacere să rămână învăluită de mister și să fie clasată fără să se fi găsit autorii omorului și fără să se fi putut găsi probe suficiente de vinovăție în sarcina lui Petrache Dragan și a Iuliei, a fost și mutarea judelui instructor... Tocmai venise la putere partidul lui „conu Vasile" și conu Vasile Măgură era ministrul dreptății. Trebuiau să se facă alegerile și fiindcă Petrache Dragan era nu numai „stâlpul partidului" în sat, dar și unul din stâlpii electorali ai județului, căci era șef de sector, conu Vasile Măgură, ministrul dreptății, care el însuși candida în județul lui — ziarele celorlalte partide îi ziceau „Județul lui Vasile" — avea neapărată nevoie de el și nu se putea lipsi de „stâlpul" local. Și astfel, a avut iarăși noroc Petrache Dragan că lucrurile s'au potrivit așa. Noul jude instructor, venit dela București, sau din cellalt capăt al țării, a luat treaba dela început... Dar în vâlva, în vaerul, în obștească zarvă a alegerilor, instrucția acestei afaceri încurcate a rămas înnăbușită. In marea bătălie electorală, cui îi mai ardea să știe dacă cuconu Grigore a murit de bătrânețe ori omorît de hoți? Cui îi mai ardea să știe dacă urmele de pe gât erau degete de femeie sau de bărbat sau de amândouă sexele? Cui îi mai ardea să se dumirească de ce cioburile dela

geamul iatacului erau căzute afară şi nu în odaie ? Cui îi mai ardea să ştie, de ce hoţii nu furaseră niciun capăt de aţă şi de ce nimic nu era răscolit şi răvăşit prin casă ? Cui îi mai ardea să se întrebe de ce, dacă hoţii au intrat într'adevăr pe fereastră, măsuţa din faţa ferestrei nu a fost găsită răsturnată sau măcar clintită din loc? Dar, poate că nici n'avea cine să se întrebe toate acestea, chiar de n'ar fi survenit zarva alegerilor, căci numai judele instructor cellalt, care fusese mutat, cunoştea aceste amănunte. Ori, poate că nici el, dacă la primele cercetări — făcute de şeful de post, cu care de mult se împrietenise temeinic „domnu' Petrache" — nu fuseseră băgate în seamă.

XIX

Petrache Dragan a avut totuși o mare desamăgire după ce Tribunalul a deschis testamentul lui conu Grigore...

Boierul îi lăsase Iuliei numai conacul cu parcul, grădina, livada și toată împrejmuirea curților, dar nu și cele 50 hectare de moșie la care tot râvnise „domnu' Petrache". Testamentul spunea că cele 50 de hectare aveau să fie împărțite în loturi de câte cinci hectare și atribuite, prin tragere la sorți, de președintele Tribunalului, la zece tineri însurăței lipsiți cu totul de pământ.

— A' dracului boier! A irosit bunătate de moșie la golani!...

Dragan îl înjura în gând pe conu Grigore și îi venea să crape de ciudă. La una ca asta nu se așteptase. Dragan credea că boierul îi lăsa Iuliei și pământul, nu numai curțile, și era sigur că va pune el mâna pe pământ, după ce se va fi cununat cu dânsa. In privința asta își

avea de asemeni planul de mai înainte făcut şi despre izbânda lui nu avuse nicio îndoială.

După ce Iulia a intrat în stăpânirea curţilor boiereşti, Dragan a făcut la primărie „formele" şi s'au cunumat. Dar n'a vrut să facă „nuntă mare" ca să nu mai stârnească gura lumii. Satul, când s'a mutat „domnu' Petrache" în conac, spunea :

— S'o suit scroafa 'n copac...

Se mai spunea :

— Iaca, de-amu, cine-i boieriu nostru...

— Ca mâne l-om vedea pe conu Petrache şî cu tonobil...

Dar „conu Petrache" nu-şi luase automobil, ci încă o pereche de cai mari, boiereşti, pe cari îi cumpărase, cu trăsură cu tot, de la un boier din judeţ, care se desfăcea de cai pentrucă îşi luase maşină.

De sigur, Dragan era foarte mândru că ajunsese să şadă în vechile curţi boiereşti ale lui conu Grigore. Fusese visul său cel mare, visul de totdeauna. A tocmit vizitiu la cai, argat la ogradă şi o slugă „sus", ca să vadă „cei din sat" că trăieşte ca boierii. Îşi făcuse un rând de haine negre şi o pălărie tot neagră, cu boruri mari, ca un *sombrero* mexican, iar la gât punea acum guler scrobit şi înnoda cravată neagră. Petrache Dragan părea mai mult un cioclu decât boier, dar el era convins că îl prinde bine şi că seamănă a boier.

Se îngrăşase, făcuse burtă, două bărbii şi o chică groasă cât o bidinea. Greoi şi mătăhălos ca un urs, călca apăsat, legănându-se, când umbla, nu pentrucă aşa îi era mersul din născare, ci pentru ca să vadă lumea că-i om cu greutate. Vorbea de asemeni apăsat şi tărăgănat, ca să se arate sigur de sine, ca un om cu situaţie. Şi alegea anume cuvinte nouă, cărora nu le cam ştia înţelesul; cuvinte de acelea ce le auzise la oraş sau le citise în gazetă, şi cărora le atribuia înţelesul pe care credea că-l au. Ii părea bine când auzea pe cineva zicându-i „cucoane" sau „boierule", dar în sat la Dulceşti cei mai mulţi îi spuneau de obiceiu tot „domnu' Petrache" şi de aceea el nu-i prea iubea pe oamenii din Dulceşti.

— Ai intrat în avere boierească, domnu' Petrache... — îi mai zicea careva.

— Incetu' cu încetu' se face oţetu'...

Işi aducea lumea aminte de când „domnu' Petrache" cumpărase crâşma curţii.

— Acu a intrat şi 'n curte...

Acum, Petrache Dragan era *el*, în sat, „boierul". — *Lui* îi ziceau unii „cucoane". Pe *el* îl vedea satul cu cai şi trăsură, cu turmă de oi, cu argaţi la ogradă, cu maşină de treer, cu lanuri de grâu.

— Cum se mai schimbă lumea !...

— Unde-i conu Grigore să-l vadă acu' pe domnu' Petrache în locul lui ?

Dar fetele lui Dragan nu vroiau să calce în curtea „boierească". Ele nu-i iertau tatălui lor că s'a însurat cu „țâitoarea boierului". Asta, pe Dragan îl rodea la inimă. Ar fi vrut să-l vadă și fetele lui că-i boier, să-l vadă cum șade în conac boieresc, cum are slugi, cum răcnește la argați, cum bea cafea pe cerdacul unde altădată ședea conu Grigore, cum se cufundă în jilț și citește „Vocea Poporului", cum își pune ochelarii pe nas ca să citească.

Dar fetele lui Dragan nici în ruptul capului nu voiau să calce la „curte". Nu voiau să dea ochi cu „târfa", cu „haita", cu „venetica", cu „târfăloaga" care a mâncat zilele mamei lor. Numai cei doi gineri, părintele Floareș și învățătorul Pastramă, veneau la „curte" să-l vadă pe tata socru. Ei nu împărtășeau vederile soțiilor lor. Ele sunt niște „proaste", niște „femei". Ei, de ce să nu vie? Ei, sunt bărbați. Și sunt „intelectuali". Tata socru e om cu situație, cu avere, și șef de sector. Trebue să fie în bune relații cu dânsul. Are să le lase lor averea...

Că părintele Floareș e în partidul țărănist și învățătorul Pastramă în partidul poporului, ce-are a face? Ba chiar e mai bine așa; familia va fi totdeauna la putere. Când vor veni la guvern liberalii, are să fie deputat domnu' Petrache — tata socru, — când vor veni țărăniștii, are să fie deputat popa Floareș, iar când vor veni poporaniștii va fi deputat învă-

țătorul Pastramă. Și astfel satul va fi totdeauna la cheremul lor.

Iulia era foarte amabilă și prietenoasă cu ginerii bărbatului ei. Iar ei erau foarte galanți și respectuoși cu dânsa. Ii ziceau „mamă soacră", ca și cum ar fi fost soacra lor adevărată. Voiau să-i arate că ei nu împărtășeau vederile și simțimintele soțiilor lor. Ele erau niște proaste, niște muieri.

Părintele Floareș și învățătorul Pastramă erau și ei șefi de sector în respectivele partide. Partidele respective au căutat astfel să contrabalanseze acțiunea șefului de sector liberal care era Petrache Dragan. Dar, când se adunau, tata-socru și cei doi gineri, în conacul dela Dulcești, la un păhărel de vin, și puneau țara la cale, ei râdeau cu voie bună de prostia norodului care îi credea dușmani.

— Țăranii sunt prostimea, mulțimea, turma... — spunea popa Floareș, ei au nevoie de un păstor. Altădată erau boierii...

— Acuma suntem noi, în locul boierilor de altădată... — zicea învățătorul Pastramă.

— Noi cari ne-am ridicat în locul boierilor... — le ținea isonul Dragan.

Toți erau de acord că ei trebue să fie păstorii turmei de țărani. Ei, preoții, învățătorii, și chiaburii satelor, cari s'au căpătuit din războiu și expropriere, ei trebue să fie conducătorii și stăpânii țărănimei. Locul boierilor de altădată,

cari şi-au pierdut moşiile şi averile, trebue să-l ia acum ei, oameni noi ieşiţi din popor. Ei trebue să fie stăpânii de mâine şi conducătorii. Ici-colo, mai este câte un boier din cei vechi, care mai are o fărâmă de putere şi de avere, dar, puţinii câţi au mai rămas, pentrucă nici sămânţa lor nu s'a stârpit încă de tot, sunt răzleţiţi în partide deosebite, sunt stingheri şi se mănâncă între ei.

— Noi, spunea popa Floareş, chiar dacă ne vârîm în partide diferite, trebue să rămânem solidari. Dacă ne vârîm în partide deosebite e numai din tactică. Asta, pentru noi, trebue să fie numai un mijloc ca să ne ajungem scopul. Scopul de a ne închega ca clasă, ca o tagmă nouă de conducători.

— Are dreptate cumnatul, — zicea învăţătorul Pastramă — noi trebue să-i lăsăm pe boieri şi pe ţărani să creadă că suntem răzleţiţi pe partide, că ne duşmănim, dar în taină să fim fraţi. Să ne deosebim numai de ochii lumii, ai boierilor şi ai ţăranilor, dar să ne simţim cotul. Să ne îmbogăţim, să ne înstărim, ca să fim noi conducătorii de mâne. Exproprierea i-a ruinat pe boieri dar nu i-a procopsit pe ţărani...

Petrache Dragan asculta cu plăcere discuţiile acestea între ginerii săi — amândoi oameni mai cu carte decât dânsul — şi, chiar dacă uneori nu înţelegea tocmai bine ceea ce spuneau, deslușea că între ei şi dânsul este

o legătură de sentimente și interese mai presus de cele familiare. Dragan înțelegea că, deși toți trei erau în partide politice deosebite, erau legați de același țel comun : dominarea satului, a norodului, a prostimei. In locul boierului de altădată era acum EL, Petrache Dragan, cu ginerii săi, popa și învățătorul.

Dragan trăia în foarte buni termeni cu cei doi gineri. La banca populară, unde el era președinte, îl cooptase pe învățătorul Pastramă ca vice-președinte și lăsase toată conducerea băncii pe mâna lui. Asupra consiliului comunal, deoarece fusese atâta vreme primar, avea ascendent și, ca atare, adevăratul primar al comunei era tot el. Actualul primar era acum omul lui, cum altădată fusese el omul boierului Părintele Floareș intrase și el la bancă, în consiliul de administrație, și ca acționar. Ii dăduse Dragan bani pentru asta. Astfel, banca populară din Dulcești era acum toată în mâna lui Petrache Dragan și a ginerilor săi. In afară de bancă, însă, Dragan făcea camătă, ca oricare particular. Țăranii cari veneau să se împrumute la bancă, dacă erau dintre aceia pe ale căror pământuri Dragan pusese ochiul, erau refuzați. Li se spunea că banca n'are bani. Ei se duceau „la curte", la Dragan...

— Coane Petrache, nu mă lăsa... am nevoie mare... mi-a murit un bou...

— Boierule, ce mă fac, mi-a născut nevasta...

— Cucoane Petrache, mi-a murit un copchil...

Cum putea „conul Petrache" să rămâie nesimțitor la astfel de nevoi ?... Se mai scărpina sub pălăria cea cu boruri mari, se mai codea, se mai gândea, apoi spunea omului să-i aducă o poliță. Omul îi aducea poliţa. Iţic, crâşmarul lui domnu' Petrache, avea polițe căci ținea, pe lângă crâşmă, şi tutungerie. Iţic ţinea polițe, căci dela o vreme, acesta era un articol foarte căutat de săteni de când Petrache Dragan se făcuse cămătar.

De altfel, cămătar nu era numai el. Mai făcea cămătărie şi popa Floareş, mai făcea şi domnu' învățător Pastramă. Oamenii înțeleseseră că, în afară de banca populară, unde ei erau stăpâni, Dragan şi cei doi gineri făceau zărăfie în tovărăşie. Când vreun țăran se ducea să se împrumute la popă, se întâmpla ca popa să nu-i poată da, însă îl trimitea cu un bilețel la învățător şi îi dădea acesta. Sau îl trimitea la Dragan. Uneori se întâmpla ca Dragan, dacă nu avea bani în casă, să-l trimită pe solicitant la unul din cei doi gineri. Dobânda, foarte ridicată, era aceeaşi, ori la care din ei, căci ei erau doar înțeleşi în privința asta. Popa şi învățătorul nu erau, de altfel, decât nişte sucursale ale lui Dragan. Chiar şi banca populară, unde el era stăpân, era o sucursală a băncii clandestine „Dragan & C-ie" dar prin banca populară „conu Petrache" nu împrumuta decât

numai la aceia cărora nu voia ori nu putea să le ia dobânda uzurară pe care o lua ca particular. De cele mai multe ori însă, îi refuza sub cuvânt că banca nu are bani. Dragan nu avea niciun interes să dea bani cu dobândă legală prin banca populară când putea lua personal o dobândă înzecită. Venise vremea că banca populară din Dulcești — ca de altfel toate băncile populare din țară — nici nu mai lucra, fiindcă băncile populare ajunseseră toate cu desăvârșire secătuite de criza monetară și copleșite de concurența băncilor partidelor politice. Banca populară din Dulcești nu mai lucra decât pentrucă o alimenta Petrache Dragan atunci când avea interes să împrumute pe cineva și să nu apară el ca creditor. Dar asta se întâmpla foarte rar. Sătenii se împrumutau dela băncile din târg și dela particulari. Deoarece se răspândise vestea că „conu Petrache" dă bani cu dobândă, pe poliță, și că împrumută astfel și popa Floareș și domnul Pastramă învățătorul, oamenii împrumutau dela ei. Aproape tot satul era dator zeci de mii de lei lui Dragan și ginerilor lui. Și nu numai satul Dulcești, dar și toate satele vecine. Neputând plăti poliţele la scadențe, oamenii aduceau noi poliţe și noi dobânzi, pentru noi scadențe. Prelungirea scadențelor și prefacerea poliţelor devenise o operație foarte mănoasă pentru cei trei zarafi cari încasau astfel de câte trei și patru ori capitalul împrumutat.

XX

După ce Petrache Dragan s'a însurat cu Iulia, a pus-o de i-a făcut testament că dacă moare ea înaintea lui îi lasă lui conacul şi toată cuprinderea curţilor. A obţinut acest testament sub ameninţarea că de nu, o denunţă parchetului că ea l-a omorît pe conu Grigore. Iulia s'a supus, de frică, şi i-a făcut lui Dragan testamentul aşa cum l-a vrut el.

Despre aceasta n'a ştiut nimeni decât ei doi.

Puţin timp după ce Dragan a obţinut testamentul, Iulia a murit... A murit subit. Abia după moartea Iuliei a aflat gura lumii că ea îi lăsase prin tesament lui Dragan curţile şi împrejmuirea. Şi iarăşi gura lumii a şopotit ceva. Căci aşa e gura lumii : nu-şi poate ţine gura...

Dar Dragan nu s'a sinchisit de gura lumii. Poate că şoaptele ei nici n'au ajuns la urechile lui. Era prea ocupat cu plugăria, cu zărăfia şi cu politica.

Moartea Iuliei l-a făcut definitiv stăpân pe fostul conac boieresc, înfăptuindu-i visul său cel

mai drag și totodată l-a împăcat cu fiicele lui care, acuma, îi veneau în casă. De teamă ca tatăl lor să nu-și aducă vreo femeie, îi făceau ele gospodăria, cu rândul, căutând să-l lese cât mai puțin singur. Bărbații lor, preotul și învățătorul, întreținеau cele mai bune relații cu tata-socru cu care aveau mereu afaceri agricole și bănești. Politica îi despărțea numai de ochii lumii, fiindcă erau fiecare în partide deosebite, dar între ei erau înțeleși să se susție, după împrejurări. Când veneau alegerile — care dela o vreme veneau tot mai des — puneau interesele lor de familie mai presus de ale partidului respectiv. Astfel, odată, când liberalii l-au pus pe Dragan candidat pe lista pentru Cameră, popa Floareș și învățătorul Pastramă i-au dat tot concursul, pe sub mână, ca să reușească. Iar când, altădată, partidul țărănist l-a pus pe popa Floareș printre candidați, Petrache Dragan s'a făcut bolnav la pat și n'a făcut deloc propagandă în sectorul său, astfel încât majoritatea voturilor liberale au câștigat-o țărăniștii... și a ieșit popa deputat. Alegătorii nu puteau să nu asculte de Petrache Dragan și ginerii săi, căci aveau cu toții nevoie de preschimbat polițele.

Au urmat astfel ani de prosperitate și de armonie pentru familia lui „conu Petrache". Grânele aveau preț bun iar cămătăria aducea dobânzi mari. Politica aducea și ea destule

gheliruri. Dar Petrache Dragan se făcea tot mai sgârcit cu cât îmbătrânea. De banca populară nu se mai interesa de când o lăsase pe seama ginerelui Pastramă. De câteva ori, acesta îi ceruse diverse sume cu împrumut lui socrusău şi bătrânul îi dăduse. Era vorba de cumpărat, împreună cu sătenii din Dulceşti, o moşioară din apropiere pe care proprietarul ei o vindea. Invăţătorul Pastramă zicea că vrea să intre şi el cumpărător împreună cu sătenii. Aceştia au făcut o obştie, şi au dat bani lui Pastramă, împuternicindu-l pe el să meargă la Bucureşti să facă formele la Centrala Obştiilor, să trateze cu proprietarul şi să ducă treaba până la capăt. Afacerea a tărăgănat, domnul Pastramă a făcut dese drumuri la Bucureşti, a făcut o zdelcă cu proprietarul, a mai luat un rând de bani dela oameni, s'a mai împrumutat dela o bancă din oraş dar toată afacerea s'a împotmolit în nişte încurcături pe cari oamenii nu le mai puteau desluşi. Domnul Pastramă le dădea motive ba că a căzut guvernul, ba că mai sunt forme de făcut la Bucureşti, ba că mai trebue să vie un inginer să măsoare moşia. Sătenii au tot crezut, au tot aşteptat, au tot răbdat, până când au început să intre la gând... Văzând că treaba stă încurcată, au pus mână dela mână şi s'a dus unul din ei la Bucureşti. Acolo a aflat că lucrurile nu stăteau tocmai aşa cum le spunea domnul Pastramă... Apoi,

deodată, o gazetă a partidului ţărănist a început să dea în vileag afacerea cu cumpărătura moşiei şi să-l înfăţişeze într'o lumină rea pe învăţătorul Pastramă pe care îl numea „excroc", şi „înşelătorul ţăranilor". Ziarul cerea o anchetă din partea Ministerului Instrucţiunii Publice şi scoaterea lui Pastramă din învăţământ. Petrache Dragan, îngrozit de cele scrise în gazetă, a cerut lămuriri ginerelui. Dar Pastramă i-a răspuns :

— Ei, nu înţelegi atâta lucru ? Adversarii politici...

Intre timp, parchetul, sesizat de nişte denunţuri anonime, a făcut o anchetă. Ziarul ţărănist a revenit arătând că învăţătorul Pastramă făcuse malversaţiuni şi la banca populară... Cercetările parchetului s'au extins şi acolo. A mai venit şi un controlor al băncilor populare...

Toate anchetele au descoperit lucruri grave în privinţa corectitudinei şi onorabilităţii domnului Pastramă ; toate au fost concludente că, într'adevăr, era pasibil de anumite articole ale codului penal.

Pastramă înţelegând că va fi arestat, a venit într'o seară la conacul socrului şi l-a rugat cu lacrimi în ochi să-i dea numaidecât suma de 80.000 lei.

— Dacă nu aduc această sumă mâne dimineaţă, sunt pierdut, tată socrule !...

Pastramă a trebuit să-i explice lui Dragan

cum s'a întâmplat treaba. Abia atunci a înțeles — și totuși nu tocmai bine — cum a fost cu cumpărarea moșiei și cam ce a făcut la bancă.

— Dar pân' acu de ce nu mi-ai spus nimic? întrebă Dragan. De aceea îmi tot cereai bani?...

— Acum nu-i vreme să mă mai judeci, tată socrule... Dă-mi banii...

— N'am, măi băiete.

Stăruințele lui Pastramă au rămas zădarnice.

A urmat între ei o ceartă violentă. S'au înjurat. Pastramă l-a făcut pe socru-său „asasin", „cămătar", „zgârciob"... dar bătrânul a rămas ca de piatră.

— Chiar de-aș avea banii, nu ți-aș da; destul ți-am tot dat... n'am știut că ești un iscroc, — i-a zis.

După plecarea ginerelui, Dragan nu putu închide ochii toată noaptea. Își făcuse planul ca disdedimineață să plece la târg, să meargă să vorbească cu procurorul ca să înțeleagă mai bine, din gura lui, cum stă într'adevăr chestia și dacă treaba era chiar așa de grozavă cum spunea învățătorul.

In curte, toată noaptea un câine a urlat.

Era o noapte caldă, de sfârșit de vară, cu mulți greeri și cu stele multe. Și era o lună plină, de se vedea ca ziua. Dragan, neputând dormi, se tot frământa în pat. Nu putea uita vorbele lui ginere-său care îl făcuse „asasin".

Dragan înțelegea că el făcuse aluzie la moartea lui conu Grigore și, poate, și la moartea Iuliei... O teamă începu să-i încolțească în gând: să nu se stârnească iarăși chestia cu moartea boierului. Dragan se gândea că ar putea Pastramă să spuie ceva, din răzbunare, sau să facă parchetului o anonimă. Dragan știa că afacerea era de mult clasată, dar totuși totdeauna se temea că ea ar putea fi redeschisă de vreun denunț ori de vreo destăinuire a cuiva. Sau, poate, cu privire la moartea Iuliei... Dragan cam auzise ce se spunea în sat. Chiar Pastramă îi raportase unele vorbe auzite dela lume.

— Dacă nu-i dau banii, își zicea Dragan, dacă-l las să intre în pușcărie, ar putea totuși să-mi facă bocluc...

Acum îi părea rău că-l refuzase pe ginere și că se certase cu el. La urma urmei, îi era neam. Cinstea familiei sale era la mijloc. De ce să nu-l ajute să iasă din încurcătură? Poate chiar, își mai zicea Dragan, neregulele făcute de Pastramă la banca populară îl vor atinge și pe el însuși ca președinte al băncii.

Apoi iarăși se răsgândea și zicea:

— De ce să-i mai dau bani după ce mi-a falsificat iscălitura în scripte și pe polițe? Cum pot acuma să spun că eu am iscălit după ce am diclarat la anchete că eu nu știu nimica și că n'am iscălit eu?

Şi se mai gândi Dragan că pe lângă cei 80.000 lei ceruţi de ginere ar mai avea de plătit şi alţi bani, poate.

— De ce să trag eu gloaba ? De ce să răspund eu pentru păcatele lui ? Să dau acum pe gârlă toată agoniseala mea ?...

Intr'o clipă îi trecu lui Dragan prin minte toată strădania lui de înavuţire, dela traista cu bani găsită în stejarul lui Bursuc şi până la testamentul Iuliei...

Despre ziuă pesemne că aţipise căci i se păru trezit ca dintr'un vis de nişte ciocănituri...

Auzise, par'că, glasul fetei lui.

— Tată... tată...

Petrache Dragan dormea singur în tot conacul, încuiat bine, pe dinăuntru, de când îi murise Iulia. Se temea de slugi. Ele dormeau departe, în odăile din ogradă.

Apoi a auzit şi glasul argatului strigând sub fereastra lui dela iatac :

— Scoală, cucoane Petrache !...

Dragan a ieşit repede :

— Ce este ? Ci s'o întâmplat, bre omule ?...

Chiar în uşă dădu de fata lui învăţătoreasa :

— Tată... vai, tată... hai degrabă că 'ci-că s'o spânzurat Costel...

*

După ce ieşise dela socru, năuc şi zăpăcit de teama arestării, învăţătorul Pastramă nu s'a

mai dus acasă. In noaptea cu lună plină a umblat bezmetic pe uliţele satului până a ajuns afară din sat, la poalele dealului. Ii venise în gând să se vâre în pădure, să se ascundă... Dar şi-a dat seamă că va fi căutat şi găsit. O luă spre islazul comunal... In mijlocul islazului, pe deal, stejarul lui Bursuc îl chema, par'că.

Pastramă se simţi atras ca de-un magnet. Se duse drept la stejar, îşi desfăcu din cataramă cureaua pantalonilor şi se agăţă de crăcile copacului, cum se urca în pomi când era copil. De pe cer îl privea luna, satul dormea în vale, în iarbă ţârâiau greeri. Incolo, nu era ţipenie. De una din crăci, care i se păru mai tare, trecu, încătărămând-o, cureaua. Işi făcu semnul crucii, îşi vârî capul în cercul ei şi după ce se mai ţinu o clipă cu mâinile de cracă, să nu-i scape grumazul din legătură, îşi dădu drumul...

Aşa l-a găsit, în zori, văcarul satului.

Aşa l-a găsit apoi tot satul care, când s'a aflat vestea, s'a strâns la stejarul lui Bursuc. Aşa l-a găsit şi Petrache Dragan...

— Tăiaţi cureaua !... Daţi-l jos !... Poate mai trăieşte...

Dar limba şi ochii învăţătorului spânzurat arătau îndestul că el murise de câteva ceasuri.

Au venit jandarmii.

— Să rămâie aşa până vine ordin dela don' procuror, răcni şeful de post.

Lumea s'a mai împrăştiat, făcându-şi cruce.

— Dumnezeu să-l ierte...

— Până să-l judece oamenii, s'a dus să-l judece Dumnezeu — ziceau alţii.

Nevasta învăţătorului îşi smulgea părul şi bocea în gura mare.

— Costel !... Costel !... Costel !... Cum de m'ai lăsat, Costel ?...

Ţipetele ei împungeau văzduhul.

Petrache Dragan şedea posomorît, nu zicea nimic ; sprincenele stufoase şi albe îi acopereau căutătura.

— Mai bine făceam dacă tăiam atunci stejarul, îşi zise el în sine.

XXI

După ce substitutul de procuror şi medicul legist şi-au făcut formele, parchetul a încuviinţat îngroparea cadavrului „nefericitului învăţător". Apoi, după o leacă de ciorovăială cu forurile bisericeşti care nu admiteau ca sinucigaşul să fie înhumat creştineşte, după formele ritului ortodox nici în cimitirul bisericii, s'a trecut şi peste această greutate, astfel încât popa Floareş a putut citi rugăciunile la căpătâiul cumnatului său, ca la căpătâiul oricărui mort.

Sinuciderea, atât de neaşteptată, a învăţătorului Pastramă a stârnit, de sigur, mare vâlvă în sat. Multă vreme nu s'a mai vorbit decât de „stejarul lui Bursuc" şi de Pastramă.

— Banu-i ochiul dracului, spunea lumea. Dar, mai mare vâlvă a stârnit venirea la înmormântare a cunoanei cu automobilul. Nimeni n'a cunoscut-o. Toţi se întrebau cine să fie şi ce căuta acolo cucoana cea frumoasă şi cernită, coborînd dintr'o maşină mare şi luxoasă,

cu număr „de Bucureşti" pe tăbliţa din spate. Petrache Dragan şi fetele lui se uitaseră la dânsa nedumeriţi şi cam speriaţi... Crezuseră că-i vreo rudă de-a boierului. Cucoana care coborîse din automobil era înaltă, blondă, elegantă şi păşea maiestuos, ca o regină sau ca o vedetă de cinema. Ţăranii se uitaseră la dânsa cu gura căscată. Cine-i asta? Cine să fie? se tot întrebau.

— Tată, mă mai cunoşti?...

Şi zicând aşa, cucoana cea frumoasă, venită cu automobilul din Bucureşti, l-a îmbrăţişat pe bătrânul Dragan.

— Nu mă mai cunoşti, tată?... Eu sunt Catrina...

Mărioara şi Aneta au recunoscut-o mai repede pe sora lor mai mare.

S'au îmbrăţişat, s'au sărutat şi s'au şi luat de vorbă. Catrina adusese din Bucureşti o frumoasă jerbă de crisanteme albe şi explică surorilor ei că aflase din ziare despre sinuciderea lui Pastramă.

— Fiindcă eu am fost totdeauna cu gândul la voi... — spuse ea surorilor.

Dar Petrache Dragan rămăsese uluit, nu-i venea să creadă că cucoana aceea atât de elegantă şi de frumoasă, venită din Bucureşti cu un automobil aşa de mare şi luxos, era Catrina fata lui care se dusese în lume de douăzeci de ani şi mai bine. De-atunci, din anul războiului,

de când dispăruse de-acasă odată cu plecarea regimentului din sat, nu mai știuse nimic despre dânsa. Unde era, ce făcea? Nu mai știa nimic. O crezuse moartă, căci Catrina nu-i mai dăduse niciun semn de viață. O și uitase chiar, de-atunci.

Mărioara și Aneta se uitau cu admirație la sora lor mai mare. Cât era de frumoasă și de elegantă. O adevărată boieroaică! Și venise cu mașina din București! Se uitau la ea cu admirație dar și cu invidie. Acum ele se simțeau atât de stingherite și de stângace față de dânsa. Cât de boieroaice se credeau și se socoteau ele, în sat, învățătoare și preotese, nu erau nimic față de Catrina care era îmbrăcată altfel decât ele și care vorbea altfel decât ele. Ce făcuse Catrina că ajunsese așa?... Par'că era o prințesă. Pe de o parte le părea bine să vadă satul că sora lor este așa, că cucoana aceea atât de frumoasă, de elegantă, venită cu o mașină atât de luxoasă, din București, e Catrina sora lor, dar pe de altă parte se simțeau micșorate și jignite. Boieria lor de învățătoare și preotese apărea acum, prin contrast, scăzută în ochii satului.

— Iaca ce-a ajuns ea dacă s'a dus în lume!

Venirea Catrinei a făcut să cadă, atât în sat cât și la conac, pe al doilea plan sinuciderea învățătorului. Dela șoferul mașinii au aflat mai întâi slugile lui Dragan și apoi tot satul,

că maşina este a unui bogătaş bucureştean iar cucoana este amanta lui. Şoferul spuse că pe cucoană o cheamă Katty Drăgănescu... Dacă ar fi cucoana „lu' domnu" — zise şoferul — ar chema-o ca pe „domnu".

Pe când satul aflase, pe calea aceasta, cine era cucoana cu automobilul picată din Bucureşti la înmormântarea învăţătorului Pastramă, Catrina povestea tatălui şi surorilor ei, ca să-i uluiască, istoria vieţii ei din clipa când a fugit de-acasă cu ani în urmă. Bine înţeles, Catrina nu le povestea întreg adevărul... Când a fugit după ofiţerul care o îndrăgise şi o ademenise în iarna războiului, Catrina spunea că s'a măritat cu el dar că el a murit în războiu... Mai spuse că nişte prieteni de-ai „soţului" ei au adus-o în Bucureşti, unde a fost angajată ca manechin la o mare casă de mode... Acolo s'a îndrăgostit de dânsa un domn însurat, care era directorul unei bănci, şi îi luase un apartament şi îi dădea multe parale.

— Spunea că mă ia şi că se desparte de nevastă-sa... Până să se despartă, mă ţinea aşa, — zise Catrina, fiind sigură că nici surorile nici bătrânul Dragan n'aveau de unde şti prin câte a trecut ea şi ce a făcut de când se pierduse în lume.

— Dar până să termine cu divorsul, m'a cunoscut, într'o familie, Jorj...

Numele acesta, pronunţat pe franţuzeşte,

făcu o impresie adâncă asupra Anetei și Mărioarei. De altfel observaseră ele, de când sora lor deschisese gura, că vorbea numai cu cuvinte alese, că vorbele, chiar cele obicinuite, sunau altfel în gura ei, și își ziceau că într'adevăr Catrina a trăit la București numai între boieri.

— Și, Jorj n'a umblat pe patru cărări, m'a luat cu el la Paris... și ne-am căsătorit acolo.

— Vai, dragă, ai fost la Paris ? se minunară, într'un glas, Aneta și Mărioara.

— Da, am stat o iarnă întreagă... Am fost și la Nisa... răspunse Catrina, cu o privire de sus și gândindu-se : „vai ce prostuțe ați rămas voi aici în sat !".

— Și știi franțuzește ?...

— Desigur.

Mărioara și Aneta simțiseră un leșin la inimă. Acuma își dădeau seamă ele ce nimica toată era „boieria" lor față de a Catrinei care trăise în altă lume, care văzuse Parisul, care știa franțuzește, care era altfel îmbrăcată, care avea mașină și era nevasta unui boier mare din București. Depărtarea dintre ele și sora lor cea mare crescuse kilometric...

— Vai, Catrinel !...

— Vai, Catrinuțo !...

— De ce nu ne-ai scris ?... De ce nu ți-a fost dor de noi ?... Te credeam moartă... și tu ai ajuns cucoană mare. — spuneau amândouă surorile.

— Tocmai că m'am gândit la voi — protestă cu vioiciune Catrina — la tine, Aneto, mai ales, când am aflat din ziare nenorocirea...

— Dar, atâţia ani n'ai putut da pe la noi ?...

Catrina nu prea voia să mai dea lămuriri de ce atâţia ani nu le mai dăduse semn de viaţă şi zise cu multă aprindere :

— Vai, dar voi nu ştiţi cât de gelos e Jorj... nu mă lasă singură nici până colo, iar el nu poate veni cu mine.... e atât de ocupat ! Cu multă greutate m'a lăsat acum... I-am spus că am o chestie familiară... la Iaşi, el mă crede din Iaşi...

Mărioara şi Aneta au înţeles că faţă de boierul ei, Catrinei îi era ruşine de ele, de sat, de obârşia ei ţărănească. Desigur, ea s'a dat drept „ieşancă" şi poate tot fiindcă îi era ruşine de neamuri şi obârşie, nu le mai dăduse semn de viaţă atâţia ani. Atunci, dacă îi era ruşine de ele, de ce a mai venit acum ? Mai bine le lăsa s'o creadă moartă. Mai bine n'o mai ştiau boierită şi franţuzită.

— Ai ştiut că tata a intrat în curtea lui conu Grigore, ai aflat pesemne că acum e şi el boier şi nu ţi-a mai fost ruşine de noi, — îi zise Aneta care nu-şi putu stăpâni o ciudă lăuntrică.

Amândouă surorile, de altfel, cu cât se vedeau atât de distanţate de sora lor cea mare, se simţeau tot mai înciudate contra ei. Se simţeau ţărance proaste pe lângă dânsa şi înţele-

geau că acesta trebue să fie și gândul Catrinei despre ele.

Le supărase și rugămintea Catrinei ca să nu-i zică așa.

— Ce ciudat îmi sună în urechi acest nume atât de țărănesc, le spusese ea, m'am desvățat să mi-l mai spuie cineva. Mi se spune Kati sau Ketty sau Ecaterina...

* * *

Asupra lui Petrache Dragan apariția Catrinei făcuse de asemeni o adâncă impresie, dar pe când pe Mărioara și pe Aneta presența luxoasă și simandicoasă a sororii mai mari, ivită pe neașteptate de dincolo de mormânt, începea să le supere, pe Dragan dimpotivă îl bucura tot mai mult. Pe deoparte îi părea foarte bine că „fata lui" era cucoană mare la București și că nu-i era rușine de dânsa, iar pe de altă parte îi părea bine că și ea îl găsise pe el cu moșie și conac boieresc. Intre Dragan și Catrina era o asemănare de situație. Aceasta îi apropia. Era foarte mândru acum de „fata lui". O răsfăța și nu pierdea prilejul de a pomeni, când vorbea cu cineva, despre „fata lui cea mai mare". Catrina se arătă și ea foarte încântată de așezarea tatălui ei în fostul conac boieresc.

— E păcat numai că stai singur în el, îi zice ea lui Dragan, se cunoaște că „fetele" —

cum zicea ea celor două surori — nu te prea îngrijesc.

Incepuse, de cum venise, să mute câte ceva de colo, colo, să găsească un lucru ne la locul lui, să facă o altă rânduială în casă și chiar să ia conducerea gospodăriei. Deși spusese că nu poate sta mai mult de o zi două căci o așteaptă „Jorj" la București că-i trebue mașina, se lăsă înduplecată de stăruințele lui Dragan și consimți să rămâie „câteva zile".

— De hatârul tău, tată, am să mai stau... nu mult, că l-am lăsat pe Jorj singur, dar o zi-două... Am să-i trimit însă mașina și o scrisoare, prin șofer, ca să nu fie îngrijorat. Eu voiu pleca la București cu trenul.

Catrina scrise o scrisoare și o dădu șoferului care plecă cu mașina.

Mărioara și Aneta se prefăcură bucuroase că sora lor a mai rămas pe câteva zile, dar nu erau bucuroase deloc. Vorba, mișcările, înfățișarea și îmbrăcămintea Catrinei le înciuda. Se simțeau niște „țărănci" față cu dânsa. Catrina era atât de luxoasă, atât de parfumată, atât de „cucoană mare". In fiecare zi o vedeau cu altă pijama și altă rochie...

— Parcă-i o prințesă, ori o artistă... — ziceau ele, cu invidie, și aveau mereu în nări parfumul amețitor al rochiilor ei.

Ceea ce le înciuda, mai ales, era purtarea părintelui lor față de Catrina.

Petrache Dragan, de când o avea în casă pe Catrina, par'că întinerise. Numai de dânsa se ținea toată ziua, numai de dânsa vorbea cu oricine îi intra în casă, numai cu dânsa se lăuda și numai la dânsa se gândea. La masă, pentru dânsa era bucata cea mai bună, de dânsa se îngrijea, numai pe ea o servea. De când venise „oaia rătăcită", cum zicea el, fetele lui Dragan, învățătoarea și preuteasa, veneau să mănânce la curte. Așa le hotărîse el, sub cuvânt să nu-i fie urît acasă, singură, Anetei, după moartea soțului ei, și totodată ca să aibă prilej să o mai vadă pe sora lor cea mare care nu putea sta cu ei decât câteva zile. Pe Aneta o îndemnase Dragan să și doarmă la conac, dar ea nu consimțise zicând că nu-și poate lăsa copiii și gospodăria.

— Tata s'a zăpăcit după Catrina... — spunea Mărioara surori-sa.

— Da dragă, ai văzut cum o pune la masă lângă el, cum o servește, cum îi sărută mâna, cum se uită 'n gura ei ?... Mai îmi vine-a crede că...

— Ar fi în stare. El doar știe că nu-i fata lui.

— Ai văzut că i-a dat iatacul... El, ci-că se culcă în odaia de-alături.

— Hm...

— Și tare îmi pare mie că nici n'are să mai plece...

Mărioara bănuise și ea același lucru. O auzise

pe Catrina spunând, de mai multe ori, că are să-i scrie lui Jorj al ei s'o mai îngădue să stea la ţară, la aer curat... fiindcă toată vara s'a copt în Bucureşti. Mărioara băgase de seamă, spusese Catrina, că „soţul" ei e moşier, iar acum spune că-i inginer şi că de aceea n'a putut părăsi Bucureştii în timpul verii. Ca şi satul, auzise apoi şi Mărioara, dela slugile lui Dragan, ce spusese şoferul: „cucoana" nu-i doamna lui domnu'. Mărioara începuse să puie la îndoială tot ce le spusese Catrina. Dacă ea a venit numai pe-o zi două, cum spunea, de ce a dat atât de repede drumul maşinii?... De ce a adus cu dânsa atâtea rochii şi lucruri?... De ce a luat conducerea menajului lui Dragan şi porunceşte slugilor ca o stăpână?...

Cu cât zilele treceau şi Catrina nu mai vorbea de plecare, bănuiala Mărioarei şi Anetei se întărea. Cele două surori băgaseră de seamă că tatăl lor îi lăsase Catrinei toate cheile pe mână şi că nici el nu mai pomenea de plecarea ei. De unde în primele zile îl auzeau stăruind pe lângă ea ca să mai stee, acuma nu mai zicea nimic.

Intr'o zi, Mărioara spuse tatălui său, de faţă cu Catrina, că deoarece Aneta a rămas văduvă şi trebue să se mute dela şcoală unde are să vie un nou învăţător în locul lui Pastramă, desigur că îi va da găzduire la conac...

— De-acu, zise Mărioara, n'ai să mai stai

singur cuc în toată casa, tată, ai s'o ai cu tine pe Aneta care are să-ți poarte gospodăria.

Mărioara a surprins atunci o scurtă privire între tatăl ei și Catrina. Apoi Dragan zise, cam distrat :

— Da, desigur... Aneta va trebui să se mute dela școală... Se 'nțelege, are să vie alt învățător în locul lui Costel...

Catrina nu spuse nimic.

Dar a doua zi, când erau strânși pe cerdacul conacului : Dragan cu Catrina, cu Mărioara și Aneta și venise și popa Floareș soțul Mărioarei, Catrina zise :

— A, nu v'am spus, știți c'am primit azi dimineață o scrisoare dela București... Mi-a scris Jorj că mă lasă să stau cât voiu vrea, cu voi.

Dragan bătu din palme bucuros.

— Iaca, bună idiie ai avut Catrinuțo de i-ai scris. Ei ce ți-am zîs ? Acu-i frumos la țară. la culesul viilor...

— Așa-i, tată socrule, zise popa Floareș, acu-i frumos la țară.

Mărioara și Aneta schimbară între ele o privire pe furiș.

XXII

De când Catrina anunţase că „mai rămâne", preuteasa şi învăţătoreasa nu mai veneau la masă la conac decât numai dacă le poftea anume tatăl lor. „Doar avem şi noi ce mânca acasă". îşi ziceau, dar motivul mărturisit era că deoarece Catrina nu pleca încă, mai aveau destulă vreme să se „mai vadă". Dar Aneta şi Mărioara erau acum supărate că — băgaseră de seamă — Catrina nu le făcuse „vizită".

— Ai văzut, dragă, că la noi nu vine? spunea Aneta, Mărioarei.

— Da, dragă, la noi nu catadicseşte Prinţesa... — răspundea Mărioara.

Intre ele, când vorbeau de sora lor mai mare, nu o mai numeau altfel decât „Prinţesa" ori „Ciocoaica".

— Nici nu iese din conac, Prinţesa... nu vrea să mai vadă satul, nici să-şi mai aducă aminte satul de dânsa, pesemne.

— Da, dragă, nici până 'n grădină nu se duce măcar; să nu-şi strice pantofii de Bucureşti şi ciorapii de mătasă...

De când venise Catrina dela București, popa Floareș, care de când fusese deputat îndrăgise mult Bucureștiul, se ducea zilnic la curtea lui „taica socru", chipurile că are treabă cu el, dar în realitate pentru a mai pălăvrăgi cu „Bucureșteanca", cum îi zicea el. Popa Floareș o simpatiza pe cumnată-sa și îi plăcea să vorbească cu ea despre București. Zicea că a adus „parfum de București". Putea vorbi cu ea și despre politică — subiectul de predilecție al popii — căci Catrina era în curent cu politicăria ce frământa toată țara, spunea că cunoaște pe cutare ori cutare deputat, senator sau ministru chiar... Le zicea unora pe nume, ca lui „Jorj" al ei. Se gândea popa că nu se știe cum vreodată ar putea avea nevoie, la București, pentru vreo treabă politică, de concursul Catrinei.

— Câte trebi, acolo, la cei mari, nu se fac prin femei?... își zicea popa Floareș.

La rândul ei, Catrina era foarte bucuroasă să tot vorbească despre București și despre marii politiciani ai zilei, cu popa, ca să audă tatăl ei și surorile ce înalte relații are ea la București și că trăiește în „lumea mare". In deosebi îi plăcea Catrinei să se avânte în discuții politice cu popa Floareș, când era de față Dragan și surorile. Tot ce spunea atunci Catrina era special destinat urechilor lui Dragan și ale „fetelor".

Dragan tăcea și o asculta vorbind; nu pri-

cepea chiar toate cuvintele ce le spunea ea, nici tot ce spunea, fiindcă el nu cunoştea cancanurile politice pe care le-a auzit din gură în gură orice mahalagiu bucureştean, nici nu auzise cupletele difuzate de „revistele" teatrelor de vară. Şi cu cât înţelegea mai puţin ce spunea Catrina, cu atât era mai mândru de ea. Se uita la dânsa par'că nu-i venea să creadă că a putut ieşi dintr'o fată de ţăran „aşa o cucoană".

Strivite de superioritatea surorii lor, Mărioara şi Aneta crăpau de ciudă. Ciuda lor se revărsa şi împotriva părintelui lor văzându-l atât de fermecat de Catrina. Mărioara începuse să-l certe pe soţul ei că prea se ţine de fustele Catrinei şi prea se duce des la conac.

— Pentru un preot nu şade frumos...

— Lasă, dragă, îi răspundea popa, eu ştiu ce fac ; ea cunoaşte pe toţi grangurii noştri politici, pe Doctorul Ursu care a fost ministru, pe Vasilache, şeful nostru, care acuş are să fie iarăşi ministru şi chiar prim-ministru, pe Virgil Bulgaru şi câţi alţii... Chiar dacă s'a culcat cu dânşii, ce-mi pasă ? Ba tocmai de asta... Ce poate una ca dânsa, nu pot eu. Aşa-i politica, îmi poate fi de folos cândva.

Mărioara nu prea lua în serios tot ce spunea soră-sa Catrina.

— Prea ne crede dela ţară — zicea ea Anetei — vrea să ne prostească. Poate ea să tot spuie

că n'avem de unde ști, dar eu mai degrabă cred c'a fost în vreun tractir... Poate chiar de-acolo a fi luat-o „Jorj" acela. Dar eu cred că nici nu-i măritată... Că are vreun „Jorj" care o ține și o poartă așa luxată, se poate... Poate că are chiar mai mulți.

Ciuda Mărioarei clocotea și mai tare când Catrina îi spunea câte mii de lei o costă cutare rochie, cutare pălărie, cutare mantou, cutare pereche de pantofi, ori ciorapii, ori sticla de parfum, ori săpunurile. Catrina îi spunea Mărioarei sau Anetei și numele marilor prăvălii de pe Calea Victoriei unde le-a cumpărat, ca și cum ele ar cunoaște acele mari firme.

— Iată, dragă, perechea aia de pantofi pode-serpan e de comandă la „Gaston", cel mai mare pantofar din București... furnisorul Curții Regale.

— O fi, îi răspunse într'o zi Mărioara.

In felul cum a spus acel „o fi", Catrina a înțeles îndată că Mărioara i-a asvârlit prima săgeată făcută din invidie, dușmănie și neîncredere. Acel „o fi" al Mărioarei — care cu greu își mai putea stăpâni ciuda — fu, ca între doi beligeranți, prima ghiulea ce deschide ostilitățile. Mărioara nu mai putea răbda ifosele Catrinei, aerele de prințesă pe care și le da și, mai ales, vorba ei dată pe muntenește.

— Numai cu aia, cu ăla, cu ăsta, cu d'aia și cu nițel îi tot trage, parcă nu s'ar fi născut și ea tot aici în Dulcești.

Pe Aneta, ca „învățătoreasă", adică nevastă de învățător, o înciuda, mai ales, faptul că vorbea mereu despre cutare sau cutare carte din noua literatură română, pe care o citise, sau din cele traduse din limbi străine. Ii spunea Anetei nume de autori români pe cari ea nici nu le auzise, ori de scriitori străini de cari încă mai puțin auzise.

— Vai, dragă, dar tu, ca învățătoreasă, nu citești nimic ? N'ai citit nici pe Peltz, nici pe Benador, nici pe Aderca ? Cum, n'ai citit încă „Vulpea" de Pearl Buck ?... O carte strașnică, dragă, cu o femeie care... Dar o am cu mine, am să ți-o împrumut, trebue s'o citești numaidecât.

Nici Aneta nu mai putu răbda :

— Iraa, ia lasă-mă, Catrino, cu cititul, îi răspunse supărată Aneta, am eu chef acum de citit, după moartea lui Costel și când trebue să-mi strâng buclucurile să las casa școlii liberă pentru învățătorul cel nou care acuș vine ?

Catrina venise, dragă Doamne, la înmormântarea lui Costel — așa spusese — și a și uitat de moartea lui ! Asta, Aneta nu i-o putea ierta.

— Bine, dragă, dar trebue și tu să te mai distrezi, să te mai iei, să nu te lași pradă numai gândurilor negre, zise Catrina — care în adevăr că uitase de moartea lui Pastramă — ca s'o mai dreagă.

Felul ales și afectat cum vorbea Catrina —

ca 'n cărți sau ca o actoriță la teatru — o îndârjise încă mai mult pe Aneta. Pe Catrina o jignise profund că soră-sa îi spusese tot „Catrina", ca la țară.

— Te rugasem, Netty dragă, să-mi zici Ketty... prea țărănește vorbiți voi fetele, dar nu mai sunteți țărănci...

Aneta izbucnise, atunci, chiar țărănește :

— Du-te 'n... Domne iartă-mă, c'acu era să-ți zic ; du-te dracului cu fumurile tale ciocoiești.

— Vai, Netty... chel orior... ce țărancă ești !...

De-atunci, Catrina și Aneta nu și-au mai vorbit.

Dar nici n'a mai dat Aneta pe la conac.

* * *

Intr'o zi, băgând Petrache Dragan de seamă că „învățătoreasa" nu mai dă pe la conac, zise Catrinei :

— Oare de ce nu mai vine Aneta la noi ?

(Catrinei îi făcu multă plăcere acel „la noi". Înțelese și reținuse întreg tâlcul lui.) Se prefăcu că nici nu băgase de seamă că Aneta nu mai dădea pe la „ei" și răspunse :

— Da' par'că a fost mai dăunăzi ?... Probabil e ocupată cu mutatul... Trebue să predeie locuința dela școală noului învățător...

Atunci își aduse aminte Petrache Dragan că

„învățătoarea", trebuia să se mute dela școală, unde nu mai avea rost după ce îi murise învățătorul.

— Aici, la noi, nu pot s'o aduc, — zise Dragan, Catrinei. Are să ne stingherească... Are copii, buclucuri... Și apoi, nu știi, două săbii într'o teacă nu se poate.

Catrina îi dădu lui Dragan ideea că ar putea să-i dee „învățătoresei", ca locuință, casa din sat care o avea dela socru-său Căliman și în care stătuse înainte de a se boieri, casa lor din sat.

— Are acolo destul loc să-și tot ție o gospodărie și unde să-i sburde plodurile, — zise Catrina.

— Că bine zici, Catrinuțo dragă.

Dragan hotărî deci că va da Anetei spre locuință casa lor din sat.

Dar deodată Dragan își aduse aminte că asta nu se poate. Casa din sat era închiriată Primăriei... îi aducea venit.

— Stai, dragă, zise el repede, am uitat... am atâtea pe cap, parcă sînt zârghit, zău așa, casa „voastră" care am luat-o de zestre dela bunicul vostru Căliman, când m'am însurat, nu pot s'o dau Anetei, că acolo-i Primăria, îi închiriată... Eu gândeam că spui de cealaltă casă, cea din marginea satului, casa mea dela părinți. Și aceea-i închiriată. Da' acolo-i altă vorbă, am

dat-o unui român, mai mult degeaba, ca să ni-o păzască şî pot să-l scot oricând...

— Da' oare în căsuţa aceea are să vrea învăţătoreasa ?

Catrina prevedea un bucluc. Ea ştia că soă-sa, „învăţătoreasa", era convinsă că se va muta în conac la tată-său.

— Ar trebui să-i spui — îi zise Catrina, lui Dragan — căci ea nu ştie ce am hotărît noi şi crede că o aduci aici în conac.

— Dacă n'a vre, n'am alt chip, răspunse cu hotărîre Dragan. Aici peste noi nu pot s'o aduc, mă 'nţălegi, nu se poate...

Tocmai când vorbeau aşa, veni popa Floareş. După ce glumi, ca de obiceiu, cu Catrina, aduse vorba despre Aneta şi zise lui Dragan că l-a rugat ea să-i aducă la cunoştinţă că i-a venit o adresă dela Revizoratul şcolar să predea îndată locuinţa şcolii noului învăţător.

— Tată socrule, m'a rugat Aneta să-ţi spun că mâne îşi aduce aici toată bejenia...

Dragan se aprinse :

— Cum aşa ? Hodoronc-tronc...da' ea de ce nu vine să vorbească ea cu mine ? Ce îi cad picioarele ?... Ce, îi prinţasă ?...

Fără să se uite deloc la Catrina, popa Floareş zise lui Dragan :

— Mi-a spus c'aşa aţi hotărît, când o murit cumnatu' ca să vie să şadă cu 'mneata la curte, să-ţi poarte gospodăria...

Şi popa adăogă :

— Incolo eu nu m'amestec...

Dragan, foarte tulburat, tot striga :

— Da' de ce nu vinea ea să vorbească cu mine ? Poate că m'am răsgândit...

Popa Floareş — care mirosise ceva, care bănuise că venirea Catrinei era „un fapt nou" ce intervenise, şi care şi dela soţia sa „preuteasa" ştia că se adânceşte duşmănia celor două surori faţă de „venetica" — nu mai zise nimic ; se mărgini numai să o scuze pe cumnată-sa :

— N'a venit pentru că-i ocupată cu mutatul.

După plecarea popii, Catrina zise lui Dragan :

— Are să fie bucluc cu Aneta...

Iar popa s'a dus şi i-a spus Anetei tot ce vorbise cu Dragan şi supărarea lui că ea voia să se mute în conac la el. Popa i-a mai spus că pesemne Catrina a căzut la o înţelegere cu bătrânul...

— Imi pare că nu mai pleacă la Bucureşti... — zise popa — şi are să rămâie dânsa în conac cu tata socru să-i poarte ea de grijă şi să-i ducă ea gospodăria.

Aneta sări ca arsă :

— Cum să nu mai plece ? Dar zice că e măritată...

— O fi zis aşa, dar...

— Bine, dar când o murit Costel, tata mi-a spus că mă voiu muta cu el la curte, zise Aneta către cumnatul ei. Slavă Domnului, are acolo

loc destul, mai mult decât îmi trebue. Și acum ?... acum nu mai vrea ?...

Aneta era mirată, îngrijorată, zăpăcită. Nu mai pricepea nimic.

— Poate că m'am răsgândit, așa mi-a spus — zise popa Floareș, raportând cumnatei sale vorbele tatălui ei.

O sfătui să meargă neapărat la dânsul să vorbească cu el.

— Era chiar supărat că nu te-ai dus să vorbești cu el în loc să mă trimiți pe mine — mai zise popa.

Aneta se hotărî să meargă la conac să se explice cu părintele ei, dar mai înainte trecu pe la soră-sa preuteasa, întovărășind pe popa Floareș care se întorcea acasă.

— Auzi, Mărioaro, ce spune bărbatu-tău ? ci-că tata nu mai vrea să mă mai primească să șăd la curte cu el cum era vorba... — zise Aneta soră-sei.

— Ei, nu v'am spus ?... De când a adus-o dracu' pe venetica, bătrânu' s'o schimbat la față.

— Și la gând... — adăogă popa Floareș.

— Dar cum se poate una ca asta ?

— Ehei, pe mine ochiul nu mă 'nșeală...

Și zicând așa, Mărioara vorbi pe șleau :

— Eu din capul locului am văzut că venetica l-a zăpăcit pe tata cu ifosele și fumurile ei ciocoiești. Eu din capul locului am băgat de samă

că i s'a aprins călcâiele după ea... Doar el știe că nu-i fata lui și că nu-i păcat... Desigur că ciocoaica nu-i măritată, cum tot spunea, și n'are niciun rost în București. Mai bine îi convine să rămâie la țară într'un conac boieresc, să fie cucoană, decât să trăiască în cine știe ce tractir din cine știe ce târg de provincie... Nu vedeți că nu se mai dă dusă de-aici?... S'a fi hotărît să rămâie pentru ca să îngrijească ea de tata... Și, cine știe ce gânduri o mai fi având.

Intărâtată de spusele Mărioarei, învățătoreasa se hotărî să se ducă îndată la conac. Dacă într'adevăr Catrina avea să nu mai plece și să rămâie pe lângă tatăl ei în conac, așa cum bănuia Mărioara, atunci negreșit — își zicea Aneta — îi va veni greu să se mute și dânsa în conac. Nu va fi chip să stau cu ea împreună, își zicea Aneta. Prevedea sfezi, certe și chiar păruieli. Mai ales în urma celor întâmplate între ele, Aneta o ura pe Catrina căreia nu-i mai zicea altfel decât „Ciocoaica" sau „Venetica". Dar Aneta așteptase cu răbdare să plece Catrina, de aceea tot zăbovise cu mutatul ei dela școală la conac. De aceea — ca să nu adâncească prăpastia crăpată între ele — nu mai călcase la conac. Aștepta liniștită plecarea Catrinei. Știa că ea avea să plece într'o zi. Dar nicio clipă nu-i trecuse prin cap Anetei că s'ar putea ca „Venetica" să nu mai plece și să rămâie în conac cu tatăl lor. Gândul c'ar putea

fi așa, o scotea pe Aneta din sărite. Își făcuse toate pregătirile pentru mutarea în conac, se bucurase că acolo va sta în larg, că vor avea copiii loc destul pentru sburdălniciile lor, că ea va conduce toată gospodăria părintească și că, în ochii satului, nu va mai fi „învățătoreasa" ci „Stăpâna". Și — se mai gândise Aneta — poate că tatul ei, la moarte, îi va lăsa ei conacul, drept mulțumire că l-a îngrijit, că a stat cu el și i-a condus menajul. Desigur — socotea Aneta — bătrânul avea să-i lese mai degrabă ei conacul, decât surorii sale preuteasa care avea locuință; desigur că Mărioarei avea să-i lese casa lor părintească din sat, unde acum era Primăria. Tot Mărioarei avea să-i lese casa cea mică din marginea satului, care era casa lui părintească, iar cârciuma pentrucă fusese boierească, avea să i-o lase tot ei dacă ei îi lăsa conacul... Aneta, desmierdând în taina gândurilor ei, acest vis frumos, își zicea că poate a fost mai bine pentru dânsa că a rămas văduvă și cu mai mulți copii decât Mărioara. Fiindcă era și cea mai mică și — par'că, pe dânsa o iubea mai mult părintele ei mai ales de când îi murise soțul — desigur că bătrânul avea să-i lese ei conacul. Își făcuse planul că atunci când se va muta la conac la tată-său, să fie foarte grijulie cu dânsul, foarte gospodină, foarte iubitoare și supusă, astfel încât bătrânul s'o pârtinească la moștenire. Când murise Pastramă și

când părintele ei îi spusese că o va lua să şadă cu dânul în conac, Aneta nici nu se mai gândise că ar putea veni şi Catrina la moştenire. O ştiau pe Catrina de mult dusă în lume, o credeau moartă chiar şi apoi mai ştiau că tatăl lor nu o iubea deloc pe Catrina când era acasă şi nici nu se mai sinchisise de ea după ce a fugit de-acasă, în timpul războiului, cu ofiţerul care o îndrăgise. Iar dacă — cumva — Catrina s'ar fi ivit totuşi, ieşind cine ştie de unde, la moştenire, desigur că ea n'ar râvni la pământ şi la viaţă de sat ci s'ar mulţumi cu partea ei în bani...

Acum, toate visurile frumoase ale Anetei şi mai ales visul ei cel mai frumos — acela că având ea conacul şi jumătate din moşia lui Dragan s'ar mărita cu vreun fecior de moşier ori măcar cu vreun ofiţer sau un profesor din oraş — se destrămau...

XXIII

Tot satul a aflat că „la curte" a fost sfădălie mare. Unii spunea că și bătaie. Fetele lui „Conu Petrache" s'au încăierat. Era de față și părintele, ginerele lui „conu Petrache". In zadar a sărit să le despartă, că n'a fost chip. Ci-că — spunea satul — preuteasa și învățătoreasa, „coana Mărioara" și „coana Aneta", au vrut s'o alunge dela curte pe „Bucureșteanca", sora lor cea mai mare. Se mai spunea că aceasta, femeie voinică, nu s'a dat dusă și că le-a bătut măr pe amândouă. Sfădălia și bătălia s'au stârnit, ci-că, din pricina Bucureștencii — „cucoana cu tonobilu" — care voia să rămâie la țară pe lângă tată-său... Conu Petrache — „boieru", cum îi zicea lumea acuma — era bucuros să aibă cine-l îngrijì și cine să-i poarte gospodăria. Satul mai spunea că după moartea învățătorului Pastramă, soțul fiicei sale Aneta, conu Petrache îi făgăduise cucoanei Aneta că o ia pe lângă dânsul la curte, dar după ce a venit din lume fiică-sa cea mai mare, Catrina, el s'a răsgândit. Pe-

semne — zicea satul — Catrina nu avea rost mai bun la Bucureşti dacă s'a hotărît să rămâie la ţară cu tatăl său. Nu se ştia bine dacă ea a vrut să rămâie pentrucă a dat de mai bine, sau că dânsul a îndemnat-o să rămâie pe lângă el. Unii ziceau într'un fel, alţii în cellalt fel. Dar oricum ar fi fost, neîndoelnic era că din cauza Catrinei izbucnise cearta şi bătaia între surori. Aneta îi ceruse lui Dragan s'o primească la curte cu tot calabalâcul, căci venise la şcoală noul învăţător şi o scotea afară din casă. Aneta era bazată că se mută la conac. Când colo, iată că tat' său îi spune că acum, dac' are pe Catrina, n'o mai poate ţine la conac şi pe dânsa, cu căţel cu purcel şi cu ploduri. Dar îi dădea ca locuinţă casa lui cea părintească din marginea satului. Când a auzit Aneta asta, s'a făcut foc şi pară şi s'a obrăznicit rău cu tat' său. Unii spuneau că „conu Petrache" i-ar fi dat o palmă „cucoanei Anetei" care ţipa în gura mare :

— Pe stricata asta de Catrina, care nici nu ţii măcar fata 'mneatale, vrei s'o ţii la curte pentru c'o vezi ciocoită şi franţuzită şi să te fandoseşti cu dânsa faţă de boieri, iar pe mine, care-s fata 'mneatale şî rămasă vădană cu copchii şî numa' învăţătoreasă, vrei să mă ţii în fundu' satului ?...

Toate slugile din curte au auzit cum ţipa coana Aneta sfădindu-se cu tatăl său.

Au auzit-o și pe coana preuteasă ținând partea surori-sa :

— Nu-i frumos cum te porți cu noi, tată... Noi sîntem copiii tăi adevărați, tată, nu ea, destrăbălata care s'a dus în lume și de care nici n'ai vrut să știi.

Petrache Dragan nu era om să se lese nici judecat nici terorizat de copiii săi. Nu se așteptase la atâta îndrăsneală și obrăznicie din partea lor. (Auzi dumneata, să știe mai bine ele că nu-i Catrina fata lui !)

— Averea-i a me, eu am făcut-o, eu fac ce vreau în casa me, — strigase Dragan de se auzise până în ogradă. V'am dat la amândouă câte 20 hectale zestre când v'ați măritat. Ce mai vreți acum ?... Să-mi porunciți aici în casa me ? Ieșiți afară, și să nu-mi mai călcați pragul.

Auzind cum se sfădeau „boierii", în conac, argații și oamenii din ogradă ascultaseră, pitiți, din toate urechile.

— Averea ți-ai făcut-o din zestrea mamei noastre și din averea boierului, tată, vrei s'o părtinești pe Catrina — strigau Aneta și Măricoara.

— Mama voastră e și-a ei, a Catrinei...

Dar Dragan nici nu mai voi să stea la vorbă cu ele și răcnea din răsputeri :

— Afară, nerușinatelor, afară din curtea mea, afară !... Rușine să vă fie !...

Preotul Floareș intervenise pe lângă soție și

cumnată să le mai potolească, dar zădarnic. Mărioara și Aneta se repeziseră la Catrina încercând s'o scoată din casă...

— Pe Catrina s'o alungi, tată, nu pe noi... strigară cele două surori către părintele lor.

Catrina, la rândul ei, încercă se le domolească :

— Fetelor, e rușine ce faceți... ne vede lumea, aude satul, e rușine... Astâmpărați-vă. Tata poate să facă ce vrea cu conacul ; e-al lui. Conacul l-a moștenit prin testament dela nevastăsa de-a doilea... Poate să lese conacul cui vrea... Vouă v'a dat zestre la măritiș.

— Știm noi, am înțeles... vrei să-ți lese conacul ție, că tu ești boieroaică, ești cucoană mare, tu care te-ai dus în lume și te-ai făcut cocotă, artistă de șantan, târfă... — țipau Aneta și Mărioara.

S'au repezit amândouă la Catrina :

— Tu să pleci, n'ai ce căuta aici, venetico !

Dar Catrina, mai voinică, le-a izbit pe amândouă, zăpăcindu-le. Mărioarei i-a dat o palmă sdravănă de-a podidit-o sângele și a luat-o popa Floareș acasă, iar Anetei i-a sfâșiat bluza și rochia în așa hal că rămăsese mai goală.

Sfădălia și bătălia au fost atât de crâncene și sgomotoase încât nu a fost chip să nu audă și să nu vadă slugile. Apoi, dela slugi a aflat tot satul.

Ieşind dela şcoală, carul cu bejeniile cucoanei Aneta nu s'a mai îndreptat spre conac ci spre casa lui Iordache Bujeniţă, pe care învăţătoreasa o luase cu chirie. Nici în ruptul capului n'a voit să se mute în casa aceea din marginea satului, pe care i-o punea la dispoziţie părintele ei. Aneta era foarte înciudată contra tatălui ei că voia s'o ţie pe dânsa într'o casă ţărănească, pe când pe Catrina o ţinea în conac boieresc. Ceea ce, mai ales, o jignise adânc pe Aneta, era credinţa ei că tată-său făcea o deosebire de rang social între ea şi soră-sa Catrina. Aneta nu înţelegea ca ea, care fusese măritată în lege, şi măritată cu un învăţător, să fie considerată de tatăl ei mai prejos decât Catrina care fugise de-acasă în lume şi care Dumnezeu ştie dacă e femeie măritată.

Aneta îl ura acum pe tată-său dar încă mai mult o ura pe Catrina.

— Numa' din pricina ei s'a răsgândit tata — îşi zicea. Dacă nu venea Catrina, acum aş fi stat eu la curte cu el, aş fi îngrijit eu de gospodăria lui şi desigur că mie mi-ar lăsa curtea.

Aneta înţelegea că visul ei cel mai frumos se spulbera. Simţea că nu va putea ţine piept Catrinei. Îşi dădea seamă că în Catrina erau puteri pe care ea nu le avea. Dar totuşi ea nu se putea învoi cu gândul de a se da bătută. Impreună cu Mărioara şi cu popa Floareş, cumnatul ei, începu să urzească fel de fel de intrigi împotriva

tatălui ei și a Catrinei și să chibzuiască fel de fel de planuri spre a o sili să plece din conac. Amândouă se întreceau cu ponegrirea și defăimarea surorii lor mai mari, ocărînd-o în tot felul. Nu se mai sfiau nici de urechea satului. Ba dimpotrivă, chiar își dădeau toată silința pentru ca satul să afle cele mai urîte lucruri despre „Ciocoaica". Când se luau de vorbă cu nevestele din sat, se jeluiau de purtarea tatălui lor și o terfeleau pe sora lor. Spuneau că le dușmănește pe ele pentrucă sunt fetele lui și că pe Catrina, care nu-i fata lui decât numai după lege, o iubește. Spuneau chiar că o iubește „altfel" decum ar iubi un părinte pe fata lui de sânge. In această privință, Aneta și Mărioara scorneau și răspândeau în sat — mai ales prin mijlocirea babei Safta, cea bună de gură — tot felul de mârșăvii pe socoteala tatălui lor și a Catrinei. Spuneau că de aceea Petrache Dragan nu s'a învoit s'o mai primească pe Aneta la el la curte, ca să poată trăi nestingherit cu Catrina. Iar despre sora lor spuneau că-i „o parșivă", că a fost „femeie de tractir" la București și „damă de șantan"...

— O haită, o târîtură, o târfă...

Aneta alegea cele mai grele și mai scârbavnice vorbe când spunea de Catrina.

Nici Mărioara n'o cruța, dar era totuși mai puțin îndârjită decât Aneta. Soțul Mărioarei, preutul Floareș, deși se arăta oarecum de par-

tea lor — că altfel n'ar fi avut parte de trai tihnit, în casă, cu preuteasa lui — nu împărtășea totuși ura înverșunată a soției și a cumnatei împotriva lui Dragan și a Catrinei. Ba chiar, în taină, el pe Catrina o simpatiza. Îi plăcea popii frumusețea trupească și voinicia Catrinei, dar mai ales îi plăceau fumurile ei ciocoiești și felul cum se îmbrăca.

— O adevărată boieroaică !... — se tot minuna popa în taina gândului său.

Deși îl rugase Mărioara să nu se mai ducă nici el pe la conac, să nu mai calce nici el în casa tatălui lor, popa Floareș se ducea totuși în ascuns, la vreme de seară. El socotea că nu-i cu cale să rupă și dânsul orice legătură cu tatasocru. Se gândea popa Floareș că oricând ar putea să aibă nevoie de sprijinul moral și material al bătrânului Dragan, om avut și cu trecere la sfinții cari învârteau politica județului.

— Ca mâne vin iar alegerile... — se gândea popa, care râvnea din tot sufletul să mai fie deputat cum mai fusese într'un rând.

Față de nevastă și de cumnată, popa Floareș nu îndrăsnea să-și arate adevăratele sentimente ci numai le spunea — în glumă, dragă Doamne — când le auzea ponegrind pe sora și pe părintele lor :

— Și par'că vă văd c'aveți să vă împăcați mâne-poimâne...

— Niciodată ! — striga Mărioara.

— Niciodată ! — striga Aneta.

Şi Aneta mai adăoga :

— Eu nu mă las pân' n'o văd plecată... Nu mă las pân' n'o scot din curte dela tata.

Aneta spunea aşa, dar ea singură nu ştia cum avea să facă pentru ca s'o scoată pe Catrina din conac.

Tot chibzuind în fel şi chipuri, îi veni în gând să facă o anonimă procurorului, arătând că Iulia, nevasta cea de-a doilea a tatălui ei, n'a murit de moarte bună. Se gândea Aneta să-l denunţe pe tatăl său că dânsul ar fi provocat moartea soţiei sale. Aneta auzise ce se vorbea în sat atunci când murise Iulia, însă, chiar dacă cele ce spunea gura lumii nu i se păreau imposibile, Aneta se prefăcuse că nu ştie nimic şi nici nu poate crede, căci, în taină, moartea Iuliei o bucurase. Niciodată nu o putuse suferi pe nevasta a doua a tatălui ei şi nici nu mai călcase în casă la el după ce o luase pe „madama dela curte". Temerea Anetei — ca şi a Mărioarei de altfel — era să nu care cumva să-şi scrie Petrache Dragan averea pe numele Iuliei. Când a aflat Aneta că Iulia a murit şi că i-a lăsat lui tată-său conacul prin testament, s'a liniştit...

— Tot mai mehenghi a fost tata — gândise Aneta atunci, bănuind şi ea că Iulia nu murise chiar de moarte bună, cum şoptea şi satul.

Dar, în împrejurările de atunci, pentrucă moartea Iuliei o bucurase, Aneta se prefăcuse

că nu aude șoapta satului și nici că ea însăși bănuiește ceva.

Acum, pentrucă altele erau împrejurările și pentrucă Aneta ajunsese în dușmănie cu tatăl ei, voia să se răzbune pe dânsul că n'o primise în conac și o ținea pe Catrina.

Aneta făcu deci o anonimă către procuror, arătând că moartea soției lui Petrache Dragan, moșierului din Dulcești, n'a fost naturală. O scrise înadins cu stângăcii de vorbire și greșeli de ortografie, ca să pară scrisă de vreun țăran din sat. Și ca să fie încă mai greu de știut de unde a pornit scrisoarea, Aneta o dădu, împreună cu altă corespondență, cumnatului ei, popa Floareș, când se duse la târg să o „asvârle în cutie" acolo, sub cuvânt că e „urgentă" și că altfel ar trebui să aștepte ziua când vine postașul în sat, ca să i-o dee lui.

Dar popa, bănuind după adresa de pe plic că cumnată-sa făcuse o anonimă, n'o asvârli la cutia poștei ci o deschise.

La reîntoarcere, când l-a întrebat Aneta dacă a pus scrisorile la cutie, în târg, popa a încredințat-o că le-a pus.

XXIV

Trecuseră aproape trei luni de când Catrina nu mai plecase și de când stătea cu tatăl ei în conac. Gurile rele din sat — printre care se numărau și ale surorilor ei, Mărioara și Aneta — spuneau că ei trăiesc împreună...

— Doar el știe că nu-i os din osul lui — ziceau unii.

— O fi știind și ea că nu, — ziceau alții, ca să întărească vorba satului și ca să arate că faptul nu era chiar de mirare sau cu neputință, căci nu era lucru cu păcat.

Dar din gura lumii cele două surori aflaseră ceva care nu știau :

— Ci-că i-a scris în trebunal pe numele ei curțile și patruzăci de hectare, pământu' ce-o cumpărat din moșîea boierească.

Această veste o înnebunise de ciudă pe Aneta.

— Auzi 'mneta ? Vrasăzîcă ne trage pe șfară dela moștenire !... zicea ea Mărioarei.

Dacă ceea ce auzise era adevărat, Aneta trebuia să-și iee nădejdea dela conac. Și totuși

ea nu se putea împăca ușor cu gândul acesta. Il rugă pe popa Floareș, cumnatul, să meargă la Tribunal să caute dacă într'adevăr bătrânul i-a trecut conacul pe numele Catrinei.

— Că doar e și interesul Mărioarei la mijloc, — îi spuse.

Popa Floareș, când s'a dus în târg — se ducea la două trei zile din cauza politicii — a dat și pe la Tribunal, a rugat pe unul din avocații din partid să caute și a adus răspunsul pe care cu atâta nerăbdare îl așteptau nevasta și cumnata.

— Da, îi adevărat...

Petrache Dragan făcuse act de veșnică vânzare pe numele „Doamnei Ecaterina Dragan"...

— Ei, ce vă spuneam ? sări Mărioara, vedeți că nu-i măritată ?... Acel „Jorj" de care tot vorbește Catrina, îi numa' o minciună. Nu-i măritată... iar șoferul a spus că e „Doamna Drăgănescu". Dacă ar fi măritată n'ar mai chema-o Dragan.

Dar Aneta nu-și mai bătea capul cu astfel de „fleacuri", ca Mărioara ; ea era mai pozitivă și de aceea îi veni în gând să meargă în oraș să se sfătuiască c'un avocat.

— Poate el să înstrăineze averea noastră și s'o părtinească pe Catrina ? Asta-i chestiunea, — zicea Aneta lui popa Floareș.

Popa o asculta cu oarecare interes. Poate că avea dreptate Aneta. De ce să nu le vie și lor — adică, și lui — mai multă avere de pe tata-socru ?

Acum îi părea rău popii că se pripise şi că dăduse lui Dragan anonima Anetei în loc s'o „asvârle" la cutia poştei, în oraş. Aneta spunea că s'ar putea strica actele de vânzare şi că l-ar putea pune pe tatăl lor sub interdicţie.

— Oare să se poată ? întrebă preutul.

— Desigur că se poate — răspunse cu vioiciune Aneta — câţi copii nu şi-au pus părinţii sub interdicţie dacă şi-au pierdut minţile ?...

Preotul Floareş, când se duse iarăşi la oraş, întrebă pe toţi avocaţii din partid. Desigur că ideea Anetei nu era tocmai rea — se gândise popa — dar din toate câte i le-au spus avocaţii, înţelese că nu era tocmai uşor de izbândit. Petrache Dragan, cu toată vârsta sa înaintată, era încă verde la trup şi teafăr la minte.

* * *

Când popa Floareş i-a adus la cunoştinţă ceea ce plănuia Aneta împotriva sa şi i-a arătat anonima către procuror, Dragan a îngălbenit mai întâi, apoi s'a făcut foc de mânie.

Când iarăşi popa Floareş i-a spus că Aneta şi Mărioara sunt sfătuite să-l puie sub interdicţie, bătrânul s'a tulburat atât de tare încât a căzut într'un lung leşin.

După ce Catrina şi popa Floareş l-au readus în simţire, bătrânul a rămas foarte abătut.

— Auzi dumneata ? după ce le-am măritat

și le-am înzestrat, să vie ele acuma să mă judece ele pe mine ? repeta el mereu, vorbindu-și singur.

Iar Catrinei îi spunea :

— Iaca, din cauza ta... Spun că te-am părtinit și că-s cu minţile pierdute... Ci-că vor să strice actele de vânzare care ţi le-am făcut.

Văzându-l pe Dragan atât de sdruncinat, Catrina îi zicea :

— Ia nu te mai potrivi, tată, la toate ștafetele care ţi le aduce părinţele ca din partea fetelor. Imi pare că-i și el cu două fețe...

— Ce tot spui ? îi zicea Dragan, tu nu vezi că Aneta m'a răclamat la procuror ? N'ai văzut anonima ?

— Poate că sunt înţeleși cu toţii trei. Anonima au făcut-o înde-ei numai ca să te sperie. Dacă Aneta voia să facă într'adevăr o anonimă procurorului, nu i-o dădea lui cumnatu-său ca s'o puie la poștă.

Dar vorbele Catrinei nu-l prea linișteau pe Dragan. Bătrânul se temea de dușmănia celor două fiice întovărășite împotriva lui, după cum se temea și de gura satului. O neliniște mare îl cuprinse. Nu mai avea poftă de mâncare și nici nu mai dormea adânc și sănătos ca altădată. Iar când adormea puţin, răzbit de oboseală, visa urît. Tot mai dese ori o visa pe Iulia. Era, par'că, supărată pe dânsul... Nu mai era Iulia aceea așa cum o știa.

Când se deştepta, dimineaţa, se freca la ochi şi rămânea încă nedumerit dac' a fost vis ori aevea. După ce îşi dădea seamă că vis a fost, se bucura, dar totuşi îi stăruia în minte chipul din vis al Iuliei şi căutătura ei încruntată.

— Iar am visat-o pe Iulia, îi zicea Dragan Catrinei.

Şi o tot visa, nopţi de-a-rândul, şi uneori i se părea, în vis, că Iulia nu e moartă, că e numai dusă undeva departe şi că el se pregăteşte să se ducă la ea. Şi pregătirea lui de plecare ţinea mult, mult, şi nu se mai sfârşea. Dragan se mira că de atâta vreme de când Iulia era plecată undeva, departe, el încă nu se dusese după dânsa. Iar când se trezea din somn şi îşi dădea seamă că a fost vis, că Iulia era moartă într'adevăr, de mult, i se părea că visul acela îl mai visase şi alte ori.

Intr'o noapte, l-a visat pe boier...

Era par'că împreună cu Iulia în iatacul boierului — aceeaşi odaie în care acum dormea Dragan — şi boierul dormea pe pat cu faţa în sus. Deodată, boierul s'a ridicat de pe pat şi i-a spus lui Dragan : „De ce nu te mai saturi, Dragane ? Nu ţi-am dat destul ?" Apoi conu Grigore s'a aşezat iarăşi pe pat iar patul s'a făcut, par'că, un sicriu...

Câteva zile de-a-rândul, Dragan nu putu uita visul acela.

Intr'o înserare mohorîtă de Noemvrie, când

se întorcea cu trăsura dela gară, i s'a părut că de crăcile stejarului lui Bursuc, — care străjuia, stingher, islazul comunal, și se vedea din drum, — atârna un om...

Infiorat, Dragan și-a tras căciula pe ochi și a făcut o cruce. Acasă, Catrina, văzându-l atât de galben la față, l-a întrebat dacă nu se simte bine.

— Ba da, a răspuns el, moale, dar m'a luat așa un frig în spate... Vremea asta umezoasă... și, dela gară îi o bucată bună...

La masă a mâncat fără poftă, deși Catrina gătise o ciorbă strașnică de găină și rasol de găină cu mujdei, așa cum îi plăcea lui.

Ca să se mai încălzească la inimă, în seara aceea, Dragan a băut câteva păhărele de tescovină din cea mai tare, apoi s'a culcat cu lampa aprinsă. Dela o vreme nu mai putea dormi pe întunerec.

In noaptea aceea a visat stejarul lui Bursuc... și pe învățătorul Pastramă spânzurat de crăcile lui. Lângă stejar ședea Mărioara care plângea și spunea: „și pe tine, Costel, tot tata te-a omorît..."

Deși nu putuse uita visul acesta nici după mai multe zile, și nu-i mai ieșeau din urechi cuvintele din vis ale Mărioarei, Dragan nu povesti nimic Catrinei. Dar Catrina vedea că bătrânul nu era „cu toate acasă", din seara când se întorsese cu trăsura dela gară. Nu mai mânca

la masă cu poftă, ca de obiceiu, era mereu îngândurat, posomorît, şi distrat.

— La ce te tot gândeşti, tată ? îl mai întreba ea, uneori, apucându-l de umeri, şăgalnic, şi sgâlţâindu-l ca şi cum l-ar deştepta din somn.

— Ehei, Catrinuţo — îi răspundea el, ca trezit într'adevăr din somn — câte n'are pe cap un moşier ?... Mă gândesc şî eu că, iaca o 'nghe-ţat pământu' de-amu şî aş mai fi dat o leacă de grâu că n'am pus deajuns. Şî mă mai gândesc că de-a fi iarna gre, precum se arată, n'a să-ni ajiungă nutreţu' pentru vite şi strînsura pentru oi... Mai am încă de adus lemne dela pădure şî s'au strîcat rău drumurile...

Dar Catrina înţelegea că nu acestea erau adevăratele gânduri care îl copleşeau pe bătrân.

Ziua se mai lua cu treaba, se mai ducea cu trăsura la oi, ori la moară ori la coşară, ori pe lanuri să vadă cum a încolţit şi a înfrăţit grâul. Se mai învârtea prin curte, pe la cai, la vite, la porci şi mai sbiera la argaţi. Când venea în casă, căuta tot mai des la dulapul din sufragerie unde ţinea sticla cu tescovină de cea tare. Iar dacă îl surprindea Catrina, el îi spunea :

— Am umblat pe-afară şî m'o luat cu frigul... Mă tem să nu răcesc.

Tot mai dese ori îl găsea Catrina umblând la dulapul din sufragerie şi zicând că l-a luat cu frigul, dar îl lăsa să bee căci după ce bea îl

lua cu somnul și adormea pe jilțul de lângă sobă, sforăind.

Dacă nu bea și nu adormea în jilțul de lângă sobă, Dragan era cuprins de o neliniște mare de cum se însera. O chema mereu pe Catrina să șadă în odaie cu el. O ruga să-i mai povestească ceva dela București. Căuta pricină de vorbă numai ca s'o ție lângă dânsul. Cum ieșea Catrina din odaie, după treburi, i se părea că aude pași prin casă, ori că simte pe cineva în spatele lui. Nu mai îndrăsnea să se ridice din jilț până nu se întorcea Catrina. Sta cu urechile ațintite, așteptând s'o audă întorcându-se. Dacă, în loc de pașii ei, auzea trosnind vreo mobilă din odaie, tresărea înfiorat și se încreștea toată carnea pe el.

— Ai să răcești, Catrinuțo, tot umblând la bucătărie... Ia mai stai aici cu mine și dă-o naibii de treabă. Mai las-o pe baba Maranda să vadă de bucate — îi zicea Catrinei.

De frica viselor rele, îi era groază de ceasul culcării. O mai visase pe Iulia, tot supărată pe el și mai visase într'o noapte stejarul lui Bursuc... Dar în loc de crăci, stejarul avea ca niște brațe de om care dădeau să-l apuce de gât. Lui Dragan i s'a părut că toată noaptea s'a luptat cu stejarul care voia să-l gâtuie. Incerca să țipe, dar glasul nu-i ieșea din gâtlej. Și deodată a țipat... și s'a trezit auzindu-și el singur țipătul. O bucurie mare îl cuprinse văzându-se în pat,

în iatacul lui. Lampa, acolo unde o pusese de cu seară, ardea încă, deşi afară era ziuă.

— Ce-i, tată ?...

Catrina, care dormea alături de odaia lui şi cu uşa deschisă între ei, veni să vadă ce i s'a întâmplat.

— Nu, nimic... am visat ceva... las că ţi-oi spune...

Dragan nu i-a spus însă adevăratul vis, ci a născocit un vis închipuit cu nişte hoţi cari săriseră să-l omoare, ca să explice Catrinei ţipătul pe care îl auzise. Dar se gândea că va trebui neapărat să ofere comunei un preţ bun pe stejarul lui Bursuc, ca să-l cumpere.

— Am să-l tai, apoi, să nu mă mai chinuiască...

XXV

Dela nişte femei din sat, care tot veneau la curte cu ouă, cu găini sau altă ceva, spre vânzare, când aveau nevoie de gologani, Catrina a aflat că „Coana Aneta" a fost la târg de şi-a tocmit avocat...

— Ci-că îl dă în jiudicată pi boieriu — ziseră femeile — că nu i-a dat zăstrea di pi mamă.

Catrina s'a prefăcut nepăsătoare, auzind aceste vorbe, spuse cu iscoadă şi fereală, dar le-a luat pe femei la descusut, ca să audă ce spune satul despre ei.

— Da' ce mai vrea ? zise Catrina, nu i-a dat tata 20 de hectare când s'a măritat cu Pastramă ? Ce mai vrea ?

— Ci-că şî coana părintelui îi face lui conu Petrache proţăs. Ci-că boieriu v'o părtinit pe mata, duducuţă, că ţi-a făcut vânzătoare curtea... Acu umblă ele să-ţi strîce matale actele...

Cu toată voinţa ei de a părea nepăsătoare, Catrina nu se putu stăpâni până la urmă.

— Curtea am cumpărat-o eu — zise ea apăsat, femeilor — da, eu, eu am cumpărat-o dela tata, cu acte în tribunal... eu, cu banii mei, fiindcă eu sunt cucoană mare la București și am parale câte n'au văzut ele de când le-a făcut mama.

— Ci-că, zic dumnealor surorile matale, că boieriu n'avea drept să înstrăineze averea, că le vine mai puțin la moștenire când a hi. Amu ci-că vror să-l puie subt pitropie ca unu' ce nu-i în toate mințile și irosăște averea.

— Nici dracu' nu mai poate strica actele mele, spuse Catrina femeilor, știind că ele au să meargă întins la preuteasă și la învățătoreasă să le ducă aceste vorbe.

Dar totuși, în ea însăși, Catrina era neliniștită. Se cam temea că într'adevăr „fetele" ar putea izbândi. Dumnezeu mai știe cum sunt făcute legile, iar avocații sunt oameni dați dracului. Câte nu auzise ea, în București, despre avocați ? Ei pot scoate basma curată pe cel vinovat, și pot băga în pușcărie pe cel mai nevinovat om... Catrina își aducea aminte de un proces la jurați, la care asistase... Se judeca o crimă pasională ce sguduise tot Bucureștiul. Auzise, cât a umblat în lume și câtă lume a cunoscut, de felurite judecăți. Trăise chiar, o bună bucată de vreme, la București, cu un avocat. Când veneau clienții, în biroul lui, ea ședea după ușă și asculta... Câte n'a auzit ?...

— Dar poate că n'o fi adevărat — își zicea

Catrina, încercând să se liniștească pe sine — poate că-s numai vorbe... Poate că Aneta numai s'a lăudat așa, ca să audă tatăl său.

Nici nu mai voi să-i spuie lui Dragan toate câte le auzea ea din sat. Insă, popa Floareș îi confirmă cele auzite dela temei. Intr'adevăr, Aneta fusese la oraș și angajase un avocat... Popa i-a spus lui tata-socru el însuși aceasta. Și a mai spus popa Floareș lui Dragan că l-a trimis cumnată-sa, învățătoreasa, să-i spuie că dacă nu strică actele făcute Catrinei, ele amândouă surorile vor cere punerea lui sub interdicție și anularea actelor.

Bătrânul rămase ca trăsnit.

— Vrasăzică tot îi adevărat ce s'aude? Vrasăzîcă tot nu-mi dau pace? spuse Dragan. Vrasăzîcă nu pot face eu ce vreu cu averea me?...

Catrina tună și fulgeră contra surorilor ei:

— Ce-au cu mine? Nu și-au luat zestrea? Nu-mi poate vinde mie, tata, curtea asta și pământul care sunt ale lui? Nu pot cumpăra eu cu banii mei?...

Popa zâmbi:

— Aneta și Mărioara nevastă-mea spun că actele sunt fictive... că dumneata n'ai dat nicio para chioară. De aceea ele se socot nedreptățite. Curtea și pământul vândut, dragă Doamne, dumneatale e o avere ce, la caz de succesiune, urmează să fie raportată la masa comună.

Catrina înţelese că popa vorbea cu cuvintele avocatului angajat de Aneta şi pe care le învăţase par'că pe de rost. Erau vorbe pe care le auzea când asculta după uşă, la Bucureşti, pe când trăia cu avocatul.

— Nu-i adevărat, am dat bani... — ţipa Catrina, înjurându-şi surorile cu vorbe urâte, ca atunci când se certa cu „fetele" lui „tanti" în casa aceea... de pe Crucea de piatră, la Bucureşti, uitând că e „cucoană mare" măritată cu „Jorj"...

Popa Floareş zâmbi iarăşi în bărbuţa lui roşcată şi zise Catrinei:

— Te rog, cumnăţică, s'o laşi mai domol... Ştie tot târgul că tata-socru ţi-a făcut o vânzare fictivă şi că n'ai dat niciun ban. Te mai rog să nu vorbeşti cu asemenea cuvinte faţă de mine faţă bisericească nici să o înjuri pe preuteasă de faţă cu mine.

— E soră-mea, pot vorbi de dânsa cum vreau — răcni Catrina.

— E soţia mea şi nu dau voie — îi răspunse, cu glas asprit, popa.

Bărbuţa lui roşcată începuse să tremure.

Pe când Catrina şi preutul se ciondăneau de-a-binelea, bătrânul Dragan şedea prăbuşit în jilţul de lângă sobă, cu capul în piept.

Din când în când mormăia:

— Nu-s eu în toate minţile? Să mă scoată

acuma la bătrâneţe, ele, nebun ?... Mai mare ruşinea...

Catrina, auzindu-l, zise popei Floareş :

— Iaca, aveţi să-l omoriţi cu zile... De când cu istoria asta nu mai mănâncă, nu mai doarme, şi s'a dat la beţie. Uite în ce hal l-aţi adus.

Popa se apropie de bătrân sgâlţâindu-l în jilţ, cum făcea Catrina când voia să-l deştepte din gândurile lui.

— Tată socrule, eu zic c'ar fi mai bine să vă împăcaţi...

— Hm ?.. Hm ? Ce-ai zîs ?...

— Să vă împăcaţi înainte ca să...

— Cum să ne împăcăm ?... întrebă Dragan, luminându-se la faţă.

Dar interveni Catrina :

— Ia lasă, tată, nu te potrivi. Vor să te sperie...

— Aneta zice — începu popa — că dacă strici actele....

Catrina sări ca arsă :

— Cum ? Asta nu se poate, părinte.

— Ba s'ar putea, dar trebue să vă înţelegeţi cu toţii. Tot avocatul cumnatei Aneta o poate drege... De sigur, c'o leacă de cheltuială, căci acuma nu poate veni tata socru să declare la tribunal că actul de vânzare a fost fictiv şî că n'a primit niciun ban după ce a declarat acolo că a primit toţi banii. Acum trebue altă vânzare, tot fictivă, în care dumneata îi vinzi lui.

— Ce încurcătură, Doamne, ce încurcătură !... — mormăi Dragan. Acu alte parale pe taxii şî advocat... of, of, of !...

Catrina înţelese că bătrânul se muiase de tot şî că se va lăsa în cele din urmă convins de popă să strice actele. Înţelese că interesele ei erau în mare primejdie.

Se răsti către popă :

— Ia ascultă, părinte, eu zic că-i mai bine să ieşi... Nu mai veni la tata cu astfel de propuneri. Il omorîţi cu zile, l-aţi înnebunit. Şi să le spui fetelor să se astâmpere, că de nu, mă duc şi le trag o mamă de bătaie acasă la ele. Şi să le mai spui că nu mă uit în gura avocatului Anetei. Am şi eu avocaţi destui... Avocaţi de Bucureşti, nu de provincie...

— Te rog, te rog, cumnată să...

Dar popa nu mai avu vreme să spuie. Catrina puse mâna pe un lemn dela sobă şi îi răcni de s'a auzit până afară în ogradă :

— Ieşi, părinte, că-ţi pun mâna în barbă !... Ieşi... (Popa Floareş avea o bărbuţă mai mică decât mâna Catrinei).

Ii deschise uşa, sub privirile uluite ale lui Dragan, şi-l mai petrecu până pe cerdac afară, sbierând înadins ca să audă vizitiul şi argatul şi baba Maranda la bucătărie :

— Să nu te mai prind pe la noi, părinte, auzi ? V'aţi înahitat cu toţii ca să-l jumuliţi de viu pe bătrân.

Popa a plecat dela curtea lui socru-său foarte îndârjit pe Catrina, cumnată-sa, care l-a gonit astfel din casă în văzul slugilor. Avea să afle tot satul că iarăşi a fost sfădălie mare la curte şi că l-a alungat Catrina. Popa Floareş îşi simţea prestigiul ştirbit, în ochii satului, iar el însuşi foarte jignit de purtarea lipsită de respect a cumnatei.

Intâmplarea asta a înrăutăţit încă mai mult raporturile din familia lui Petrache Dragan. Popa Floareş, acum luă făţiş partea celor două fiice ale lui Dragan, întărind tabăra protivnică de unde până atunci el se ţinuse la mijloc între Dragan şi Catrina de-o parte şi cele două surori de alta.

— Acuma, ni l-ai făcut şi pe popă duşman... — îi zicea Dragan, Catrinei. Prea te-ai repezit, Catrinuţo.

— Dacă-i o cutră, tată — răspundea Catrina — popa e cu două feţe ; vine numai ca să te întărîte, ca să te spioneze şi să te ademenească. Se face că nu ţine cu ele, dar vezi că tot mai mult cu ele ţine, că are şi el acelaşi interes ca şi Mărioara soţia lui.

Dar Dragan nu se mai putea linişti. Mai mult decât toate îl îngrozea teama punerii sub interdicţie. Ruşinea aceasta nu o putea suferi.

— Mai bine mă spânzur decât să...

In zadar îi spunea Catrina că o treabă ca asta nu se face aşa de lesne, că cererea Anetei o va

judeca tribunalul, că va pune şi el avocat, că se face şi o expertiză medicală...

— Ehei, tată, nu merge chiar aşa; te uiţi la ce spune popa? El spune ce l-a trimis Aneta să-ţi spuie ca să te sperie şi să te aducă la o împăcare. Ea urmăreşte să te facă să-mi strici actul de vânzare ca să puie ea mâna pe conac — zicea Catrina silindu-se să-l liniştească.

Intr'o zi, Dragan îi spuse Catrinei:

— Poate că mai bine era să cădem la împăcăciune...

Catrina tocmai de asta se temea. Se temea de slăbiciunea bătrânului. Simţea ea că el nu va avea tăria de a rezista până la capăt. Ştia ea că împăcarea însemna stricarea actelor

— Nici să te gândeşti la una ca asta, tată!

La rândul ei începu şi Catrina a-l teroriza pe bătrân.

— Dacă 'mi strici actele, îi zise Catrina, se încurcă treaba mai rău. Ştiu eu ce ştiu şi ştiu eu ce spun.

Dragan făcu ochi mari la Catrina:

— Ştii şî tu?...

— Eu atâta-ţi spun, să nu te gândeşti la stricarea actelor că-i bucluc. Eu te vâr în puşcărie mai dihai ca Aneta. Aneta e macar fata 'mnetale, sângele 'mnetale, carnea 'mnetale, eu nu. Gura satului spune că trăieşti cu mine, şi satul ştie că nu-s fata 'mnetale... Dar după

lege sunt fata 'mnetale și dac'ar afla procurorul...

Dragan rămase uluit de vorbele Catrinei.

— Șerpoaico... șerpoaico !...

Atâta putu spune.

Catrina ieșise din odaie, lăsându-l prăbușit pe jos. Se gândi că dacă bătrânul ar muri de dambla, actele ei ar fi salvate și ea ar rămâne stăpână pe conac, fără grijă. Dar Dragan și-a revenit în fire după scurta sincopă în care căzuse, și când Catrina s'a întors după vreo jumătate de oră în odaie l-a găsit umblând la dulapul cu sticla de rachiu.

— Iar îi tragi, iar te îmbeți ca un porc ?...

Dragan nu-i răspunse nimic.

— Răle zîle am ajuns ! — gândi el.

Se simțea cu adevărat singur, acum. Și Catrina, pe care o îndrăgise și din cauza căreia se dușmănise cu fetele lui adevărate, îi era și ea dușmancă ! Dragan se simțea ca între ciocan și nicovală. Era amenințat de-o parte de fetele lui și de ginere, de altă parte de „fata lui", Catrina.

— Par'c' o fost blestemată curtea boierului. Cine m'o împins să mă vâr în ea ? Nu se cădea unui țăran ca mine să mă vâr la lucru boieresc.

Zilele lui Dragan se scurgeau amărîte. Nu mai avea încredere în Catrina, dar nici nu se putea lipsi de ea. Noaptea nu putea sta singur în casă. Mereu i se părea că-l vede pe conu

Grigore și mereu trosneau lucrurile. Ca s'o îmbuneze pe Catrina și s'o liniștească, îi repeta mereu că nici vorbă nu poate fi de stricarea actelor.

— Doar nu ți le-am făcut ca să ți le stric. Eu vreau să-ți las ție curtea asta boierească și moșiea țiie, pentrucă nu-s de nasul Anetei și a Mărioarei. Tu, Catrinuțo, ești mai altfel decât ele, mai sameni a boieroaică, ești cucoană de București, și mai potrivită ești tu în lucru boieresc.

Apoi, bătrânul Dragan făgădui că îndată după Crăciun avea să meargă la oraș să se mai sfătuiască cu un avocat.

— Vreau să mă asigur că actele nu se pot strica.

Și astfel, Dragan avu parte de câteva zile mai senine.

* * *

Dar Catrina află din gura satului că „coana Aneta" a cerut tribunalului punerea sub interdicție a tatălui ei și că totodată la parchet s'au primit niște denunțuri împotriva lui Petrache Dragan. Tot din gura satului a mai auzit Catrina că popa Floareș a dat-o în judecată pe ea și pe Dragan pentru ocări, injurii și chiar loviri...

— Ci-că popa ne-a dat pe amândoi în ju-

decată că l-am insultat, îi aduse la cunoștință Catrina, lui Dragan.

— De unde știi?

— Așa am auzit.

— Or fi minciuni; nu știi cum îi lumea?

Bătrânul n'a voit să creadă până ce i-au venit citațiile la judecătorie. Termenul de judecată era pe după Anul Nou. Vătăjelul dela primărie, care adusese citațiile, știa despre ce este vorba... Conu Petrache și duduca lui erau „inculpați". Inainte de ei, a știut notarul care primise citațiile și le făcuse cuvenitele forme de înmânare. Dela el au aflat aceasta primarul și secretarul comunal și șeful de post și, dela ei, tot satul. Venirea citațiilor la primărie a confirmat așa dar ceea ce se auzise în sat: că la curte fusese sfădălie mare între „conu Petrache" și ginere-său, părintele, și că acesta mâncase o leacă de chelfăneală dela cumnătă-sa „duduca", precum au spus argatul și vizitiul care au văzut cu ochii cum Catrina l-a îmbrâncit afară, pe scările cerdacului, pe Sfinția Sa.

Primirea citațiilor la judecată l-au făcut pe bătrânul Dragan să se necăjească foarte și să cadă iarăși în stare de neagră stenahorie. Se mai gândea la cheltuiala ce va trebui să aibă cu un avocat și la amenda ce va avea de plătit în caz de condamnare. Ii imputa Catrinei că

din cauza ei, fiindcă prea a fost violentă cu popa, a intrat el în dandana.

— Şi macar de n'ar fi decât asta adevărat — îşi zicea Dragan.

De când aflase că fetele lui cele două, preuteasa şi învăţătoreasa, umblau să-l scoată nebun ca să-l pună sub interdicţie, avea o stăruitoare presimţire că îl pasc şi alte necazuri, mai mari. Se trezea noaptea din somn — chiar când nu visase pe conu Grigore, pe Iulia sau pe învăţătorul Pastramă spânzurat de stejarul lui Bursuc — şi se întreba dacă un om ca dânsul poate fi nebun. Se frământa cu gândurile până în zori, chibzuind cum ar face ca să se împace cu „fetele" fără ca să se strice cu Catrina.

Lucrul nu era tocmai uşor, căci acum îl avea duşman şi pe popa Floareş care nu mai venea în casă de când fusese alungat şi lovit de Catrina şi nu mai putea fi mijlocitorul împăcării. Din gura satului îi veneau tot mai ades la ureche — ca nişte ştafete înadins trimise — vorbe neliniştitoare. Catrina îi aducea şi ea vorbe auzite dela baba Safta ori baba Maranda ori alte femei din sat care veneau la curte, cu câte ceva.

Catrina îi spunea bătrânului tot ce auzea din sat.

— Mi-a spus baba Safta că popa s'a dus la târg să-şi tocmească apărător la proces...

In fiecare zi Catrina îi aducea câte-o nouă

vorbă dela „dușmani", retransmisă de radiofonia satului :

— Ci-că Marioara s'a lăudat către baba Maranda că ne scoate acuș pe amândoi din conac ; mie zice c'are să-mi strice actele și pe dumneatale te bagă 'n balamuc...

— Aneta a spus că 'mneatale ai amenințat-o pe Iulia de ți-a făcut testament pentru conac și că, pe urmă, ea n'a murit de moarte bună...

— Asta, mai zicea Catrina, am mai auzit-o eu dela oameni... Tot satul spune că atunci când a murit boierul, vorbea lumea că Iulia l-a omorît prin somn din îndemnul și cu știința 'mnetale. Ci-că ai amenințat-o pe Iulia c'o denunți procurorului dacă nu-ți face testament că-ți lasă conacul.

Cu astfel de știrfete, Catrina mai rău îl înnebunea pe Dragan. El îi spunea Catrinei că toate vorbele acestea sunt minciuni și scornituri de ale „fetelor", dușmancelor, dar în sinea lui se tulbura grozav căci el știa ce știa.

— De unde dracu' știe satul toate ? se 'ntreba în gând.

Cu vreo două zile înainte de ajunul Crăciunului, Petrache Dragan auzi lătrat mare de câini în ogradă.

— Ia vezi, Catrinuțo, cine-o vinit — zise bătrânul.

— Un vătăjăl dela primărie... — se întoarse Catrina cu răspunsul — a adus o citație. Ți-au

mai făcut fetele una, nu ți-am zis eu că nu se lasă ele ? Și mai vrei să te împaci cu scârboasele alea.

— Ce, ce, cit... ce citații ?... ia vezi tu, Catrinuțo...

Dragan îngălbenise ca ceara.

Avusese par'că o presimțire... De câteva zile mereu se gândea la procuror...

— Ești chemat pe ziua de... 10 Ianuarie 1938 la Cabinetul de Instrucție al Județului...

Bătrânul se prăbuși ca lovit în moalele capului, de-o nevăzută măciucă.

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

XXVI

In noaptea de Ajun, satul răsuna de cântecele copiilor cari umblau din casă în casă cu steaua.

Steaaua ceee răsaaree...

Petrache Dragan, fără să îmbrace cismele nici cojocelul său de oaie, cu care umbla totdeauna pe vreme de iarnă, şi nici să ia în cap căciula — ca să nu bănuiască nimic Catrina — a ieşit tiptil, pe din dos, din casă în grădină, pe când Catrina era ocupată la bucătărie cu nişte cozonaci. Ii spusese că va avea de furcă cu ei toată noaptea şi că el poate să meargă să se culce. Catrina nu a băgat de seamă că el o sărutase de mai multe ori în seara aceea şi că o strânsese în braţe, cu foc, ca un tânăr amorezat, cum o strângea atunci când venise întâi dela Bucureşti... In buzunarul surtucului îşi luase numai „tot ce trebue"...

Noaptea era întunecoasă, fără lună nici stele, dar caldă ca o noapte de toamnă lungă. Şi în

anul acela, ca în anii trecuți, iarna întârziase pe alte meleaguri, iar Crăciunul venise fără omăt.

Dar Dragan cunoștea locul și ochii săi vedeau destul de bine pe 'ntunerec. O luă, pe sub copacii desfrunziți, înșiruiți pe două rânduri, sub cari se plimba, în verile de altădată, conu Grigore, către gardul din fundul grădinii, la portița aceea, cum îi rămăsese numele, „a Ilenei Lupului". Pe acolo, nu-l simțise nimeni din curte, nici cânii. Nu voise să treacă prin sat. Umblau atâția copii cu steaua... Glasurile lor, din ce în ce mai depărtate, îl ajungeau încă :

Steeaaua sus răsaaree
Caa o taină maaree
Steeaaua lumineazăă
Șii adevereazăă...

Dragan grăbi pasul. Cu cât înainta, vedea tot mai bine în întunerecul nopții. Portița Ilenei gemu ușor, când Dragan o deschise.

— Mă așteaptă don' procuror, la 10 Ianuar 1938... hâ, hâ... Apoi, să tot aștepte, rânji Dragan, și mai mormăi ceva.

Steeaaua sus răsaaree...

— Dracii de băieți, cum mai cântă...

Dragan a ieșit în câmp. Portița llenei nu mai dădea în pădure, ca altădată.

— Multă pădure o mai tăiet conu Grigore, Dumnezău să-l ierte!

Dragan se gândi mult la conu Grigore și la pădurea ce a tăiat-o întâi și unde a dat de islaz comunal la 1907. Pe urmă a mai tăiat, a tot tăiat și a dat pământul la expropriere.

— Numa' stejaru' lui Bursuc nu l-am mai cumpărat și nu l-am mai tăiat, cum voiam — gândi Dragan, îndreptându-se — inconștient par'că — spre islazul comunal.

Nu era țipenie. Cine să fie, în noaptea de ajun, pe-acolo? Satul era departe, în urmă, de vale.

Dar cântecul copiilor cu steaua tot se mai auzea...

Steeaaua sus răsaaree...

. . . . . .

...șiii adevereaazăă...

. . . . . .

— Decât să mă vâre ele în balamuc ori în pușcărie...

Dragan se împiedecă de-un ciot...

— Ptiu, bată-te s' te bată!... Pădurea, oricât o tai, tot mai dă din rădăcină... Tot nu vrea să moară...

Căă astăzi curaata
Preaa nevinovaata...

— Da' eu îs vinovat !... Doamne, tare-s vinovat !... Iartă-mă, Doamne, că nu trebuia să fac toate câte le-am făcut. Comoara... boieru... Iulia... Costel... Multe pacate !... Şî Catinca...

Dragan oftă din adânc.

— Dar decât să mă jiudece oamenii, mai bine să mă jiudece Dumnezău.

Stejarul lui Bursuc, în mijlocul izlazului comunal, dormea cu crăcile răşchirate. Câteva frunze, tocmai în vârf, se mai ţineau încă.

— Oare Catrina o fi isprăvit cu cozonacii ? se gândi Dragan.

Şi iarăşi oftă.

Era numai la câţiva paşi de stejarul lui Bursuc. Dragan se opri. Se întoarse şi stătu să asculte... Linişte. In sat, de vale, se vedeau lumini, ca nişte licurici roşii, şi se mai auzeau băieţii cu steaua.

Apropiindu-se de stejar, Dragan îi mângâiă scoarţa sgrunţuroasă. Apoi se căută în buzunarul surtucului. Frânghia, bucata de săpun, erau acolo.

Dragan găsi îndată craca pe care o căuta. O ţinea minte, craca lui Pastramă.

— Are să mă ţie şî pe mine, că s'a mai îngroşat de-atunci, şî eu n'oi fi mai greu ca el...

Dragan lucră repede, căci începea să-i fie

frig în spinare. Cât umblase până acolo, și urcase la deal, nu simțise frigul.

După ce înnodă bine frânghia, trase de câteva ori din toate puterile brațelor, ca să se asigure de trăinicia nodului și o frecă cu săpun.

In timpul acesta se mai gândi la citație, la procuror, la Mărioara, la Aneta și la popa Floareș. Și simți o bucurie mare că le făcea în ciudă la toți.

— Vreți să vă faceți râs de mine, știu, să mă vâriți în balamuc ori în pușcărie, dar n'are să vă iasă socoteala, — mormăi bătrânul Dragan pe când tot bâjbâia cu mâinile după cracă, să arunce frânghia de ea ca să-și facă spânzurătoarea.

S'a cam căznit până când a nimerit craca și a izbutit să lege frânghia de ea.

— Degeaba are să mă mai aștepte don' procuror...

O cucuvae veni să se așeze în vârful stejarului, țipând de câteva ori în noapte.

— Apoi dac' ai venit și tu, așa trebue să fie... — mormăi Dragan, auzind-o.

In sat, de vale, mai răsunau cântecele de stea...

Steeaaua sus răsaaree...

Intr'adevăr, printre nourii negri și grei, ieșise o stea. Dragan se uită la dânsa...

Steaaua lumineează...

Cu ochii la stea, bătrânul își făcu cruce.

— Iartă-mă, Doamne... Iartă-mă, cucoane Grigore... Iartă-mă și tu, Iulie dragă...

Apoi se cățără de craca stejarului, cu amândouă mâinile, și își vârî capul în cercul de frânghie care aștepta.

și... ade...vereaa...zăă...
...nevinovaaa...ta...
...feecioaraa Mariiea...
naaaște... peee... Me...si...iiea...

Cântecul copiilor, în sat, abia mai ajungea la urechile lui Petrache Dragan.

Își dăduse drumul din mâini și atârna în gol.

— SFÂRȘIT —

Buhăești, (jud. Vaslui) 11 Octomvrie 1939.

859-31

INSTITUTUL DE
ARTE GRAFICE
„CUGETAREA"
P. C. GEORGESCU-DELAFRAS
BUCUREŞTI, IV
STR. POPA NAN, 21

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

AUTORI ROMÂNI

Lucian Predescu	**Enciclopedia Cugetarea**
Gabriel Bălănescu	Avram Iancu
Ernest Bernea	Indemn la simplitate
Traian Brăileanu	Teoria Comunității Omenești
Gh. Buznea	Povestea lui [Eminescu]
M. Celarianu	Diamantul verde
G. Ciprian	Capul de răţoi
Paul Constant	Iancu Jianu
Arm. Constantinescu	Cer și destin Ed. II
Sandra Cotovu	Divorțul Marianei
Nichifor Crainic	Puncte card. în haos
—	Ortodoxie și Etnocrație
—	Nostalgia Paradisului
—	Țara de peste veac
A. C. Cuza	Îndrumări de politică externă
Ovid Densușianu	Stăpânul
Delavrancea	Trubadurul
Ilariu Dobridor	Cum au disolvat evreii cultura europeană
Victor Eftimiu	Focuri pe Bărăgan
Mircea Eliade	India
—	Șantier
—	Maitreyi
M. Eminescu	Poezii postume
—	Opera politică
P. Georgescu-Delafras	Tari și slabi
—	Cum am cucerit viața
—	Întărirea și ridicarea neamului
—	Problema evreească
George Gregorian	Două fete dintr'un neam
Col. Grigoriu Mihail	Fenomenul Hitler
N. I. Herescu	Caete Clasice
Grigore Olimp Ioan	Am fost un imbecil !
Al. C. Ionescu	Poezia lirică română
B. Jordan	Învățătorii
—	Caragiale
Al. Lascarov-Moldovanu	Mamina
—	Andrei Pătrașcu
—	Tătunu
—	Drumuri ..
—	Cruce și naționalism
—	Biserica năruită
—	De vorbă cu sătenii...
—	Furnica
—	Alte flori creștine
Constantin Logbin	Istoria Liter. Române
C. Manolache	Iulia Hașdeu
—	Petru Cercel
I. D Marin	Pedagogia lui Creangă
Ilie I. Mirea	Invențiuni și descoperiri
Theodor Martas	D'Annunzio
—	Doiași ai aviației
S. Mehedinți	Poporul
—	Școala Muncii
—	Trilogii
—	Creștinismul românesc
Emilia Milicescu	Delavrancea
Petre Mihail	Germania de azi
G. Niculescu-Basu	Amintiri
Victor Ion Popa	Velerim și Veler Doamne
I. Gr. Oprițan	Vaduri și bulboane
Cornelia Popp	Eu și statuia mea
Cezar Petrescu	Scrisorile unui răzeș
—	Oraș patriarhal
—	Fram
—	1907, vol. I și vol. II
Marta Rădulescu-Moga	Clasa VII A
—	Streina
Neagu Rădulescu	Turnul Babel Ed. II
Liviu Rebreanu	Crăișorul Horia
—	Ciuleandra
Nicolae Roșu	Dialectica naționalismului
Mihail Sadoveanu	Istorisiri vânătoare
George Scriojteanu	Vedenii din Moara Părăsită
Damian Stănoiu	O partidă de poker
—	Călătorie de probă
Sandu Teleajen	Turnuri în apă
—	Legiunea de onoare

NOUA COLECȚIE DELAFRAS

Alice Gabrielescu	Lumina care nu se stinge
Paul Doumer	Cartea copiilor mei
Eugenia Makata	Jupâniţa Ruxandra
Mihail Negru	Cămașa fericitului
Al. Olinescu	Milionul lui Prichindel
S. Smiles	Ajută-te singur !....
—	Fii om de caracter !...
Mark Twain	Prinț și cerșetor
Oscar Wilde	Casa cu rodii
Cardinal Wiseman	Fabiola
B. de Saint-Pierre	Paul și Virginia
Sir John Lăbbock	Fericirea de a trăi
Oliver Goldsmith	Preotul din Wakefield

AUTORI STRĂINI

A. Beltramelli	Mussolini
Cervantes	Don Quijote, 2 vol.
Alba de Cèspedes	Nimeni nu se mai întoarce
Charles Dickens	Pickwick, 2 vol.
Orrin E. Dunlap Jr.	Marconi
F. M. Dostoievski	Crimă și Pedeapsă
A. Dumas	Cei trei mușchetari
—	După douăzeci de ani
—	Regina Margot
Hans Dittmer	Țăranul în Germania de azi
F.-W. Foerster	Școala și Caracterul
Homer	Odiseea
Victor Hugo	Notre Dame de Paris
—	Mizerabilii, 4 vol.
A. de Lamartine	Cicerone
Gavard-Périer	Livingston
Benito Mussolini	Jurnal din război
Giovanni Papini	Viața lui Isus
—	Martorii Patimilor
Plutarc	Alexandru și Cezar
H. Sienkievicz	Quo Vadis
—	Prin foc și sabie
—	Potopul
W. M. Thackeray	Bâlciul deșertăciunilor
Karl Tschuppik	Maria Tereza
Emile Zola	Bestia umană
Mark Twain	Tom Sawyer
Iosef M. Webner	Struensee